

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Soňa Čechlovská

Mezinárodněprávní ochrana dětí v ozbrojených konfliktech

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Doc. PhDr. Stanislava Hýbnerová, CSc.

Katedra mezinárodního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 22. 11. 2010

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 25. 11. 2010

Podpis Soňa Čechlovská

OBSAH

- I. Děti v ozbrojených konfliktech ... 5
- II. Právní úprava ochrany dětí v ozbrojených konfliktech a základní vúdčí ideje ... 8
 - 1. Vztah mezi mezinárodním humanitárním právem a právem lidských práv ... 8
 - 2. Ozbrojený konflikt a prameny práva ... 10
 - 3. Základní myšlenky ochrany dětí v ozbrojených konfliktech ... 14
 - 4. Definice „dítěte“ ... 15
 - 5. Současné ozbrojené konflikty a jejich vliv na děti ... 18
- III. První perspektiva mezinárodního práva: dítě, které se účastní ozbrojeného konfliktu ... 21
 - 1. Účast v bojových akcích ... 23
 - a) Systém Ženevských úmluv ... 23
 - b) Protokol I ... 24
 - c) Protokol II ... 28
 - d) Úmluva o právech dítěte ... 29
 - e) Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů ... 30
 - f) Účast v bojových akcích jako forma práce ... 35
 - g) Africká charta práv a blaha dítěte ... 37
 - h) Mezinárodní trestní tribunály ... 37
 - ch) Pařížské zásady ... 38
 - 2. Znovuzačleňování do společnosti ... 39
- IV. Druhá perspektiva mezinárodního práva: dítě, které se ozbrojeného konfliktu neúčastní ... 44
 - 1. Oddálení dítěte od oblasti bojů ... 44
 - 2. Uprchlíci a vnitřně přesídlené osoby, nedoprovázené děti ... 47
 - 3. Bojové strategie a prostředky ... 52
 - 4. Uspokojování životních potřeb a pomoc ... 53
 - 5. Ochrana rodiny ... 55

a)	Normy na ochranu matky jako základu rodiny ...	55
b)	Normy určené k tomu, aby nedocházelo k oddělování členů rodiny a s tím související identifikace nezletilých ...	56
c)	Normy bránící právo rodičů na rozvoj osobnosti dětí a jejich výchovu, právo na vzdělání ...	60
V.	Trestní odpovědnost dětí a typy trestů ...	61
VI.	Sexuální násilí ...	66
VII.	Aplikace opatření na ochranu dětí v ozbrojených konfliktech a následná (represivní) opatření ...	70
1.	Smluvní mechanismy ...	70
a)	Mezinárodní humanitární právo ...	70
b)	Odpovědnost za porušení mezinárodního práva ...	74
c)	Mezinárodní trestní soud ...	77
d)	Úmluva o právech dítěte ...	78
2.	Mimosmluvní mechanismy ...	80
a)	Obecné mechanismy ...	80
b)	Zvláštní mechanismy ...	84
3.	Role nevládních organizací a občanské společnosti ...	88
VIII.	Závěry ...	90
	Použité prameny a literatura ...	92

I. Děti v ozbrojených konfliktech

Dětství je etapou lidského života, která je charakteristická zvláštní zranitelností a bezbranností, zároveň je klíčovým obdobím pro fyzický i psychický rozvoj lidské bytosti. Z toho vyplývá nutnost zvláštní ochrany dítěte.¹ Tato potřeba chránit práva dítěte se projevila po první světové válce.² Zvláštní ochranou dítěte se zabývá řada mezinárodních dokumentů – Ženevská deklarace práv dítěte (1929), Deklarace práv dítěte (1959), Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (1996, čl. 24, 25), Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (1996, čl. 10), Mezinárodní úmluva o právech dítěte (1989)³ a její opční protokoly aj., včetně regionálních dokumentů.⁴

Díky Úmluvě o právech dítěte, kterou ratifikovaly téměř všechny státy, jsou uznána práva dítěte, mezi která patří i právo na to, aby jejich základní potřeby byly zabezpečeny, a tedy i právo na ochranu proti hrozbě, kterou představuje ozbrojený konflikt. G. MACHEL zdůrazňuje význam faktu, že státy přijaly roli Výboru pro práva dítěte, čímž zároveň uznaly ochranu práv dětí legitimním zájmem mezinárodního společenství (a tedy přesahujícím hranice čistě vnitrostátního zájmu, což má význam zejména v konfliktech, kde vláda není schopna vykonávat své funkce).⁵

V současných, převážně vnitřních ozbrojených konfliktech se děti stávají čím dál častěji cíli, obětmi i činiteli ozbrojených konfliktů.⁶ Jsou mučeny, mrzačeny podrobovány sexuálnímu násilí a jiným krutým, nelidským a ponižujícím zacházením. Předpokládá se, že asi 2 milióny dětí byly úmyslně zabity v ozbrojených konfliktech mezi lety 1990 a 2000, dalších 20 miliónů se stalo uprchlíky nebo vnitřně přesídlenými osobami, 5 miliónů se stalo tělesně postiženými, 12 miliónů bylo opuštěno, 1 milión dětí se stalo sirotky a 10 miliónů dětí bylo závažně traumatizováno kvůli konfliktu.

¹ Ve Vídeňské deklaraci a Akčním programu přijatých na Světové konferenci pro lidská práva (1993, Vídeň) se zdůrazňuje v rámci ochrany dětí nezbytnost zvláštní ochrany dívek, opuštěných dětí, dětí žijících na ulici, ekonomicky a sociálně vykořisťovaných dětí, dětských obětí nemocí, uprchlíků a přesídlených dětí, zadržovaných dětí, dětí v ozbrojeném konfliktu, obětí hladomoru a sucha a v dalších výjimečných situacích (odst. 21).

² Např. nově vzniklá Společnost národů založila Výbor pro ochranu dětství.

³ Která je mezinárodní úmluvou s nejvyšším počtem ratifikací. Convention on the Rights of the Child, GA Res 44/25, annex 44 UNGAOR Sup (No 49) at 167, UN Doc. A/44/49, v platnosti od 2. září 1990.

⁴ Lze hovořit vlastně pouze o Africké chartě práv a blaha dítěte z roku 1990 (African Children's Charter on the Rights and Welfare of the Child, AAU Doc. CAB/LEG/24.9/49) a dokumentech Evropské unie (např. Obecné zásady EU týkající se dětí a ozbrojených konfliktů nebo Rezoluce Evropského parlamentu o dětských vojácích z 8. července 1992).

⁵ Report of the expert of the Secretary-General, Ms. Garça Machel, submitted pursuant to General Assembly resolution 48/157, odst. 204, 205.

⁶ Camps Mirabet, Núria: El principio del interés superior del niño y el Protocolo facultativo sobre los derechos del niño relativo a la participación de los niños en los conflictos armados. Ve sborníku Los Derechos del Niño. Estudios con motivo del X aniversario de la Convención de los Derechos de Niño. S. 253 an., dále např. viz Sedky-Lavandero, Jéhane: *Ni un solo niño en la guerra: infancia y conflictos armados*, s. 84.

Přestože je nejviditelnějším symbolem krize dětí v ozbrojených konfliktech Afrika, tisíce dětí v Asii a Latinské Americe sdílejí podobný osud.⁷

Na druhou stranu přibližně 300 000 dětí mladších osmnácti let bylo zapojeno do současných konfliktů ve vládních nebo protivládních skupinách. Počet dětí, které se nepřímou se účastní bojových akcí, odstraňování min, špionáže nebo sebevražedných atentátů, je mnohem větší.⁸

Téma této práce jsem si zvolila pro obdivuhodnou sílu, se kterou se děti vyrovnávají s těžkou situací, ve které se bez vlastní viny ocitly. Děti jsou zasaženy ozbrojeným konfliktem různými způsoby a v různé míře. Během konfliktu se zničí politická, ekonomická, sociální, právní i společenská struktura. Vyrovnávat se s podobnou situací je velmi obtížné i pro dospělé osoby. Kromě společenské se ale přidává i rovina osobní – děti se ocitají bez učitelů, lékařů, duchovních, a samozřejmě přicházejí i o rodiče nebo rodinné příslušníky. Zůstávají samy a jsou zranitelné.

Na ochranu dětí v ozbrojených konfliktech jsem se zaměřila i proto, že po ukončení konfliktu jsou právě děti důležitým nástrojem ve fázi smíření a rekonstrukce společnosti.⁹ Na nich závisí, zda v budoucnu udrží mír, nebo zda se bude konflikt opakovat.

V následujícím textu se pokusím popsat, jakou ochranu poskytují normy mezinárodního práva veřejného dítěti, které bylo ozbrojeným konfliktem zasaženo, a jaké jsou podmínky jejich aplikace. Výchozím bodem je samozřejmě definice základních pojmů, tedy „ozbrojený konflikt“ a „dítě“, které nejsou jednoznačné a ohledně nichž zatím neexistuje úplná shoda.

Míra ochrany dítěte se liší podle toho, zda se účastní bojových akcí. Ale co je vlastně účastí? Existuje ostrá hranice mezi účastí přímou a účastí nepřímou? Jaké jsou důsledky účasti dětí v bojových akcích a jak jim zabránit?

Jaká práva mají děti, které se ozbrojeného konfliktu neúčastní (civilisté)? V následujícím textu bych se ráda věnovala i popsaní ochrany vybraných zvlášť

⁷ Olarra A. Otunnu: Special Comment http://www.unidir.org/bdd/fiche-periodique.php?ref_periodique=1020-7287-2002-3-en AYISSI, A. zdůrazňuje, že se jedná o více než právní selhání nebo politický kolaps – nejedná se ani o banální porušení práva nebo ojedinělou mimořádnou událost. Ayissi, Anatole: Protecting children in armed conflict: from commitment to compliance, s. 5-6 in United Nations: *Disarmament Forum: Children and Security*. No 3. [online] 2002.

⁸ Protección de los niños afectados por los conflictos armados, Informe del Representante Especial del Secretario General encargado de la cuestión de los niños en los conflictos armados, A/53/482, anexo, 12 octubre de 1998, párr. 19 in Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 29 .

⁹ Sedky-Lavandero, Jehane: *Ni un solo niño en la guerra: infancia y conflictos armados*, s. 57-59.

zranitelných skupin dětí, např. uprchlíků, vnitřně přesídlených nebo nedoprovázených dětí a dívek.

V závěrečné části práce se pokusím zejména zodpovědět na otázku, jaké jsou existující mechanismy zabezpečující aplikaci norem na ochranu dětí v ozbrojených konfliktech a jak fungují.

V této práci budu používat především metodu popisu a analýzy právních textů.

S ohledem na to, že v České republice dosud chybí ucelenější literatura zabývající touto relativně úzkou problematikou, musela jsem se často omezit na literaturu, se kterou jsem se seznámila během zahraničního pobytu, a na prameny a literaturu dostupné na internetu.

II. Právní úprava ochrany dětí v ozbrojených konfliktech a základní vúdčí ideje

1. Vztah mezi mezinárodním humanitárním právem a právem lidských práv

Právní základ ochrany dětí v mezinárodních ozbrojených konfliktech je obsažen jednak v normách mezinárodního humanitárního práva, jednak v normách práva lidských práv. Mezinárodní humanitární právo představuje kompromis mezi vojenskou nutností a humanitárními ohledy, ale nezajišťuje adekvátním způsobem bezpečnost dětí, které se v ozbrojeném konfliktu ocitly. Právo lidských práv je aplikovatelné jak v časech míru, tak v časech ozbrojeného konfliktu – v druhém případě však výkon některých práv může být za stanovených podmínek dočasně suspendován (některá jsou naopak nederogovatelná, zejména právo na život, nebýt podroben mučení a jinému nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu, právo na svobodu a zákaz retroaktivity trestních norem). Primární odpovědnost za dodržování práva lidských práv spočívá na státech, které jediné jsou také stranami mezinárodních úmluv. Na rozdíl od mezinárodního humanitárního práva odpovědnost nestátních skupin není zakotvená,¹⁰ státy musí zajistit respektování lidskoprávních norem všemi, kteří se nacházejí na jeho území.

Článek 38 Úmluvy o právech dítěte je zvláštním případem ustanovení humanitárního práva, které je inkorporované do lidskoprávního dokumentu, kdy cílem obou systémů je ochrana dítěte v době míru i za války. Obecným principem ochrany dětí je ustanovení, že „smluvní strany se zavazují uznávat a zabezpečovat dodržování norem mezinárodního humanitárního práva, které se na ně vztahují v případě ozbrojených konfliktů a které se dotýkají dítěte“ (čl 38, odst. 1).¹¹ Tato klauzule tedy

¹⁰ Povinnost nevládních sil dodržovat normy mezinárodního humanitárního práva je stále častěji přijímána – k tomu viz čl. 3 Ženevských úmluv nebo judikatura mezinárodních trestních tribunálů, např. Tadić (Prosecutor v. Dusko Tadić, Case No. IT-94-I-AR 72, Appeals Chamber, 2 October 1995).

¹¹ Formulace „... a které se dotýkají dítěte“ je často kritizována z důvodu, že lze jen těžko najít ozbrojený konflikt, který by se dítěte nedotýkal. I pokud se ponechá stranou přímé zasažení dítěte útoky nebo povoláním do ozbrojených sil, ozbrojený konflikt má vážný vliv na zabezpečení služeb (zejména dodávky jídla, zdravotnictví a školství). Dítěte se ozbrojený konflikt dotýká i zprostředkovaně prostřednictvím rodinných příslušníků (kteří se například účastní bojových akcí). Čl. 38 odst. 1 by měl být proto interpretován jako posílení již přijatých závazků mezinárodního humanitárního práva, zejména těch týkajících se dětí. Detrick, Sharon: A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child. Martinus Nijhoff Publishers. Haag 1999, s. 651.

integruje normy mezinárodního humanitárního práva do čl. 38 a stanoví aplikaci právního režimu, který je pro děti výhodnější.¹²

Další záchrannou klauzulí je čl. 41 Úmluvy: „Nic v této úmluvě se nedotýká ustanovení, která ve větší míře napomáhají uskutečnění práv dítěte a která mohou být obsažena v: a) právním řádu státu, který je smluvní stranou, nebo b) mezinárodním právem, které je pro takový stát závazné.“

Úmluva nemá generální derogační klauzuli. Zůstává nezodpovězenou otázkou, která práva tvoří tzv. tvrdé jádro, od něhož se za žádné situace nelze odchýlit. Zejména čl. 2, 3 a 4 vzhledem k jejich zásadní povaze nepřipouštějí žádnou možnost derogace (viz rez. A/49/41). Dále se jedná o práva, jejichž derogace je vyloučena Mezinárodním paktem o občanských a politických právech. Ze smyslu ustanovení Úmluvy na ochranu dětí během ozbrojeného konfliktu vyplývá, že se od nich právě z důvodu ozbrojeného konfliktu nelze odchýlit (což se bude týkat čl. 22, 38, 39, 43-45). Aplikace některých práv je ale výslovně samotnou Úmluvou omezena (viz čl. 10, 14, 15, 23).

Zůstává tedy okruh práv (např. právo na zdraví, vzdělání, registraci ihned po narození a státní příslušnost, nebýt oddělen od rodičů proti vůli dítěte, práva dětí zbavených svobody), jejich charakter není zcela jasný. Pokud by byla považována za nederogovatelná (pro což hovoří fakt, že se tyto normy objevují i v mezinárodním humanitárním právu), míra ochrany by výrazně převyšovala ochranu, kterou poskytuje mezinárodní právo za ozbrojeného konfliktu dospělým osobám. V opačném případě by byla dospělým i dětem poskytována stejná ochrana, což není v souladu s principem zvláštní ochrany dítěte, který stanoví mezinárodní humanitární právo i samotná Úmluva. Také Výbor pro práva dítěte zdůrazňuje nutnost interpretace způsobem, který v co nejširší míře zajišťuje ochranu práv dítěte.¹³ Nechat státům volnou ruku při určování, která práva jsou derogovatelná, přináší riziko libovůle při určování podmínek, za nichž se bude Úmluva aplikovat. Přiklonit se k názoru, že je skupina práv, která nepřipouštějí možnost derogace, širší znamená také vyšší ochranu v situacích, na které

¹² Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño.* s. 44. Mimo to, mezinárodní humanitární právo je lex specialis ve vztahu k mezinárodnímu právu lidských práv. Mezinárodní právo lidských práv ale zajišťuje hodnotově orientované základy regulující ozbrojený konflikt – k tomu viz posudky Mezinárodního soudního dvora ve věcech Legalita hrozby a užití jaderných zbraní a Právní důsledky vybudování zdi na okupovaném palestinském území. Znění čl. 38, odst. 1 je založeno na čl. 1 Ženevských úmluv. Delegace plnění těchto povinností státem na vojenské orgány není dostatečná, stejně jako pouhé zajištění, aby byla zajišťována příslušná ustanovení, je třeba prosazovat i humanitární zásady, na nichž tato ustanovení spočívají. Detrick, Sharon: *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child.* Martinus Nijhoff Publishers. Haag 1999, s. 651.

¹³ Zastává stanovisko, že „lidská práva, včetně ekonomických, sociálních a kulturních jsou v principu aplikovatelná i za ozbrojeného konfliktu a požaduje od států přijetí všech proveditelných opatření k zajištění jejich plné implementace.“ Hýbnerová, Stanislava: *Ochrana práv dítěte za ozbrojeného konfliktu*, op. cit. s. 12.

se normy mezinárodního humanitárního práva neaplikují (vnitřní ozbrojené konflikty, které nedosahují pořadované intenzity, vnitřní napětí a nepokoje). Další výhodou je, že státy odpovídají za své jednání Výboru pro práva dítěte, tedy orgánu, který byl založen za účelem dohledu nad plněním závazků vyplývajících z Úmluvy o právech dítěte.

2. Ozbrojený konflikt a prameny práva

Podle prohlášení generálního tajemníka OSN neexistuje obecně aplikovatelná definice ozbrojeného konfliktu.¹⁴

Aplikace Ženevských úmluv je vymezena ve společném čl. 2: bude se vztahovat na všechny případy „vyhlášení války nebo jakýkoli jiný ozbrojený konflikt vzniklý mezi dvěma nebo více smluvními stranami, i když válečný stav není uznáván jednou z nich“. Samotný výraz „ozbrojený konflikt“ zde však vymezen není. Pro aplikaci nemá význam intenzita násilí ani to, zda byla válka vyhlášena či zda je válečný stav stranami konfliktu uznáván. Význam nemá ani neuznání válčící strany nebo její vlády.¹⁵ S ohledem na zákaz použití síly zakotvenou v čl. 2, odst. 4 Charty OSN jsou tyto konflikty dnes relativně vzácné.¹⁶ Za mezinárodní ozbrojený konflikt se pokládá podle čl. 2, odst. 2 Ženevských úmluv i situace, kdy k použití ozbrojené síly mezi státy vůbec nedošlo, ale celé území smluvní strany nebo jeho část byly fakticky vojensky obsazeny jinou smluvní stranou.¹⁷ Toto pojetí bylo rozšířené Dodatkovým protokolem k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (Protokol I) z roku 1977 o národně osvobozené válce (čl. 1, odst. 4).¹⁸

Vnitřním (vnitrostátním) ozbrojeným konfliktem je podle Ženevských úmluv konflikt, který nemá mezinárodní charakter a vznikne na území některé ze smluvních stran (společný článek 3). Jasná a všeobecně akceptovatelná definice vnitřního ozbrojeného konfliktu však také chybí.¹⁹ Kromě různých definic doktríny²⁰ existuje i

¹⁴ A/59/695-S/2005/72, para. 7 in Rezoluce Valného shromáždění OSN A/62/228 z 13. srpna 2007, část II, odst. 10.

¹⁵ Pictet, J.S. (ed.) I Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field. Commentary, p. 32 in Fuchs, Jiří: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 27 an.

¹⁶ Bílková, Veronika: *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, s. 31.

¹⁷ Pictet, J.S. (ed.) IV Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Commentary, p. 32 in Fuchs, Jiří: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 28.

¹⁸ Těmi se rozumějí ozbrojené konflikty proti koloniální nadvládě a cizí okupaci a proti rasistickým režimům, kdy národ uplatňuje právo na sebeurčení. Podle V. BÍLKOVÉ není začlenění národně osvobozených válek do této kategorie vhodným řešením, protože kvůli tomu dochází ke zvýhodnění právního postavení některých ozbrojených povstaleckých skupin a protože způsobilo pokles zájmu o podrobnější regulaci vlastních vnitrostátních ozbrojených konfliktů. Bílková, Veronika: *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, s. 34.

¹⁹ Bílková, Veronika: *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, s. 50.

²⁰ Např. „ozbrojená střetnutí odehrávající se na území jednoho státu, v nichž vzbouřenci bojují proti vládě nebo mezi sebou“ A. Biad, Le droit international humanitaire, Ellipses, Poitiers 1999, s. 65 in Bílková, Veronika: *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, s. 34.

definice Mezinárodního tribunálu pro bývalou Jugoslávii v případě Tadić: „dlouhodobé (protracted) ozbrojené násilí mezi vládními jednotkami a organizovanými ozbrojenými skupinami nebo mezi takovými skupinami uvnitř státu“.²¹ Násilí musí dosahovat určité intenzity, aby ho bylo možno považovat za ozbrojený konflikt.²²

Vnitřní ozbrojené konflikty jsou upraveny společným článkem 3 Ženevských úmluv. Závazky v něm obsažené směřují vůči všem stranám konfliktu, aniž by bylo nutné uznat povstalce za válčící stranu, a nemají vliv na právní postavení stran konfliktu. Nemají reciproční charakter, takže je nutné je dodržovat i v případě, že je druhá strana nepřátelství porušuje. Ustanovení chrání všechny osoby, které se přímo neúčastní nepřátelství, a k jeho aplikaci dochází automaticky při splnění podmínky v odstavci 1. Dalším přínosem tohoto článku je alespoň částečná internacionalizace vnitrostátních ozbrojených konfliktů a zakotvení základních pravidel lidského zacházení, která musejí být respektována během všech vnitrostátních ozbrojených konfliktů.²³ Nedostatky společného článku 3 jsou: absence pozitivní definice vnitrostátního ozbrojeného konfliktu, nestanovení subjektu oprávněného určovat existenci tohoto konfliktu; zavedení jiného právního režimu, než pro konflikty mezinárodní; vzhledem k pouze minimálnímu standardu zde chybí některé významné instituty a účinné kontrolní, sankční a donucovací mechanismy.²⁴ Dalším problémem je, že jen málo států připouští existenci bojů na jejich území, které by spadaly pod ustanovení článku 3. Obsah tohoto článku je téměř obecně považován za součást obyčejového práva.²⁵ Ustanovení chrání osoby nejen vůči činům protivníka, ale i samotné vlády.²⁶

Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter (Protokol II) z roku 1977 zužuje rozsah aplikace na „ozbrojené konflikty, k nimž dochází na území smluvní strany mezi jejími silami a disidentskými ozbrojenými silami nebo jinými ozbrojenými organizovanými skupinami vykonávajícími pod odpovědným velením takovou kontrolu

²¹ Prosecutor v. Tadić, 2 October 1995, para. 70 in Fuchs, Jiří: *Mezinárodní humanitární právo*, op. cit. s. 29.

²² Na druhou stranu je třeba zdůraznit, že čl. 38 Úmluvy o právech dítěte konflikty „nízké intenzity“ ze své působnosti explicitně nevyklučuje, což odpovídá i opakovaným stanoviskům Výboru pro práva dítěte. Doc. PhDr. Stanislava Hýbnerová, CSc : *Ochrana práv dítěte za obrojeného konfliktu*, str. 6-7.

²³ Bilková, Veronika: *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, s. 89, 94 an.

²⁴ *Ibid.*, s. 96 an.

²⁵ *Ibid.*, s. 165. K tomu viz rozsudky Mezinárodního soudního dvora ve věcech *Vojenská a polovojenská činnost v Nikaraguy a proti ní*, *Legalita použití a hrozby jaderných zbraní*, Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu ve věci *Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu* a studie Mezinárodního výboru Červeného kříže *Obyčejové mezinárodní humanitární právo* z roku 2005.

²⁶ Sedky-Lavandero, Jehane: *Ni un solo niño en la guerra: infancia y conflictos armados*, s. 88.

nad částí jejího území, která jim umožňuje vést trvalé a koordinované vojenské operace a aplikovat tento Protokol“ (čl. 1, odst. 1).²⁷ Největším přínosem Protokolu je jeho druhá část, která obsahuje záruky humánního zacházení. Jde obsahově výrazně nad rámec společného článku 3 Ženevských úmluv a navazuje tak na tvrdé jádro lidských práv zakotvené v lidskoprávních mezinárodních instrumentech.²⁸ Problematickým je mj. slabý mandát humanitárních organizací, které sehrávají čistě podpůrnou roli, neexistence statusu kombatanta a válečného zajatce a, obdobně jako ve společném článku 3, absence účinných kontrolních, sankčních a donucovacích mechanismů.²⁹ Ohledně obyčejové povahy některých ustanovení Protokolu II neexistuje úplná shoda, snad s výjimkou čl. 4, odst. 2 a čl. 13.³⁰

Ve světě převládají konflikty, které jsou původně vnitřními, ale přímou nebo nepřímou intervencí okolního státu (okolních států) se konflikt internacionalizuje a hovoří se tak o smíšených konfliktech. Tyto konflikty nejsou přímo upraveny v platném mezinárodním právu a zabývá se jimi převážně doktrína.³¹ V praxi a větší části nauky mezinárodního práva se oddělují mezinárodní a vnitřní aspekty takových konfliktů, přičemž klasifikace konkrétního dílčího konfliktu nemusí být jednoduchá.³²

Právní úprava mezinárodních a vnitrostátních ozbrojených konfliktů je odlišná. Na mezinárodní konflikty se ze smluvních pramenů aplikují čtyři Ženevské úmluvy z roku 1949 a Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977 (Protokol I). Pro vnitřní konflikty jsou jedinými odkazy společný článek 3 Ženevských úmluv a případně Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (Protokol II). Vnitřní a mezinárodní ozbrojený konflikt nepřímo rozlišuje i Úmluva o právech dítěte,

²⁷ Protokol se neaplikuje na vnitřní nepokoje a napětí jako jsou vzpoury, izolované a sporadické násilné činy a ostatní činy podobné povahy, které se nepovažují za ozbrojené konflikty (čl. 1, odst. 2).

²⁸ Bílková, Veronika: *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, s. 134.

²⁹ *Ibid.*, s. 136 an.

³⁰ Např. v rozsudku ICTR Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu (1998) se stanoví, že „všechny záruky, jak jsou vypočteny v článku 4, podporují a doplňují společný článek 3 a vzhledem k tomu, že /.../ společný článek má obyčejovou povahu.“ Mj. čl. 4, odst. 3 má obyčejovou povahu i podle Meziamerické komise pro lidská práva. To lze vyvodit i z rezoluce Komise OSN pro lidská práva (1993/66 týkající se Afghánistánu a 1998/67 týkající se Súdánu), které vyzývají bojující strany k dodržování společného článku 3 Ženevských úmluv a Dodatkových protokolů. Bílková, Veronika: *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, s. 167.

³¹ Bílková, Veronika: *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, s. 59.

³² Fuchs, Jiří: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 31. Například zatímco Mezinárodní soudní dvůr v roce 1986 aplikoval na situaci v Nikaraguy smíšený režim (tj. konflikt mezi jednotkami nikaragujské vlády a povstaleckými jednotkami byl chápán jako vnitrostátní a konflikt mezi Nikaragou a USA mezinárodní), Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii se přiklonil k plně internacionalizaci konfliktu. Bílková, Veronika: *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, s. 62.

která má mezi smluvními prameny mezinárodního humanitárního práva zvláštní postavení jako instrument smíšené povahy.³³

V mezinárodních ozbrojených konfliktech má být dítěti, které se neúčastní nepřátelských akcí, poskytnuta ochrana a pomoc. Tato ochrana a pomoc bude odlišná pro dítě, které bylo komбатantem v souladu s právem, stalo se válečným zajatcem a na které se bude vztahovat třetí Ženevská úmluva z 12. srpna 1949 o zacházení s válečnými zajatci. Pokud se dítě neúčastnilo nepřátelských akcí, bude považováno za civilní obyvatelstvo a bude chráněno čtvrtou Ženevskou úmluvou z 12. srpna 1949 o ochraně civilních osob za války, nebo pokud se účastnilo jako ilegální komбатant, kdy se mu dostane ochrana pouze na základě společného článku 3 a článků 45, 75 a 77 Protokolu I.³⁴

Obyčejové normy jsou druhým hlavním pramenem mezinárodního humanitárního práva. Pro jejich obtížnou rozpoznatelnost a uchopitelnost roste vliv tohoto pramene od počátku 90. let díky působení mezinárodních trestních orgánů a pokusům o souhrnný soupis válečných obyčejů.³⁵ Role mezinárodního obyčeje je nejvýznamnější v případech, kdy příslušný stát není smluvní stranou mezinárodní úmluvy.

Podpůrnými prameny jsou obecné právní zásady, soudní rozhodnutí a doktrína.

Z příslušných mezinárodních zásad, pokynů a normativních nástrojů je třeba jmenovat Pařížské závazky k ochraně dětí proti nezákonnému náboru nebo využívání ozbrojenými silami nebo skupinami (tzv. Pařížské závazky) a Pařížské zásady: zásady a pokyny týkající se dětí zapojených do ozbrojených sil a ozbrojených skupin (tzv. Pařížské zásady), obojí přijaté ministry a zástupci států dne 6. února 2007. Navazují na principy a osvědčené postupy v oblasti předcházení náboru dětí do ozbrojených sil a demobilizaci a společenskou reintegraci dětských vojáků v Africe přijaté v Kapském Městě téměř o deset let dříve.³⁶ Obecným závazkem je jednak „vynaložit veškeré úsilí k ukončení protiprávního náboru a využívání dětí v ozbrojených silách nebo skupinách ve všech regionech světa, mimo jiné prostřednictvím ratifikace a provádění všech příslušných mezinárodních nástrojů v rámci mezinárodní spolupráce“; jednak vynaložit

³³ Bilková, Veronika: *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, s. 47.

³⁴ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, op. cit., s. 25.

³⁵ Bilková, Veronika: *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, s. 48.

³⁶ Tzv. *Cape Town Principles* jsou výsledkem symposia organizovaného UNICEF a skupinou mezinárodních nevládních organizací, jejichž uznání bylo mnohem širší, a které se staly klíčovým instrumentem pro udávání směru vývoje mezinárodních norem a změnu politiky na národní, regionální i mezinárodní úrovni. Pařížské zásady s. 4.

veškeré úsilí, aby byly dodržovány a uplatňovány Pařížské zásady, které detailněji rozvádějí Pařížské závazky.³⁷

3. Základní myšlenky ochrany dětí v ozbrojených konfliktech

Vztah komplementarity mezi mezinárodním humanitárním právem a mezinárodním právem lidských práv. V případě ozbrojeného konfliktu je možné pozastavit výkon některých práv. Neznamena to však, že se v časech války automaticky pozastavují veškerá lidská práva – některá nelze pozastavit vůbec, u jiných je třeba splnění řady podmínek (např. nevyhnutelnost, proporcionalita těchto opatření).³⁸ Normy mezinárodněprávní ochrany lidských práv je třeba vykládat ve světle norem mezinárodního humanitárního práva.³⁹ Mezinárodní humanitární právo a právo lidských práv se sblíží od konce 60. let 20. století.⁴⁰ Zatímco v mezinárodním humanitárním právu se toto sblížení nejvýrazněji projevuje v Dodatkových protokolech k Ženevským úmluvám (1977), v právu lidských práv je to v Úmluvě o právech dítěte (1989) a v Opčním protokolu k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů (přijaty 25. května 2000, v účinnosti od 12. února 2002).⁴¹

Zásada maximální ochrany dítěte je obsažena ve všech relevantních platných normách. Státy a strany konfliktu povinny jsou zajistit nejvyšší možnou míru ochrany dětí, mj. díky vztahu komplementarity mezinárodního humanitárního práva a práva lidských práv.

Přednost zájmu dítěte vyžaduje, aby všechna opatření přijatá zákonodárnou, výkonnou a soudní mocí, stejně jako interpretace a aplikace mezinárodních úmluv a mezinárodních norem, hledaly nezbytně největší uspokojení potřeb dítěte. To znamená,

³⁷ Pařížské závazky, odst. 1, 2.

³⁸ Pérez González, M. Las relaciones entre el derecho internacional de los derechos humanos y el derecho internacional humanitario, Cursos Euromediterraneos Bancaja de derecho internacional, 1997, pp. 315 y ss. in Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 21.

³⁹ Dictamen sobre la legalidad de la amenaza o el empleo de armas nucleares de 8 de julio de 1996, párr. 25. (versión española UN. Doc.A/51/218) in Pérez González, M. Las relaciones entre el derecho internacional de los derechos humanos y el derecho internacional humanitario, Cursos Euromediterraneos Bancaja de derecho internacional, 1997, pp. 315 y ss. in Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 22.

⁴⁰ Mezinárodní konference OSN o lidských právech konaná v Teheránu v roce 1968 poukázala na vzájemné vazby mezi oběma oblastmi a v rezoluci XXIII z 12. května 1968 nazvané *Lidská práva za ozbrojeného konfliktu* konstatovala, že „mír je první podmínkou plného dodržování lidských práv a válka je negací těchto práv.“ To potvrzuje i rezoluce Valného shromáždění OSN 2444 z 19. prosince 1968. *Human Rights in Armed Conflicts*, Resolution XXIII adopted by the International Conference on Human Rights, Teheran, 12 May 1968, preambule, odst. 1 in Bílková, Veronika: *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, op. cit., s. 16-17.

⁴¹ Bílková, Veronika: *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, s. 17.

že pokud se střetnou různé hodnoty nebo zákonem chráněné zájmy, je třeba zvolit ten, který nejlépe chrání zájem dítěte.⁴²

Tento princip byl poprvé výslovně zakotven v Deklaraci práv dítěte jako zásada 2.⁴³ V Úmluvě o právech dítěte se nachází obecně v čl. 3, odst. 1.⁴⁴ Konkrétně závisí na životní situaci, ve které se dítě nachází: oddělení dítěte od rodičů (čl. 9 a 20), odpovědnost rodičů za výchovu a vývoj dítěte (čl. 18), adopce (čl. 21), výkon spravedlnosti a zbavení svobody (čl. 37 a 41).

Kromě toho, že má sloužit k aplikaci a interpretaci Úmluvy, plní také svou úlohu v situacích, které nejsou touto úmluvou regulované – převáží totiž zájem dítěte před jakýmkoli jiným přítomným zájmem. Rozsah a aplikace tohoto principu jsou polemické. Část doktríny považuje jeho obsah za příliš vágní a neurčitý, podle jiných se jeho vymezení řídí konkrétní situací každého dítěte.⁴⁵

Nedělitelnost práv dítěte vede k dosažení ochrany dítěte prostřednictvím celistvé ochrany všech jeho práv.⁴⁶

Stát odpovídá za ochranu všech dětí, které se nacházejí na jeho území, bez jakékoli diskriminace. Princip nediskriminace, resp. zvýhodňování dětí, má za cíl dosáhnout stejného stupně ochrany pro děti se specifickými potřebami nebo které jsou obzvláště zranitelné.⁴⁷

4. Definice „dítěte“

Úmluva o právech dítěte je významným krokem v progresivním rozvoji práv dítěte, protože definuje, co se rozumí pod pojmem „dítě“: „každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jež se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo

⁴² Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, op. cit., s. 22.

⁴³ Rezoluce Valného shromáždění OSN 1386 (XIV) z 20. listopadu 1959. „Dítě požívá zvláštní ochrany. Zákon a ostatní opatření necht' mu poskytují příležitost i prostředky k tomu, aby se mohlo rozvíjet fyzicky, duševně, morálně, duchovně a sociálně zdravým způsobem a v podmínkách svobody a důstojnosti. Nejvyšším měřítkem zákonodárné činnosti v této oblasti je zájem dítěte.“

⁴⁴ „Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.“

⁴⁵ Camps Mirabet, Núria: El principio del interés superior del niño y el Protocolo facultativo sobre los derechos del niño relativo a la participación de los niños en los conflictos armados. Ve sborníku *Los Derechos del Niño. Estudios con motivo del X aniversario de la Convención de los Derechos de Niño*. S. 258 an.

⁴⁶ Párr. 6, 17, 18 y 25 de la Observación General número 5 del Comité de Derechos del Niño sobre Medidas Generales de Aplicación de la Convención sobre los Derechos del Niño (artículos 4, 41 y párrafo 6 del artículo 44) de 27 de noviembre 2003. (UN Doc. CRC/GC/2003/5) Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 23.

⁴⁷ Viz čl. 2 Úmluvy o právech dítěte:

1. Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, se zavazují respektovat a zabezpečit práva stanovená touto úmluvou každému dítěti nacházejícímu se pod jejich jurisdikcí bez jakékoli diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu, majetku, tělesné nebo duševní nezpůsobilosti, rodu a jiného postavení dítěte nebo jeho rodičů nebo zákonných zástupců.

2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, učiní všechna potřebná opatření k tomu, aby dítě bylo chráněno před všemi formami diskriminace nebo trestání, které vyplývají z postavení, činnosti, vyjádřených názorů nebo přesvědčení jeho rodičů, zákonných zástupců anebo členů rodiny.

dříve“ (čl. 1). I když dřívější právní dokumenty obsahují specifické normy na ochranu dětí, žádný z nich tento koncept nedefinuje.⁴⁸

Problémem této definice je, že stanoví pouze horní věkový limit.⁴⁹ Dalším problémem je absence výslovné minimální hranice pro dosažení zletilosti podle právního řádu, jež se na dítě vztahuje. Tato hranice by však neměla být bezdůvodně nízká a neměla by být v rozporu s ustanoveními, cíli a záměry Úmluvy, včetně toho, že zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí.⁵⁰

Úmluva o právech dítěte neobsahuje žádné ustanovení týkající se pozastavení v ní obsažených povinností během ozbrojených konfliktů nebo jiných situací naléhavé potřeby. To neznamená, že dosah práv dítěte bude stejný v časech míru a v časech války, ale zavazuje vykládat možná omezení nejužším možným způsobem a pouze ve světle požadavků uznaných mezinárodním humanitárním právem.⁵¹ V člancích 38 a 39 obsahuje i ustanovení výslovně věnovaná ozbrojeným konfliktům, zejména v čl. 38, odst. 1: „Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují uznávat a zabezpečovat dodržování norem mezinárodního humanitárního práva, které se na ně vztahují v případech ozbrojených konfliktů a které se dotýkají dítěte.“ Tím, že čl. 38 Úmluvy o právech dítěte inkorporuje mezinárodní humanitární právo, lze říci, že se univerzální definice čl. 1 Úmluvy vztahuje i na ustanovení tohoto práva. Nicméně se zdá, že čl. 38 Úmluvy se vztahuje na všechny děti mladší osmnácti let bez ohledu na, zda bylo zletilosti dosaženo dříve. Přestože se, stejně jako ostatní mezinárodní úmluvy, obrací na státy, které ji mohou ratifikovat, není vyloučeno ani dobrovolné převzetí závazku uskutečňovat stanovený standard ochrany i nestátními entitami.⁵²

⁴⁸ Výbor pro lidská práva ve svém komentáři k čl. 24 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech stanovil, že dospělost by měl určit každý stát s ohledem na své sociální a kulturní podmínky, a ve svých zprávách označit, kdy dítě dosahuje zletilosti v civilních věcech, který věk je rozhodující pro trestní odpovědnost a pro pracovněprávní vztahy. Nicméně „the Committee notes that the age for above purposes should not be set unreasonably low and that in any case a State party cannot absolve itself from its obligations under the Covenant regarding persons under the age of 18, notwithstanding that They have reached the age of majority under domestic law.“ Human Rights Committee, General Comment 17 (Thirty-fifth session, 1989) in Detrick, Sharon: A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child, op. cit., s. 52.

⁴⁹ Z *travaux préparatoires* Výboru pro práva dítěte vyplývá, že „dítětem“ měla být každá lidská bytost od okamžiku narození. Na druhou stranu, některé delegace (zejm. Argentiny) navrhovaly za rozhodující okamžik stanovit již početí. Detrick, Sharon: A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child. Martinus Nijhoff Publishers. Haag 1999, s. 54. Vzhledem k nejasnosti termínu „lidská bytost“ obsaženého v Úmluvě bude tedy záležet na jednotlivých státech, jestli do něj zahrnou i dosud nenarozené děti. S ohledem na jeden ze základních principů Úmluvy (nejvyšší zájem dítěte) se lze jen stěží domnívat, že státy mají absolutní volnost. Ze znění Preambule („dítě pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením i po něm“) lze dovést, že dítětem je i nasciturus. Ana Salado Osuna: La convención sobre los Derechos del Niño de 1989: El Concepto de Niño. Ve sborníku Los Derechos del Niño. Estudios en motivo del X aniversario de la Convención de los Derechos de Niño. S. 49, 50.

⁵⁰ Detrick, Sharon: A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child. Martinus Nijhoff Publishers. Haag 1999, s. 60.

⁵¹ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 26.

⁵² V mezinárodním humanitárním právu není jednotná definice pojmu „dítě“. Věková hranice hraje podstatnou roli vzhledem k možné účasti dětí v nepřátelských akcích. Hranice osmnácti let je brána v potaz jen ve výjimečných případech, největší část norem mezinárodního humanitárního práva se vztahuje na děti mladší patnácti let (což odpovídá faktu, že starším je dovoleno účastnit se

Úmluva je aplikovatelná stejně na všechny děti (tj. zásadně osoby mladší osmnácti let) bez ohledu na to, zda se účastní nebo neúčastní bojových akcí. Toto potvrzuje i Výbor pro práva dítěte, který zpravidla nerozlišuje mezi oběma skupinami.

Vídeňská deklarace a akční plán z 25. 6. 1993 (přijaté na Světové konferenci o lidských právech) byly impulsem pro přijetí Opčního protokolu k Úmluvě o právech dítěte, ve kterém by se zvýšila minimální hranice pro účast v konfliktech na osmnáct let.⁵³ Tato změna je významná, protože odstraňuje rozpor mezi čl. 38 Úmluvy o právech dítěte (který stanoví minimální věkovou hranici pro účast v konfliktu na patnáct let) a čl. 1 (podle kterého je dítětem každá lidská bytost mladší osmnácti let).⁵⁴

Mezinárodní humanitární právo neobsahuje zvláštní definici dítěte, která by se aplikovala jako *lex specialis* během ozbrojených konfliktů. Jeho ustanovení obsahují různé věkové hranice (dvanácti, patnácti nebo osmnácti let), popř. jiné termíny, než „dítě“, které obecnou definici nenahrazují.⁵⁵

Pro účely Pařížských principů se rozumí dítětem jakákoli osoba mladší osmnácti let věku v souladu s Úmluvou o právech dítěte (odst. 2.0). O možnosti dosáhnout zletilosti před dosažením tohoto věku však v Pařížských principech zmínka není. Toto ustanovení potvrzuje trend všeobecně přijímat za základní osmnáctiletou věkovou hranici.

Vzhledem k tomu, že ozbrojené konflikty svojí délkou často přesáhnou období dětství, lze se v mezinárodních dokumentech setkat i s pojmem „mládež“. Pro Valné shromáždění OSN se jím rozumějí osoby ve věku 15 až 24 let.⁵⁶

bojových akcí), ale existují také ustanovení, která se vztahují na děti mladší dvanácti nebo sedmi let, novorozence a dokonce i na nascitury. Ibid., s. 25.

⁵³ Odst. 50 Vídeňské deklarace a akčního plánu: „The World Conference on Human Rights strongly supports the proposal that the Secretary-General initiate a study into means of improving the protection of children in armed conflicts. Humanitarian norms should be implemented and measures taken in order to protect and facilitate assistance to children in war zones. Measures should include protection for children against indiscriminate use of all weapons of war, especially anti-personnel mines. The need for aftercare and rehabilitation of children traumatized by war must be addressed urgently. The Conference calls on the Committee on the Rights of the Child to study the question of raising the minimum age of recruitment into armed forces.“
Pracovní skupina pro přípravu opčního protokolu byla zřízena rezolucí ECOSOC 1994/91 z 9. 3. 1994, E/CN.4/RES/1994/91.

⁵⁴ Camps Mirabet, Núria: El principio del interés superior del niño y el Protocolo facultativo sobre los derechos del niño relativo a la participación de los niños en los conflictos armados. Ve sborníku Los Derechos del Niño. Estudios con motivo del X aniversario de la Convención de los Derechos de Niño. S. 261.

⁵⁵ Obdobně se některá ustanovení týkají těhotných žen, matek malých dětí aj., aniž by obsahovaly definici „ženy“ (často jde o ustanovení, která se týkají i dětí mladších patnácti let). Arzoumanian, Naïri et Pizzutelli, Francesca: *Victimes et bourreaux: questions de responsabilité liées à la problématique des enfants-soldats en Afrique*. IRRC December 2003, vol. 85, no. 852, s. 831.

⁵⁶ Např. Rezoluce Valného shromáždění OSN A/62/228 z 13. srpna 2007, část II, odst. 5.

5. Současné ozbrojené konflikty a jejich vliv na děti

Hlavním rysem současných ozbrojených konfliktů je pluralita příčin, pro které se vedou, obtížnost určit jejich začátek a konec a zároveň jejich vlekllost.⁵⁷ Příčiny zahrnují faktory jako absenci demokratického systému, porušování lidských práv, sociální nespravedlnost, represi menšin, chudobu a degradaci životního prostředí.⁵⁸ K válkám dochází mezi různými etnickými, náboženskými, národnostními a kulturními skupinami, což přispívá k většímu zapojování civilní populace a zvýšení negativních důsledků konfliktu pro ni. Přímým důsledkem je zničení ekonomiky, potravin a léky se stávají vzácnými. Kvalita i množství vody klesají. Oběťmi podvýživy, hladu a nemocí jsou zejména děti (a naopak, tyto důvody jsou nejčastějšími důvody úmrtí dětí během ozbrojeného konfliktu).⁵⁹ Dochází i k porušení sítě zdravotní péče a vzdělávání.⁶⁰

V ozbrojených konfliktech děti hrají dvojí roli: jsou jejich aktéry a tím i cíli útoků, jsou i jejich oběťmi. J. SEDKY-LAVANDERO označuje válku za „nejsurovější porušení práv dětí“. Pro děti zasažené ozbrojeným konfliktem používá termín „dětí války“, který zahrnuje děti-civilisty, dětské vojáky, uprchlíky, přesídlené děti, válečné zajatce.⁶¹

V poslední době stoupá počet vnitrostátních ozbrojených konfliktů a konfliktů bez struktury, v nichž je častější využívání dětských vojáků a nižší ochrana mezinárodním humanitárním právem.⁶² Počet civilních obětí je v těchto typech konfliktu vyšší.⁶³ S rostoucím počtem ozbrojených konfliktů stoupá i počet uprchlíků (z nichž přibližně dvě třetiny jsou ženy a děti) a vnitřně přesídlených osob. Rostou i případy sexuální násilí, zejména proti dívkám.⁶⁴

V ozbrojených konfliktech se nepoužívají pouze zbraně hromadného ničení, ale také nášlapné miny, jejichž hlavními oběťmi jsou děti.⁶⁵

⁵⁷ Z pohledu dítěte tyto konflikty často trvají od samotného narození až do dosažení dospělosti. Zpřetrhání sociálních sítí a primárních vztahů může mít hluboké fyzické a psychologické následky pro fyzický, citový, morální, kognitivní a sociální rozvoj dítěte. Rezoluce Valného shromáždění OSN z 26. srpna 1996, para. 30 (A/51/306).

⁵⁸ Sedky-Lavandero, Jehane: *Ni un solo niño en la guerra: infancia y conflictos armados*, s. 16, 41.

⁵⁹ *Ibid.*, s. 18 a 42.

⁶⁰ *Ibid.*, s. 42.

⁶¹ *Ibid.*, s. 15-19.

⁶² Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 31

⁶³ Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 14.

⁶⁴ *Ibid.*, s. 13.

⁶⁵ Milióny min jsou rozmístěny ve více než 70 zemích světa. Vzhledem k tomu, že jsou rozmístěny ve strategických zónách, často brání přístupu k pitné vodě, zemědělské půdě a brání v distribuci očkování v odlehlých zónách. Podle odhadů Mezinárodního výboru Červeného kříže, každý měsíc zemře nebo zůstane zmrzačených 25000 lidí ročně, podle odhadů UNICEF jsou 5000-6000 z nich děti. www.wcc-coe.org/wcc/what/internacional/landmines/mines.html#campaign in Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 29 an.

Lehké zbraně, jejichž získání a užívání je pro děti snadné, významně umožňují účast dětí v ozbrojených konfliktech.⁶⁶

Děti se stávají také oběťmi teroristických útoků (jedním z nejtragičtějších případů byl útok na školu v Beslanu v roce 2004), ale jsou i ke spáchání teroristických útoků používány.

Děti jsou využívány v armádě jak v předních liniích, tak v zázemích jako špióni nebo poslové zpráv, kuchaři, vyhledávači min, nosiči munice, sexuální otroci, přepravci materiálů až do hmotnosti 60 kg a podobně.⁶⁷ Jejich přítomnost ve vojsku je zásadní – někteří vojenští velitelé zpozorovali, že dětští vojáci jsou poslušnější, nezpochybňují rozkazy a jsou snáze manipulovatelnější než dospělí.⁶⁸ Jsou považovány za statečnější, jsou doporučovány na plnění riskantnějších úkolů a ony samy se často dobrovolně na takové úkoly hlásí. Mají menší sklon k dezertaci než dospělí, nevyžadují plat a nesdružují se v organizacích nebo odborech bránících jejich práva.⁶⁹

Podle Coalition to Stop the Use of Child Soldiers se ozbrojených konfliktů účastní více než 300 000 dětí. Přestože většina těchto dětských vojáků je starší patnácti let, podstatná část nábory začíná už v deseti letech věku.⁷⁰ Přesnější počet stanovit nejde. R. BRETT a M. MCCALLIN v této souvislosti hovoří o neviditelnosti dětských vojáků – jejich existence je popírána, statistiky nebo registry o jejich počtu a věku neexistují nebo jsou falzifikovány.⁷¹

Pro děti představují zvláštní nebezpečí, protože dětské tělo je menší a zranitelnější a explozi většinou nepřežijí. Pokud ano, jsou velmi vážně zraněny. V zemi, kde existují problémy s distribucí základních léků a poskytováním lékařské péče, je velmi obtížné být včas ošetřen a šance dostat protězu končetiny je téměř nulová. Sedky-Lavandero, Jéhane: *Ni un solo niño en la guerra: infancia y conflictos armados*, s. 44.

Nebezpečí min pro děti spočívá i v tom, že se s nimi setkávají během aktivit pro děti typické - při hrách nebo pracích, které na ně v rodině připadají, jako je např. pastva dobytka, sběr dříví nebo hledání vody. ALONSO OLLACARIZQUETA, L. "Enemigos Invisibles, Campos de la Muerte. Las minas antipersonal, Informe del Centro de Investigación para la Paz (Madrid) y del Seminario de investigación para la Paz (Zaragoza), no. 13, 1995, p. 15 in Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 23.

Závěrem lze připomenout, že kromě zákazu užívání nášlapných min a jejich výroby je třeba se soustředit na deaktivaci min již existujících.

⁶⁶ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 29 an. Vztahem mezi zapojováním dětí do ozbrojených konfliktů a lehkých zbraní se začalo mezinárodní společenství zabývat až po předložení zprávy Garçy Machel Valnému shromáždění OSN.

⁶⁷ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 31 an.

⁶⁸ Párr 34 del Informe de la Experta del Secretario General, Sra. Graça Machel, presentat en virtud de la resolución 48/157 de 26 de agosto de 1996 (UN.Doc A/51/306) in Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 32.

Není náhoda, že slovo infanterie (infanterie, pěchota) je odvozená z francouzského slova „infant“ – dítě. Vztahuje se na stav absolutní poslušnosti, která charakterizuje pěší vojáky. Le Robert, *Dictionnaire de la Langue Française*, Paris, Dicorobert, 1993, p. 674 in Sedky-Lavandero, Jéhane: *Ni un solo niño en la guerra: infancia y conflictos armados*, s. 24.

⁶⁹ Sedky-Lavandero, Jéhane: *Ni un solo niño en la guerra: infancia y conflictos armados*, s. 40.

⁷⁰ An Overview, Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, Geneva, 30 June 1998 in Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 13.

⁷¹ BRETT, R., MCCALLIN, M., Children: The Invisible Soldiers, Radda Barnen, Vaxjo, 1996, p. 23 in Cuadernos Deusto, p. 13. Podle sociálního psychologa F. MORENA MARTÍNA jsou dva způsoby, jak lze ve válečné propagandě ospravedlnit používání dětí: argument dítěte - hrdiny (které se navzdory mládí obětuje pro vlast) a dítěte - mučedníka (zavražděné nebo zneužitě

Pro děti, jejichž osobnost ještě není úplně zformulovaná, má účast v aktech extrémního násilí přímé účinky na jejich budoucí rozvoj. Myslí si, že se účastní hry, nedokážou si uvědomit střednědobé a dlouhodobé následky svých činů.⁷² Jejich znovuzачlenění do společnosti je obtížné. Na druhou stranu děti, které dlouhodobě trpěly (nebo samy páchaly) akty extrémního násilí, jsou právě těmi, na nichž spočívá udržování míru v budoucnu.

Nejčastějšími psychickými následky jsou hyperaktivita, stres, nespavost, noční můry, stavy úzkosti, strachu, pocity viny a zmatení, necitlivost, vyhýbání se kontaktu s ostatními, regrese.⁷³ Fyzickými následky zapojení dítěte do ozbrojeného konfliktu mohou být např. deformace zad kvůli nošení těžkých nákladů, následky způsobené špatnou výživou, dýchací nebo kožní infekce, sexuálně přenosné nemoci, problémy se zrakem či sluchem.⁷⁴ Závažným problémem je závislost na alkoholu nebo drogách, které se dětem často podávají s úmyslem udržet je bdělé nebo jim usnadnit zabíjení nebo páchání jiných krutostí.⁷⁵

Díky práci zvláštního zástupce generálního tajemníka OSN pro otázky dětí v ozbrojených konfliktech a tlaku občanské společnosti se otázka účasti dětí v ozbrojených konfliktech dostává do popředí zájmu. V rámci OSN se nově mírové operace zaměřují na otázky odzbrojování, demobilizace a rehabilitace dětí, které se účastnily ozbrojených konfliktů.⁷⁶

nepřítelem, proti němuž je třeba bojovat). Florentino Moreno Martín: *Infancia y guerra en Centroamérica*, p. 29 in Sedky-Lavandero, Jéhane: *Ni un solo niño en la guerra: infancia y conflictos armados*, s. 24.

⁷² Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 32.

⁷³ Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 24-25.

⁷⁴ Overview, Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, Geneva, 30 June 1998 in Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 23.

⁷⁵ SAN MARTÍN SÁNCHEZ DE MUNIAN, L.: El problema de los niños soldados, p. 4 in Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 23.

⁷⁶ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 34.

III. První perspektiva mezinárodního práva: dítě, které se účastní ozbrojeného konfliktu

Všechny děti, bez ohledu na jejich věk a účast v ozbrojeném konfliktu, jsou konfliktem zasaženy. Z hlediska právní ochrany je nutné rozlišovat děti, které se účastní bojových akcí jako komбатant, a děti-civilní osoby.

Děti, které se bojových akcí neúčastní, jsou chráněny jednak jako jakákoli civilní osoba, je jim ale poskytována zvláštní ochrana vyplývající z jejich statusu dítěte.

Jakmile se dítě bojové akce zúčastní, nemá postavení privilegovaného bojovníka. Dětský voják může způsobit stejnou či větší škodu, takže jeho protivník nemá povinnost se vůči němu chovat ohleduplněji. Proto nejsou stanovena žádná omezení, která by se týkala prostředků nebo způsobu boje, jehož objektem by byl dětský voják.⁷⁷ Ochrana dětí v ozbrojených konfliktech spočívá v zabránění jejich účasti v nich, a to jednak zákazem účastnit se bojových akcí, zákazem povolávání do ozbrojených sil, nebo demobilizací. Z právního hlediska je nejpodstatnější, že už samotným náborem se mění právní status dítěte z civilisty na komбатanta.

V minulosti byla účast dětí v ozbrojených konfliktech běžná, na kterou se nahlíželo se sympatiemi či respektem – děti byly bubeníky, hráči na trubku, nosiči vlajky a někdy dokonce samy vzaly zbraně do rukou. V současnosti je nepřipustná jakákoli účast dětí mladších patnácti let v nepřátelských akcích, zatímco ohledně dětí starších patnácti, ale mladších osmnácti let zatím neexistuje shoda.⁷⁸

Dětský voják je osoba mladší osmnácti let (v souladu s čl. 1 Úmluvy o právech dítěte), která je součástí jakékoli řádné či mimořádné ozbrojené síly nebo skupiny jakéhokoli objemu, včetně, ale ne výlučně jako kuchařů, přepravců, kurýrů a každého, kdo tyto skupiny doprovází, s výjimkou rodinných příslušníků. Definice zahrnuje děti rekrutované proto, aby poskytovaly sexuální služby a uzavíraly nucená manželství.⁷⁹ Rozhodující je pouze příslušnost k ozbrojené síle nebo skupině, existence ozbrojeného konfliktu není nutná.⁸⁰

⁷⁷ Ibid., s. 35.

⁷⁸ Ibid., s. 36.

⁷⁹ Principios de Ciudad del Cabo sobre la prevención del reclutamiento de niños en las fuerzas armadas y desmovilización y reintegración social de niños soldados en África, aprobados por los participantes del simposio organizado por UNICEF entre los días 23 al 30 de abril de 1997 en Ciudad del Cabo (Sudáfrica) in Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 36 an.

⁸⁰ ALFREDSON, Lisa: Child soldiers, displacement and human security, p. 17 in United Nations: *Disarmament Forum: Children and Security*. No 3. [online]. 2002

Hlavními rozlišovacími faktory je dobrovolnost či její absence vzhledem k účasti v ozbrojených silách a přímá či nepřímá účast v nepřátelských akcích.

Přestože většina národních zákonodárství stanoví minimální věkovou hranici osmnácti let pro povinnou vojenskou službu, existují i případy odvodů mladších osmnácti let na základě násilí nebo zastrašování. To je významně usnadňováno i absencí dokumentace osvědčující věk dětí (ať už proto, že se jedná o chudý stát, nebo proto, že dítě pochází z nejnižších společenských vrstev).⁸¹ Nejasnost ohledně věku dítěte se zneužívá jako výmluva a vede k obcházení kontrol povolávání mladistvých.⁸² J. SEDKY-LAVANDERO poukazuje na další problém dobrovolného náboru – s tím, jak se zintenzivňuje ozbrojený konflikt, se zhoršují ekonomické a sociální podmínky a věk dětských vojáků se snižuje.⁸³

Pokud mluvíme o dobrovolné účasti dětí v ozbrojených silách, naskýtá se otázka, nakolik je tato dobrovolná účast skutečným projevem vůle a jaké faktory působí na vznik této vůle.

Hlavním důvodem je socioekonomická situace, kdy účast v ozbrojeném konfliktu může paradoxně zajistit dítěti přežití – vojsko nebo nevládní ozbrojené skupiny zajišťují základní životní potřeby jako je stravování a oblečení.⁸⁴ Z téhož důvodu může na dítě tlačit i vlastní rodina, zejména pokud se část výplaty přímo odevzdá rodině, nebo pokud je služba v armádě tradičně způsobem společenského růstu.⁸⁵ Dalšími důvody je bezpečí a ochrana sebe i rodiny a touha po odplatě. Důvodem může být i hrdost na vlastní odvalu (případně odvalu svých dětí).⁸⁶ Většina dětí, které se aktivně účastní ozbrojeného konfliktu, postrádá rodinné zázemí (jsou odděleny od rodin, sirotky atd.), jsou sociálně nebo ekonomicky znevýhodněny nebo jinak marginalizovány (chudí, popř. děti ulice, příslušníci menšin, uprchlíci, vnitřně přesídlené děti)⁸⁷.

⁸¹ Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 19.

⁸² BRETT, R., MCCALLIN, M., *Children: The Invisible Soldiers*, Radda Barnen, Vaxjo, 1996, p. 79 in Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 19-20.

⁸³ Sedky-Lavandero, Jéhane: *Ni un solo niño en la guerra: infancia y conflictos armados*, s. 29.

⁸⁴ *Cuadernos Deusto*, p. 15. Např. podle slov ředitelky Červeného kříže v Libérii, sedmileté děti vstupují do boje, protože ti, kdo mají zbraně, mohou jíst. Roger Rosenblatt, *Children of War*, p. 8 in Sedky-Lavandero, Jéhane: *Ni un solo niño en la guerra: infancia y conflictos armados*, s. 29.

⁸⁵ BRETT, R., MCCALLIN, M., *Children: The Invisible Soldiers*, Radda Barnen, Vaxjo, 1996, p. 101 in Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 16. Zvláštní situace je např. na Srí Lance, kde rodiče, přestože podporují LTTE (Liberation Tigers of Tamil Eelan), jsou proti vstupu jejich dětí mezi Tamilské tygry. Sedky-Lavandero, Jéhane: *Ni un solo niño en la guerra: infancia y conflictos armados*, s. 32.

⁸⁶ Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 16-19.

⁸⁷ *Child Soldiers: A Child Labour Issue*, Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, Geneva, 30 July 1999, p. 1 in Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 16.

Je vůbec obecně osoba mladší osmnácti let schopna učinit rozhodnutí natolik závažné, že ovlivní její život v ozbrojených silách, případně celý život?⁸⁸ Čl. 13, odst. 1 Úmluvy o právech dítěte zaručuje dítěti právo na svobodu projevu; „toto právo zahrnuje svobodu vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu.“ Podle čl. 12, odst. 1 Úmluvy o právech dítěte má dítě, „které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni“. Otázkou je, nakolik může ovlivnit princip nejvyššího zájmu dítěte rozhodnutí vstoupit do ozbrojených sil.⁸⁹ Současná tendence je zakázat účast v ozbrojených konfliktech všem osobám mladším osmnácti let.

1. Účast v bojových akcích

V lednu 1939 vypracoval Mezinárodní výbor Červeného kříže spolu s nadací Save the Children návrh Úmluvy o ochraně dětí za naléhavých situací a během ozbrojeného konfliktu. Vypuknutím druhé světové války byla tato myšlenka opuštěna.⁹⁰

a) Systém Ženevských úmluv

Ve čtyřech Ženevských úmluvách přijatých v roce 1949 není žádné ustanovení omezující účast dětí jako vojáků. Chybí tedy jak ustanovení předepisující minimální věk pro účast v nepřátelství, tak ustanovení chránící děti, které se účastní vnitrostátního ozbrojeného konfliktu.⁹¹

⁸⁸ G. VAN BUEREN tuto otázku formuluje konkrétněji: „jsou ozbrojené konflikty natolik brutální, že děti vůbec nejsou schopny dát k takové účasti souhlas, zatímco dospělí ano?“ VAN BUEREN, G.: *The International Law of the Rights of the Child*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1995, pp. 335-336 in Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 21. R. BRETT a M. MCCALLIN zdůrazňují vazbu mezi věkem dítěte a sociální rolí, kterou hrají např. v rozvojových zemích, ve městech nebo na vesnicích. Někde mohou být například již v šestnácti letech plnohodnotnými členy společnosti, od nichž se tedy také očekává, že se budou aktivně zasazovat za její ochranu. BRETT, R., MCCALLIN, M., *Children: The Invisible Soldiers*, Radda Barnen, Vaxjo, 1996, p. 99 in Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 21.

J. SEDKY-LAVANDERO zcela popírá schopnost mladšího osmnácti let svobodně se rozhodnout o účasti v ozbrojeném konfliktu. Sedky-Lavandero, Jéhane: *Ni un solo niño en la guerra: infancia y conflictos armados*, s. 29.

⁸⁹ Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 20.

⁹⁰ KRILL, F.: *The Protection of Children in Armed Conflict* in FREEMAN, M. and VEERMAN, P. (Eds.): *The Ideologies of Children's Rights*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1992, p. 347 in Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 34.

⁹¹ PAJA BURGOA, J.A.: *La Convención de los Derechos del Niño*, Tecnos, Madrid, 1998, p. 86 in Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 35. Po ukončení války nábor dětí rozhodně nebyl prioritou pro právní úpravu - ve srovnání s masovými deportacemi, vraždami, oddělování od rodin, hladu, a vzhledem k tomu, že děti se účastnily nepřátelství spíše výjimečně v nepravdělných jednotkách. *Ibid.*, s. 35.

III. Ženevská úmluva o ochraně obětí války stanoví věk jako jeden z důvodů příznivějšího zacházení s válečnými zajatci (čl. 16). Mocnost, u níž jsou v zajetí, mohou děti využívat i k pracím, kdy věk musí být brán v potaz, zejména aby byly udrženy v dobrém zdravotním stavu (čl. 49).

V případě, že se dítě účastní nepřátelství a není zajato, mu může být poskytnuta ochrana na základě IV. Ženevské úmluvy o ochraně civilních osob za války, pokud není považováno za osobu vyvíjející činnost škodlivou pro bezpečnost státu (čl. 5, odst. 1). V opačném případě stanoví čl. 5, odst. 3 minimální standard ochrany – s dětmi se bude „zacházet lidsky a budou-li souzeny, nebude jim upírán nárok na spravedlivý a pravidelný soud, jak jej předvídá tato úmluva. Dostane se jim opět všech práv a výsad osoby chráněné ve smyslu této úmluvy co možná nejdříve, jakmile to dovolí ohled na bezpečnost státu, po případě okupační mocnosti.“

Ve vnitřních ozbrojených konfliktech se aplikuje pouze společný článek 3 Ženevských úmluv, který o dětech žádnou zmínku neobsahuje.

b) Protokol I

Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů je kompromisem mezi snahou států ochránit děti a zároveň omezit na minimum rozsah svých povinností v této oblasti.⁹² Hlavními cíli čl. 77 bylo rozšířit ochranu poskytovanou IV. Ženevskou úmluvou na všechny děti nacházející se na území státu strany konfliktu (ať už jsou nebo nejsou zasaženy tímto konfliktem) a zamezit účasti dítěte v ozbrojeném konfliktu. Na druhou stranu bylo jasné, že velká část vlád se chtěla vyhnout absolutním povinnostem v souvislosti s účastí dětí v nepřátelských akcích.⁹³

Ochrana dětí je v Protokolu I upravena článkem 77:

1. Na děti bude brán zvláštní ohled a budou chráněny před jakýmkoli formami nemravného jednání. Strany konfliktu jim zajistí ochranu a pomoc, kterou potřebují vzhledem k svému věku a ostatním důvodům.
2. Strany v konfliktu učiní veškerá možná opatření, aby děti, které nedosáhly věku 15 let, se přímo neúčastnily nepřátelských akcí, a především se zdrží toho, aby je povolávaly do svých

⁹² Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 38.

⁹³ DUTLI, M.T.: Captured Child Combatants, *International Review of the Red Cross*, no. 278, 1990, p. 422 in Caudernos Deusto, p. 36. Např. k návrhu Brazílie stanovit minální věk osmnácti let pro účast v nepřátelských akcích a odvody se přidaly delegace Uruguaye, Venezuely, Svatého stolce, v opozici zůstaly např. Japonsko, Kanada, Velká Británie, Spolková republika Německo. Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 36.

ozbrojených sil. Při povolávání osob, které dosáhly věku 15 let, avšak nedosáhly věku 18 let, se budou strany v konfliktu snažit dávat přednost starším osobám.

3. Jestliže ve výjimečných případech a přes ustanovení odstavce 2 děti, které nedosáhly věku 15 let, se bezprostředně zúčastní nepřátelských akcí a padnou do moci protější strany, budou nadále požívat zvláštní ochrany poskytované tímto článkem bez ohledu na to, zda jsou válečnými zajatci.
4. V případě uvěznění, zadržení nebo internace z důvodů souvisejících s ozbrojeným konfliktem budou děti umístěny odděleně od dospělých, s výjimkou těch případů, kdy budou rodiny ubytovány jako rodinné celky v souladu s článkem 75, odstavec 5.
5. Trest smrti za trestný čin související s ozbrojeným konfliktem nebude vykonán na osobách, které nedosáhly věku 18 let v době, kdy byl tento čin spáchán.

Článek 77, odst. 1 stanoví obecnou povinnost zvláštní ochrany dětí. Termín „dítě“ není definován úmyslně.⁹⁴ Limit patnácti let věku je často používán IV. Ženevskou úmluvou a je také obsažen v odstavcích 2 a 5 čl. 77 Protokolu I, což lze pokládat za rozumný základ pro definici. Osoby starší patnácti let se tedy a contrario nepovažují za děti a mohou být legitimními cíli boje⁹⁵. Přestože některé státy přijaly vyšší nebo nižší věkovou hranici ve svém národním zákonodárství, není pochyb o tom, že se všemi osobami mladšími patnácti let má být zacházeno jako s dětmi ve smyslu IV. Ženevské úmluvy a Protokolu I. Je ale nutná jistá dávka flexibility, protože (tělesný a duševní) rozvoj se může lišit případ od případu.⁹⁶

Při schvalování druhého odstavce nastaly problémy kvůli znění první věty. Podle návrhu Mezinárodního výboru Červeného kříže původně stanovila povinnost stran konfliktu učinit veškerá nezbytná opatření k tomu, aby se děti mladší patnácti let neúčastnily nepřátelských akcí.⁹⁷ Nakonec se tedy setkáváme se zněním, které nestanoví absolutní zákaz účasti na nepřátelství pro děti mladší patnácti let. Formulace „veškerá možná opatření“ nechává prostor pro uvážení jednotlivých států, zda je možné přijmout v daný moment jistá opatření, či nikoliv. Plnění závazku znějícího na určité chování (učinit veškerá možná opatření) je navíc těžší kontrolovat.⁹⁸ Závazek znějící na výsledek obsahuje druhá část první věty čl. 77, odst. 2. Rozdílný charakter těchto

⁹⁴ O.R. XV, p. 465, CDDH/407/Rev.1, para 63 in Pilloud, Claude, De Preux, Jean, Sandoz, Yves et. al. with the collaboration of Pictet, Jean: *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, s. 899-900.

⁹⁵ Druba, Volker: *The Problem of Child Soldiers*. International Review of Education 48(3-4): 271-277. Kluwer Academic Publishers, 2002.

⁹⁶ Pilloud, Claude, De Preux, Jean, Sandoz, Yves et. al. with the collaboration of Pictet, Jean: *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, op. cit., s. 899.

⁹⁷ Za zamítnutím tohoto návrhu stojí záměr některých zemí navrhnout možnost povolávání dětí na základě vojenské nezbytnosti. Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 37.

⁹⁸ Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 36-37.

závazků je významný pro vznik odpovědnosti. Strany v konfliktu budou odpovědné za povolávání dětí mladších patnácti let do svých ozbrojených sil, ale ne za jejich přímou účast v nepřátelských akcích jako takovou.⁹⁹

Rozlišení účasti na nepřátelských akcích na přímou a nepřímou je dalším kritizovaným ustanovením. Je těžké jednoznačně a nepochybně definovat, co je „přímou“ účastí a Protokol v této věci neposkytuje žádné vodítko. Jak posuzovat případy dětí, které začínají pomocnými pracemi, které nepřímo podporují zúčastněné, ale postupem času se zapojují do bojů? Lze opravdu zaručit, že děti, které se nepřátelských akcí účastní nepřímo, nebudou vystaveny nebezpečí, které s sebou boje nesou?¹⁰⁰

Pro nepřímou účast v nepřátelských akcích žádná věková hranice stanovená není. Původní návrh Mezinárodního výboru Červeného kříže mezi přímou a nepřímou účastí nerozlišoval. Otázkou tedy je, zda lze shrnout, že nepřímá účast tedy není zahrnuta. Cílem tohoto ustanovení bylo vzdálit děti od ozbrojeného konfliktu a nemělo by po nich tedy být požadováno, aby vykonávaly pomocné služby, které je vystavují nebezpečí fyzického zranění a psychického traumatu, které může být srovnatelné s nebezpečím spojeným s přímou účastí na nepřátelství.¹⁰¹ Pokud k tomu ale dojde, měla by být přijata opatření na jejich ochranu – např. v případě zajetí nepřítelem by neměly být považovány za špióny, sabotéry nebo nelegální kombatanity a podle toho by se s nimi mělo zacházet.¹⁰²

Protokol I mlčí ohledně přijímání dobrovolných přihlášek dětí do ozbrojených sil.¹⁰³ Vypadl tak původní návrh Mezinárodního výboru Červeného kříže, který stanovil zákaz odvodů dětí mladších patnácti let a zákaz přijímat jejich dobrovolné přihlášky.¹⁰⁴ Podle některých je dobrovolné přijímání již zahrnuto v rekrutaci, pro kterou se stanoví zákaz přijímání dětí mladších 15 let věku.¹⁰⁵ To by zároveň znamenalo zákaz nepřímé účasti

⁹⁹ Arzumianian, Naïri et Pizzutelli, Francesca: *Victimes et bourreaux: questions de responsabilité liées à la problématique des enfants-soldats en Afrique*. IRRC December 2003, vol. 85, no. 852, s. 833.

¹⁰⁰ Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 38.

¹⁰¹ HELLE, Danielle. Optional Protocol on the involvement of children in armed conflict to the Convention on the Rights of the Child, p 802 in Fuchs, Jiří: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 150.

¹⁰² Pilloud, Claude, De Preux, Jean, Sandoz, Yves et. al. with the collaboration of Pictet, Jean: *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, s. 901.

¹⁰³ „In fact, according to the Rapporteur, Committee III noted that sometimes, especially in occupied territories and in wars of national liberation, it would not be realistic to totally prohibit voluntary participation of children under fifteen.” O.R. XV, p. 465, CDDH/407/Rev.1, para 63 in Pilloud, Claude, De Preux, Jean, Sandoz, Yves et. al. with the collaboration of Pictet, Jean: *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, s. 900..

¹⁰⁴ V tomto smyslu nicméně Mezinárodní výbor Červeného kříže toto ustanovení i nadále interpretuje. Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 39.

¹⁰⁵ Dutly, M. T.: *La protección de niños en los conflictos arios, en particular la prohibición de la participación de los niños en las hostilidades y el régimen aplicable, en Derecho Internacional Humanitario y temas de áreas vinculadas, Lecciones y ensayos*, n 78,

v nepřátelských akcích pro tuto věkovou skupinu. Podle jiných mlčení Protokolu znamená povolení dobrovolného vstupu a účasti v nepřímých ozbrojených akcích.¹⁰⁶ Podle RUTH ABRIL STOFFELS by první výklad vedl k rozporuplné situaci, kdy text rozlišuje mezi přímou a nepřímou účastí, zatímco oběma příkládá stejné právní důsledky.¹⁰⁷ Každopádně, ustanovení umožňující dobrovolné přihlášky dětí oslabují ochranu poskytovanou článkem 77.

Děti mladší patnácti let požívají ochrany článku 77, i pokud mají status válečného zajatce. Pokud se účastní nepřátelských akcí, ale nemají právo na status válečných zajatců, mohou být chráněny IV. Ženevskou úmluvou, pokud jsou považovány za chráněné osoby podle této úmluvy. Toto ustanovení vede k možnému výkladu, že všechny osoby mladší patnácti let by měly být považovány za civilisty, bez ohledu na jejich účast v nepřátelských akcích. Přiznat jim zvláštní ochranu z důvodu jejich vyšší zranitelnosti logicky vyplývá z toho, že jim byla přiznána i ochrana obecná jako kterékoli jiné civilní osobě. Praxe se však přiklání k tomu, že pokud dítě nemá nárok na status válečného zajatce ani není chráněnou osobou podle IV. Ženevské úmluvy, je chráněno na základě čl. 75.¹⁰⁸

Status válečného zajatce (a to i pro dítě mladší patnácti let) vyplývá z vazby k ozbrojeným silám, nikoli z přímé či nepřímé účasti v nepřátelských akcích. Proto dítě, které se nepřímo účastnilo nepřátelských akcí, ale bez pout k ozbrojeným silám, je civilistou a jeho právní status bude záležet na tom, zda bude považováno za osobu vyvíjející činnost škodlivou pro bezpečnost státu. Děti, které překročily hranici patnácti let věku, ale mladší osmnácti let ztrácejí privilegia přiznávaná dětem v ozbrojených

Buenos Aires, 2003, Sandoz, Y., Swinarski, C, y Zimmerman, B. (eds), *Commentaire des Protocoles additionnels du 8 juin 1977 aux Conventions de Genève du 12 août 1949*, CICR/Martinus Nijhoff Publishers, Genève, 1986, párr. 3184 y ss. in Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 39.

¹⁰⁶ Např. Kosonen A., 1987. *The Special Protection of Children and Child Soldiers. A Principle and its Application*. Helsinki: Institute of Public Law at the University of Helsinki. Cohn, I. And Goodwin-Gill, G. S., eds. 1994. *Child Soldiers. The Role of Children in Armed Conflict*. Oxford: Clarendon Press in Druba, Volker: *The Problem of Child Soldiers*. International Review of Education 48(3-4): 271-277. Kluwer Academic Publishers, 2002.

¹⁰⁷ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 39.

¹⁰⁸ Pilloud, Claude, De Preux, Jean, Sandoz, Yves et. al. with the collaboration of Pictet, Jean: *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, s. 902, 903.

Není příliš časté, aby mezinárodní úmluva stanovila normy v případě porušení jejich vlastních ustanovení. V případě čl. 77, odst. 3 se zdůrazňuje výjimečnost takové situace. Z takové situace vyplývají zvláštní povinnosti: „However, if despite this, such “under fifteens” are intent on participating in hostilities - a case covered by paragraph 3 – the authorities employing or commanding them should be conscious of the heavy responsibility they are assuming and should remember that they are dealing with persons who are not yet sufficiently mature, or even have the necessary discernment of discrimination. Thus they should give them the appropriate instruction on handling weapons, the conduct of combatants and respect for the laws and customs of war. Similarly, even though the authorities may not succeed in preventing young persons from taking part in hostilities, they should at least provide them with uniforms, identity tags indicating their status of minors or, failing these, with distinguishing signs such as, for example, an armband or a tunic or any other sign showing that the individual wearing it is a combatant.” Ibid., op. cit., s. 901-902.

Není obvyklé, aby byly děti rekrutovány na základě zákona nebo dekretu, většinou se tak děje na základě spontánních akcí jednotlivců nebo skupin. Ibid., s. 902.

konfliktech – mohou být považovány za válečné zajatce, ale bez toho, aby jim byla poskytnuta zvláštní ochrana z důvodu jejich věku.¹⁰⁹ Jejich jediným privilegiem je zákaz výkonu trestu smrti za čin, který byl spáchaný v době, kdy nedovršily 18 let věku.

c) Protokol II

Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter nabízí dětem větší míru ochrany. To je dáno úmyslem států právně i politicky ztížit postavení protivládních ozbrojených skupin na svých územích a zbavit je vojenské výhody, kterou by jim skýtala možnost využívat dětské vojáky.¹¹⁰

Čl. 4, odst. 3 písm. c) stanoví, na rozdíl o Protokolu I, absolutní zákaz povolávání do ozbrojených sil nebo skupin děti mladší patnácti let a absolutní zákaz jejich účasti v nepřátelských akcích. Z toho lze dovodit, že ani dobrovolný nábor k ozbrojeným silám není dovolen.¹¹¹

Oproti Protokolu I je tedy výhodou tohoto ustanovení závazek znějící na výsledek a nikoli činnostní, a to, že jde o zákaz absolutní: nerozlišuje mezi přímou a nepřímou účastí v ozbrojeném konfliktu. Naopak nevýhodou je absence ustanovení doporučující přednostně povolávat děti starší v rámci povolávání dětí mezi patnácti a osmnácti lety věku.¹¹²

Zvláštní ochrana se vztahuje i na děti mladší patnácti let, které se nepřátelských akcí účastnily a byly zajaty. Možný výklad, který by vedl k jejich statusu civilních osob, je stejný, jako v případě Protokolu I. Dítě starší patnácti let, které nedovršilo osmnáct let věku a účastní se nepřátelských akcí, ztrácí výhody plynoucí z jeho věku stejně jako v Protokolu I.¹¹³

¹⁰⁹ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 40.

¹¹⁰ Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 41.

¹¹¹ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 41. Věková hranice patnácti let věku nebyla přijata bez diskuze. Množství delegátů považovalo tento limit za příliš nízký a upřednostňovalo by hranici osmnácti let věku. Velké rozdíly v národních legislativách neumožňovaly přijmout toto rozhodnutí, proto byl zvolen realistický návrh Mezinárodního výboru Červeného kříže. Pilloud, Claude, De Preux, Jean, Sandoz, Yves et. al. with the collaboration of Pictet, Jean: *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, s. 1379.

¹¹² Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 42.

¹¹³ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 41.

d) Úmluva o právech dítěte

Úmluva o právech dítěte v původním návrhu předloženým Polskem v roce 1978 žádné ustanovení o účasti dětí v ozbrojených konfliktech neobsahovala, s návrhem tohoto ustanovení přišly v roce 1985 delegace Nizozemí, Belgie, Švédska, Finska, Peru a Senegalu.¹¹⁴ Nakonec v článku 38 téměř doslovně opakuje ustanovení Protokolu I, proto vzhledem k míře ochrany přijaté Protokolem II představuje Úmluva jistý krok zpět.¹¹⁵ To ovšem nevylučuje, aby byl na děti aplikován vyšší standard ochrany, ať už poskytovaný právem mezinárodním, nebo vnitrostátním (čl. 41). V tomto kontextu je nutné připomenout i ustanovení čl. 38, odst. 1, které integruje normy mezinárodního humanitárního práva do Úmluvy o právech dítěte, a vztah speciality mezinárodního humanitárního práva k právu lidských práv.

Státy mají učinit „všechna proveditelná opatření k zabezpečení toho, aby se osoby, které nedosáhly věku patnácti let, přímo neúčastnily bojových akcí“ a „státy se zdrží povolávání těchto osob do svých ozbrojených sil“ (čl. 38, odst. 2, 3). Jednání o znění tohoto odstavce byla natolik komplikovaná, že se kvůli tomu dokonce navrhovalo nezařazovat celý článek 38.¹¹⁶ Bojových akcí se nelze zúčastnit jako příslušník ozbrojených sil žádné strany konfliktu nebo jako člen jiných ozbrojených skupin.

Stejně jako v Protokolu I, se jedná pouze o „proveditelná“ opatření, tento závazek zní na činnost a týká se pouze přímé účasti. Ustanovení odstavce 2 nenaplnilo očekávání mnohých států, většiny nevládních organizací a Mezinárodního výboru Červeného kříže, aby byla věková hranice pro účast v bojových akcích a povolávání osob zvýšena z patnácti na osmnáct let.¹¹⁷ Dochází tedy k paradoxní situaci, kdy se toto ustanovení dostává do rozporu s čl. 1 Úmluvy, podle něhož je dítětem zásadně každá lidská bytost mladší osmnácti let.¹¹⁸

¹¹⁴ E/CN.4/L. 1366.Rev. 1 a E/CN.4/1985/64, Annex II, pp 1-2 y 4-5 in Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 42-43.

¹¹⁵ Čl. 38, odst. 1 zde inkorporuje mezinárodní humanitární právo, takže lze aplikovat Protokol II, pokud je to výhodnější pro zajištění ochrany práv dítěte: „Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují uznávat a zabezpečovat dodržování norem mezinárodního humanitárního práva, které se na ně vztahují v případě ozbrojených konfliktů a které se dotýkají dítěte.“

¹¹⁶ Detrick, Sharon: *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*. Martinus Nijhoff Publishers. Haag 1999, s. 655.

¹¹⁷ V návrhu, který tvořil základ pro diskuzi, se hovořilo pouze o „dětích“, tudíž v souladu s čl. 1 všech osobách mladších osmnácti let. Z dalších diskuzí vyplynula možnost přijmout dvojí, kompromisní věkovou hranici, která by sice umožnila povolávat děti starší patnácti let, ale už ne se přímo účastnit bojových akcí. Účelem by byla ochrana dětí, u kterých (jakožto součástí ozbrojených sil) není reálná šance zajistit zákaz jakékoli účasti v bojových akcích. *Ibid.*, s. 652-654.

¹¹⁸ Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 45-46. Jak bylo zdůrazněno některými účastníky již v *travaux préparatoires*, jedná se o rozpor s ustanovením čl. 1. Jiní účastníci naopak nechtěli vůbec projednávat věkovou hranici, dokud nebude dosaženo uspokojivé definice „dítěte“ v čl. 1. Detrick, Sharon, Doek, Jaap and Cantwell, Nigel: *The United Nations Convention on the Rights of the Child. A Guide to the „Travaux Préparatoires“*, s. 510.

Také Výbor pro práva dítěte prosazuje ve svých stanoviscích tuto osmnáctiletou věkovou hranici, a to i pro nepřímou účast v ozbrojených konfliktech.¹¹⁹

„Při povolávání osob, které dosáhly věku patnácti let, avšak mladších osmnácti let, [státy] přijímají přednostně osoby starší“ (čl. 38, odst. 3). „Povoláváním“ je jakékoli začlenění do ozbrojených sil, ať už dobrovolné, povinné nebo násilné. V této souvislosti Výbor pro práva dítěte vyzýval státy, které jsou stranou Úmluvy, aby přijaly veškerá potřebná opatření k tomu, aby zabránily, zakázaly a potrestaly jakékoli jednání nebo transakci, jejíž součástí je nabízení, dodávání nebo přijímání dětí osobou nebo skupinou osob jiným osobám za účelem rekrutace v ozbrojeném konfliktu.¹²⁰

Jako doplňkové ustanovení čl. 38, odst. 4 stanoví, že státy přijmou v souladu se svými závazky podle mezinárodního humanitárního práva, která mají vztah k ochraně civilního obyvatelstva za ozbrojených konfliktů, „všechna proveditelná opatření k zabezpečení ochrany dětí postižených konfliktem a péče o ně“.

Pozitivním aspektem je, že čl. 38 představuje důležitý element pro konsolidaci jeho obsahu jako obyčejového práva.¹²¹ Základními problémy jsou rozpor s definicí dítěte v čl. 1 Úmluvy, rozpor s principem zákazu diskriminace v čl. 2 (co se týče dětí ve věku mezi patnácti a osmnácti lety) a rozpor s čl. 3, protože v souladu s nejlepším zájmem dítěte je to, aby se dítě vůbec nestávalo součástí ozbrojených sil a aby se bojových akcí žádným způsobem neúčastnilo.

e) Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů

Začátkem cesty k přijetí Opčního protokolu byla Stockholmská konference konaná v roce 1991. Hlasy pro zvýšení věkové hranice pro vstup do armády na osmnáct let se ozývaly i na Světové konferenci o lidských právech konané ve Vídni v roce 1993 a tuto ideu podpořil i Výbor pro práva dítěte. V roce 1993 byla na žádost Valného shromáždění OSN jmenována generálním tajemníkem expertka Garça Machel s úkolem, aby vypracovala podrobnou zprávu o vlivu ozbrojených konfliktů na děti. Tato zpráva byla předložena dne 26. srpna 1996 a významně ovlivnila další vývoj ochrany dětí v ozbrojených konfliktech.¹²² Komise pro lidská práva ustavila svojí rezolucí č.

¹¹⁹ Hýbnerová, Stanislava: Ochrana práv dítěte za ozbrojeného konfliktu, s. 10.

¹²⁰ Report of the Committee on the Rights of the Child, UN Doc.A/63/41, 2008, odst. 20.

¹²¹ Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 47.

¹²² Schválena rezolucí Valného shromáždění A/51/306.

1994/91 pracovní skupinu, která dostala za úkol vypracovat návrh opčního protokolu k Úmluvě o právech dítěte.¹²³ Protokol byl schválen rezolucí Valného shromáždění 54/263 25. května 2000.

Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů je univerzálním právním textem, který dětem v této oblasti poskytuje nejvyšší míru ochrany, přestože nedosáhl úplného zákazu účasti dětí v ozbrojených konfliktech a jejich začleňování do ozbrojených sil. Tak, jak je stanoveno v preambuli, protokol se snaží účinně přispět k „provádění principu, že nejlepší zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí“. Je zřejmé, že k provedení tohoto principu je zejména třeba přijmout taková právní opatření, která by zabránila účasti dětí v ozbrojených konfliktech, která tento princip jasně popírá.¹²⁴

Hlavními přínosy Opčního protokolu jsou: zákaz přímé účasti v bojových akcích osob mladších osmnácti let (čl. 1), kdy tuto povinnost mají i nestátní ozbrojené skupiny (čl. 4), zákaz povinného povolávání osob mladších osmnácti let do ozbrojených sil států (čl. 2), ztížení dobrovolného vstupu do ozbrojených sil osob mladších osmnácti let (čl. 3), posílení povinnosti prostřednictvím mezinárodní spolupráce poskytnout vhodnou péči dětem, které jsou oběťmi ozbrojených konfliktů (čl. 7).

Ustanovení čl. 1, podle kterého „smluvní strany přijmou všechna proveditelná opatření k zabezpečení toho, aby se osoby mladší osmnácti let přímo neúčastnily bojových akcí“, ponechává státům jistý prostor pro manévrování. Přestože se zvyšuje minimální věková hranice, nejedná se o povinnost absolutní.

Navíc se toto ustanovení vztahuje pouze na přímou účast dětí, přestože nepřímá účast je postihuje neméně vážně.¹²⁵ Argumentem zemí proti zvyšování věkové hranice bylo tvrzení, že je zbytečné zvyšovat stávající standard ochrany za situace, kdy by se měla věnovat pozornost dodržování standardu stávajícího.¹²⁶

¹²³ Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s.52-54.

¹²⁴ *Ibid.*, s. 56. V této souvislosti lze vyzdvihnout názor Výboru pro práva dítěte: „Mladší osmnácti let by se nikdy neměli účastnit bojových akcí, ani by neměli být odváděni do ozbrojených sil.“ (Informe sobre su segundo periodo de sesiones del Grupo de Trabajo encargado de elaborar un proyecto de protocolo facultativo de la Convención sobre los Derechos del Niño relativo a la participación de los niños en los conflictos armados, „Presidente-Relator“: Srov. Nils ELIASSON (Suecia), E/CN.4/1996/102, 21 de marzo de 1996, p. 7 in Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s.56.

¹²⁵ K tomu viz A/51/306 z 26. 8.1996, odst. 34. Camps Mirabet, Núria: El principio del interés superior del niño y el Protocolo facultativo sobre los derechos del niño relativo a la participación de los niños en los conflictos armados. Ve sborníku *Los Derechos del Niño. Estudios con motivo del X aniversario de la Convención de los Derechos de Niño*. S. 263 an.

¹²⁶ VAN BUERREN, G.: *The International Law on the Rights of the Child*, p. 338 in Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 55. Do této skupiny států patřily např. Spojené státy americké, Kuba, Kuvajt, Pákistán.

Při přijímání Opčního protokolu byla předmětem sporu i kvalifikace účasti v bojových akcích. Většina zemí, Výbor pro práva dítěte a nevládní organizace prosazovaly zákaz jakékoli účasti vzhledem k tomu, že v praxi je těžké rozlišit přímou a nepřímou formu, a dále proto, že i původně nepřímá účast se může neúmyslně nebo z nutnosti změnit na účast přímou.¹²⁷

Je stanoven zákaz povinného povolávání osob mladších osmnácti let do ozbrojených sil států (čl. 2). V této oblasti panovala prakticky shoda, protože tento věkový limit stanoví většina vnitrostátních zákonů.¹²⁸

Pro dobrovolné povolávání zůstala minimální hranice stanovená čl. 38, odst. 3 Úmluvy o právech dítěte – patnáct let věku. Tvrzenými argumenty proti zvyšování byla možná příprava na budoucí povolání, ekonomické problémy dané země, kdy vstup do armády snižuje nezaměstnanost mladých, a fakt, že nábor nutně neznamená účast v bojových akcích.¹²⁹ Pro zvýšení hovořil argument, že dotčené děti nemají skutečnou možnost volby.¹³⁰ Většina států zastávala minimální hranici osmnácti let, jiné sedmáct let, menší skupina zastávala šestnáctiletou hranici.¹³¹

Čl. 3, odst. 2 Opčního protokolu usiluje o zvýšení této hranice prostřednictvím jednostranného prohlášení, kterým tento minimální věk stanoví.¹³² Čl. 3, odst. 3 upravuje záruky dobrovolnosti povolávání osob mladších osmnácti let – vyžaduje se informovaný souhlas rodičů nebo zákonných zástupců dítěte, plná informovanost dětí o povinnostech spojených s vojenskou službou a nutnost důvěryhodného potvrzení věku před přijetím do národní vojenské služby.¹³³ Tímto ustanovením se otevřela možnost

¹²⁷ Proyecto de Informe del Grupo de Trabajo sobre su sexto periodo de sesiones, p. 5 in Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 59-60. Proti tomuto se postavila různorodá skupina zemí jako Nigérie, Irák, Spojené státy americké, Kuba, Velká Británie, Pakistan, Čína nebo Japonsko.

¹²⁸ Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 61.

¹²⁹ Informe sobre su segundo periodo de sesiones del Grupo de Trabajo, E/CN.4/1996/102, p. 5 in Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 61.

¹³⁰ Tento argument zastává mj. Výbor pro práva dítěte, viz např. Report of the Committee on the Rights of the Child, UN Doc. A/61/41, 2006, odst. 21.

¹³¹ V prvně jmenované skupině byla např. Česká republika, Belgie, Etiopie, Finsko, Vatikán, Litva, Malajsie, Norsko, Portugalsko, Slovinsko, JAR, Srí Lanka, Švédsko, Uruguay, ve druhé Austrálie, Brazílie, Kuba, Egypt, Francie, Itálie, Japonsko, Lucembursko, Nizozemí, Nový Zéland, Korejská republika (vzhledem k tomu, že to tak umožňuje i jejich vnitrostátní právo), ve třetí např. Indie, Singapur, Velká Británie. Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 62.

¹³² Tento systém opt-in navrhly Spojené státy americké, aby se zachránila situace nevedoucí ke shodě. Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 62-63.

¹³³ Některé delegace však nebyly tímto ustanovením uspokojeny, neboť nejlepší zárukou ochrany dětí před tím, aby se staly legitimními cíli útoků, by bylo zvýšení věkové hranice na osmáct let. Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 64. Prof. CAMPS MIRABET poukazuje na obtížnost aplikovat toto ustanovení v praxi a na to, že v konkrétních případech je hranice mezi „dobrovolnou“ a nedobrovolnou rekrutací jen velmi úzká, častými motivy dítěte pro to, aby

nezletilým přímo se účastnit bojových akcí, což může vést k důsledkům jen těžko slučitelným s principem nejvyššího zájmu dítěte.

Podle čl. 3, odst. 5 se požadavek zvýšení věkové hranice v odstavci 1 „nevztahuje na školy používané nebo řízené ozbrojenými silami smluvní strany, v souladu s články 28 a 29 Úmluvy o právech dítěte“. Toto ustanovení je kritizováno Mezinárodním výborem Červeného kříže: mohla by např. nastat situace, kdy by stát považoval za absolutně nezbytné nasazení kadetů formovaných v těchto školách do přímých vojenských operací.¹³⁴

Opční protokol mlčí o nepřímé účasti v bojových akcích. Vzhledem k tomu, že děti mladší patnácti let nemohou být povolávány do ozbrojených sil, a to ani dobrovolně, nemohou se ani nepřímo účastnit bojových akcí, ať už jako člen ozbrojených sil, nebo mimo ně.¹³⁵ Osoby mezi patnácti a osmnácti lety věku se mohou nepřímo účastnit bojových akcí jen tehdy, pokud se staly členy státních ozbrojených sil dobrovolně.¹³⁶

Co se povolávání do ozbrojených sil týče, Opční protokol obsahuje odlišnou úpravu pro státní ozbrojené síly a pro ozbrojené skupiny odlišné od ozbrojených sil státu: „Ozbrojené skupiny odlišné od ozbrojených sil státu by neměly za žádných okolností povolávat nebo používat v bojových akcích osoby mladší osmnácti let.“ (čl. 4, odst. 1).¹³⁷ Toto ustanovení se obsahově i formulačně hodí spíše do systému mezinárodního humanitárního práva.¹³⁸ Jedná se o absolutní zákaz jakékoli, i nepřímé, účasti dětí v bojových akcích.

Dvojitý standard zavádějící odlišný režim pro státy a pro nestátní ozbrojené síly tím popírá požadavek rovnosti a může vzbudit pochybnosti o univerzalitě lidských práv a zákazu diskriminace. Byl např. kritizován Mezinárodním výborem Červeného kříže, který poukázal na to, že nestátní ozbrojené skupiny se pravděpodobně nebudou řídit normou, která je odlišná a mnohem přísnější, než ta pro státy.¹³⁹ Navíc toto ustanovení

se stalo vojákem, jsou strach, hlad a bezradnost, popř. jsou oběťmi manipulace. Camps Mirabet, Núria: El principio del interés superior del niño y el Protocolo facultativo sobre los derechos del niño relativo a la participación de los niños en los conflictos armados. Ve sborníku Los Derechos del Niño. Estudios con motivo del X aniversario de la Convención de los Derechos de Niño. S. 265.

¹³⁴ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 44.

¹³⁵ K tomu podrobněji viz UN.Doc E/CN.4/2000/74 odst. 57-59.

¹³⁶ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 43.

¹³⁷ Camps Mirabet, Núria: El principio del interés superior del niño y el Protocolo facultativo sobre los derechos del niño relativo a la participación de los niños en los conflictos armados. Ve sborníku Los Derechos del Niño. Estudios con motivo del X aniversario de la Convención de los Derechos de Niño. S. 264.

¹³⁸ Bílková, Veronika: *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, s. 159.

¹³⁹ Droits de l'Enfant. Commission des Droits de l'Homme. Intervention du Comité International de la Croix-Rouge, 56ème session, Genève, 6 avril 2000, p. 1 in Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños*

ukládá státům spíš morální než právní povinnost vzhledem k tomu, že schopnost státu aplikovat vnitrostátní právo je během ozbrojeného konfliktu často velmi omezená, zvláště vůči skupinám, které se úplně vymkly státní kontrole.¹⁴⁰

Existence různých povinností pro státní a nestátní ozbrojené síly, povstalecké a jiné skupiny omezuje efektivní aplikaci Protokolu. Jednak vzhledem k nízkému počtu ustanovení týkajících se povstaleckých skupin, jednak kvůli obtížnosti určit, kdo je v jednotlivých situacích a etapách konfliktu vládní stranou, tedy které skupiny jsou povstalecké a které vládní.¹⁴¹

Nestátní ozbrojené skupiny jsou pro státy často citlivou otázkou. Zatímco některé delegace prosazovaly zákaz využívání dětí jako vojáků na celém území státu, a tedy aby nestátní ozbrojené skupiny dodržovaly ustanovení Opčního protokolu, jiné delegace preferovaly pouze oslovení států jako jediných subjektů mezinárodního práva.¹⁴² Na závěr bylo tedy schváleno, že „smluvní strany přijímají všechna proveditelná opatření pro prevenci takového povolávání a používání, včetně přijetí právních opatření nezbytných k zákazu a trestnosti takovýchto praktik“ (čl. 4, odst. 2) a „provádění tohoto článku protokolu neovlivní právní status žádné strany ozbrojeného konfliktu“ (čl. 4, odst. 3).

Problematickou je i otázka vyloučení možnosti rezerv. Podle Výboru pro práva dítěte bylo původním záměrem Protokolu přijmout závazek nepovolávat a nepovolit účast v bojových akcích osobám mladších osmnácti let. Vzhledem k tomu, že charakter protokolu je fakultativní, není důvod, proč by měla být připuštěna možnost formulovat rezervy.¹⁴³ Článek nepřipouštějící možnost učinit rezervu byl navržen prezidentkou pracovní skupiny dne 18. ledna 2000, ale vzhledem k odporu zemí, jako Spojené státy americké, Kuba, Pákistán, Irán, Egypt nebo Řecko, nebyl schválen. Tento fakt může dále oslabit text Protokolu.¹⁴⁴

en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño, s. 67. Existují ale i nevládní ozbrojené skupiny, které se dobrovolně zavázaly dodržovat ustanovení Opčního protokolu, jako např. Hnutí za nezávislost Jižního Súdánu nebo Súdánské osvobozené hnutí.

¹⁴⁰ Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, op. cit., s. 67.

¹⁴¹ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, op. cit., s. 44.

¹⁴² Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 65.

¹⁴³ Informe sobre su segundo periodo de sesiones, p. 7 in Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 68.

¹⁴⁴ Proyecto de Informe del Grupo de Trabajo sobre su sexto periodo de sesiones, p. 17 in Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 68-69.

V závěrečném textu Opčního protokolu se neobjevil návrh Polska na zavedení možnosti vyšetřovacího procesu. Výbor pro práva dítěte by ex officio zahájil vyšetřování, pokud by byly známky, že se ve státě, který je smluvní stranou, povolávají děti v rozporu s ustanoveními Protokolu. Výbor by mohl vyžadovat od státu připomínky k informacím, které by měl Výbor k dispozici, a mohl by zahájit vyšetřování, v rámci něhož by mohl navštívit daný stát.¹⁴⁵ Opční protokol má v tomto ohledu tedy stejné slabiny jako Úmluva o právech dítěte – kontrola dodržování převzatých závazků prakticky spočívá na předkládání pravidelných zpráv Výboru pro práva dítěte.

Problematickou je i otázka, zda ustanovení čl. 6, odst. 1 Opčního protokolu¹⁴⁶ vyžaduje aplikaci univerzální jurisdikce.

Zejména na standard ochrany nastavený Opčním protokolem odkazují Pařížské závazky, včetně zákazu nevládních ozbrojených sil povolávat nebo používat (přímo či nepřímo) v bojových akcích děti mladší osmnácti let.¹⁴⁷

f) Účast v bojových akcích jako forma práce

Na účast dětí v ozbrojeném konfliktu lze nahlížet i z jiné perspektivy – jako na formu práce.

Úmluva Mezinárodní organizace práce č. 182 z roku 1999 o zákazu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce považuje za děti všechny osoby mladší osmnácti let (čl. 2). Co se účasti dětí v ozbrojených konfliktech týče, výslovně je za nejhorší formu dětské práce označeno jen nucené nebo povinné najímání dětí k účasti v ozbrojených konfliktech (čl. 3, písm. a). Jedná se tedy o první obecný mezinárodněprávní smluvní dokument, který stanoví osmnáctiletou hranici pro nucené najímání.¹⁴⁸ Ostatní formy účasti lze přes absenci konkrétnějšího ustanovení v ozbrojených konfliktech zahrnout do zbytkové kategorie čl. 3, písm. d) jako práci, která svou povahou nebo okolnostmi, za kterých je vykonávána, je schopna poškodit zdraví, ohrozit bezpečnost nebo morálku dětí.

Ustanovení týkající se opatření k zajištění implementace a vynucení ustanovení Úmluvy č. 182 jsou obsažena v čl. 7. Je třeba zdůraznit formulaci povinnosti přijmout

¹⁴⁵ Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 69-70.

¹⁴⁶ „Každá smluvní strana činí všechna nutná právní, správní a jiná opatření k zabezpečení účinného provádění a prosazování ustanovení tohoto Protokolu ve své jurisdikci.“

¹⁴⁷ Pařížské závazky, odst. 3, 4.

¹⁴⁸ Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 51.

všechna „nutná“ opatření (odst. 1). Druhý odstavce obsahuje jednak opatření k zabránění a předcházení tomu, aby byly děti najímány do nejhorších forem dětské práce, jednak pomoc při rehabilitaci a sociální reintegraci těchto dětí. Je třeba přihlížet i ke zvláštní situaci dívek.¹⁴⁹

Doporučení Mezinárodní organizace práce č. 190 týkající se zákazu a okamžité akce k odstranění nejhorších forem dětské práce upřesňuje čl. 3 Úmluvy č. 182 ve svém odst. 3. Za riskantní práci je mj. považována práce, při níž jsou děti vystaveny fyzickému, psychickému nebo sexuálnímu zneužívání, a práce v nezdravém prostředí, která může vystavit děti nebezpečným hmotám, nebezpečným faktorům nebo postupům, teplotám, hladině zvuku nebo vibracím poškozujícím jejich zdraví. Proto lze považovat jak přímou, tak nepřímou účast v ozbrojených konfliktech za riskantní práci, bez ohledu na to, zda se zakládá na dobrovolném povolávání. Státy mají zajistit, aby (mj.) nucené nebo povinné najímání dětí k účasti v ozbrojených konfliktech bylo kvalifikováno jako trestný čin podle národního trestního práva s odpovídajícími sankcemi.

Úmluva o zákazu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce doplňuje Úmluvu Mezinárodní organizace práce č. 138 z roku 1973 o nejnižším věku pro vstup do zaměstnání. Ten je podle čl. 2, odst. 3 stanoven na patnáct let věku. Pokud je však s to ohrozit zdraví, bezpečnost nebo mravnost mladistvých, stanovuje se minimální hranice osmnáct let (čl. 3, odst. 1).¹⁵⁰ Slabinou je absence bližšího upřesnění takových zaměstnání nebo prací, ty mají být stanoveny vnitrostátním zákonodárstvím nebo příslušným orgánem po projednání se zúčastněnými organizacemi zaměstnavatelů a pracovníků, pokud tyto existují (čl. 3, odst. 2). Nicméně přímá i nepřímá účast v bojových akcích, byť dobrovolná, by měla být považována za jednu z nejhorších forem dětské práce, a proto minimální hranice pro její výkon by měla být osmnáct let věku.¹⁵¹

V podobném duchu je i ustanovení čl. 32 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte: „Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na ochranu před

¹⁴⁹ Žádný z výše popsaných dokumentů (Ženevské úmluvy a jejich protokoly, Úmluva o právech dítěte a její opční protokol) týkajících se účasti dětí v bojových akcích a povolávání do ozbrojených sil neobsahuje zvláštní ustanovení obsahující speciální úpravu pro dívky.

¹⁵⁰ Výjimkou je šestnáctiletá hranice věku, pokud zdraví, bezpečnost a mravnost těchto mladistvých jsou zcela chráněny a že se mladistvým dostalo přiměřeného zvláštního poučení nebo odborné výchovy v příslušném odvětví (č. 3, odst. 3). Ve výjimečných případech může být tato hranice snížena o jeden rok. Naopak pro lehké práce, které nejsou škodlivé pro zdraví nebo vývoj mladistvých a nebrání jim ve školní docházce, účasti na programech pro volbu profese či odbornou výchovu schválených příslušným orgánem, nebo mít prospěch ze školení, jehož se jim dostává, může být stanovena nejnižší věková hranice 13 let věku (čl. 7, odst. 1).

¹⁵¹ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 48.

hospodářským vykořisťováním a před vykonáváním jakékoli práce, která může být pro něho nebezpečná nebo bránit jeho vzdělávání, nebo která by škodila zdraví dítěte nebo jeho tělesnému, duševnímu, duchovnímu, mravnímu nebo sociálnímu rozvoji.“

g) Africká charta práv a blaha dítěte

Jediným regionálním textem, který výslovně pojednává o účasti dětí v ozbrojených konfliktech, je Africká charta práv a blaha dítěte z roku 1990. Smluvní strany mají přijmout všechna nezbytná opatření k tomu, aby zabránily přímé účasti dětí v bojových akcích a zvláště se zdržet rekrutace všech dětí (čl. 22, odst. 1). Za dítě je též považována jakákoli osoba mladší osmnácti let (čl. 2). Jedná se historicky o první mezinárodněprávní text, který stanoví limit osmnácti let pro přímou účast v bojových akcích a povolávání dětí. Dalším úspěchem je fakt, že se konečně hovoří o přijetí „nezbytných“ a nikoli jen „proveditelných“ opatření. V obecném zdůraznění povinnosti chránit civilní obyvatelstvo v souladu s humanitárním právem je vyzdvížena povinnost přijmout přiměřená opatření k zajištění ochrany dětí zasažených ozbrojeným konfliktem a péče o ně, a to nejen v případě mezinárodních a vnitřních ozbrojených konfliktů, ale také v situacích vnitřního napětí a rozbroju (čl. 22, odst. 3). Slabinou je rozlišení účasti na přímou a nepřímou.

h) Mezinárodní trestní tribunály

Další úroveň ochrany představuje Římský statut Mezinárodního trestního soudu. Podle čl. 8, odst. 2, písm. b) xvi) se za válečný zločin považuje odvod nebo nábor dětí mladších patnácti let do národních ozbrojených sil nebo jejich využívání k aktivní účasti v bojových akcích v mezinárodních ozbrojených konfliktech. Totéž se týká ozbrojených sil nebo skupin ve vnitřních konfliktech (čl. 8, odst. 2, písm. e) vii). Oba zákazy jsou považovány za obecné obyčejné, tudíž závazné pro všechny státy bez ohledu na to, zda podepsaly Římský statut nebo jinou mezinárodní úmluvu. Dále je důležité povýšení jejich porušení na válečné zločiny, nejedná se tedy o pouhá porušení mezinárodního humanitárního práva. Mezinárodní trestní soud je prvním mezinárodním tribunálem, který obsahuje podobnou úpravu.¹⁵² Přestože tuto právní úpravu nelze považovat za

¹⁵² Ibid., s. 49 -50.

novátorskou v pravém slova smyslu, jedná se o významný krok pro zajištění aplikace již existujících norem.¹⁵³

V současnosti byly již Mezinárodním trestním soudem zahájeny první trestní procesy mj. pro povolávání dětí do ozbrojených sil a jejich využívání v bojových akcích.¹⁵⁴

Statut Zvláštního soudu pro Sierra Leone v čl. 4 za jedno z dalších závažných porušení mezinárodního humanitárního práva označuje povolávání nebo přijímání dobrovolných přihlášek dětí mladších patnácti let do ozbrojených sil nebo skupin nebo jejich využívání k přímé účasti v bojových akcích. K obyčejové povaze tohoto zákazu se vyjádřil v rozsudku Sam Hinga Norman.¹⁵⁵ Zvláštní soud pro Sierra Leone již odsoudil několik osob za povolávání dětí mladších patnácti let a jejich užívání pro přímou účast v bojových akcích.¹⁵⁶ Asi nejsledovanějším případem v této věci je právě probíhající řízení obviněného Charlese Taylora, bývalého prezidenta Libérie.

ch) Pařížské zásady

Pařížské zásady shrnují nejdůležitější právní kroky, které by měly státý podstoupit pro prevenci neoprávněné rekrutace dětí, s odkazem na úpravu v Opčním protokolu k Úmluvě o právech dítěte. Postup při náboru a opatření k implementaci musí obsahovat:

- 1) Důkaz o věku. Pokud není k dispozici potřebná dokumentace o věku rekruta, je třeba přistoupit k jiným způsobům ověření, např. prostřednictvím dalších osob nebo lékařského vyšetření. Odpovědnost za určení věku má rekrutující strana.
- 2) Zákonná a disciplinární opatření pro trestání těch, kdo porušují požadavky na vyžadování důkazu o věku.
- 3) Právní požadavky na minimální věk pro nábor mají být šířeny mezi ty, kdo jsou odpovědní za odvozy a dobrovolné přihlášky rekrutů.¹⁵⁷

Dále mají státý (s pomocí dalších osob) provádět kampaň šířící informace o mezinárodním a vnitrostátním právu, standardech a postupech chránících děti před předčasným nábořem, poskytnout školení příslušným vojenským pracovníkům ohledně právní úpravy minimálního věku pro nábor, zavést

¹⁵³ Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 49.

¹⁵⁴ The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo, The Prosecutor v. Germain Katanga and Mathieu Ngudjolo Chui.

¹⁵⁵ To je významné z hlediska časové působnosti Statutu Zvláštního soudu, který se vztahuje na činy spáchané po 30. listopadu 1996, tedy před účinností Statutu při současném zákazu retroaktivity trestních zákonů. Obyčej se krystalizoval již před rokem 1996, jak dokládá široké uznání a přijetí norem zakazujících povolávání dětí mladších patnácti let. Jak prokazují četné zprávy humanitárních organizací, povolávání dětí má na děti ty nejkrutější následky. Závažná porušení základních záruk vedou k individuální trestní odpovědnosti. Zvláštní soud shmul, že povolávání dětí bylo zločinem ještě před přijetím Římského statutu, který kodifikoval a zajistil účinnou implementaci již existující obyčejové normy. Prosecutor v. Sam Hinga Norman, Case No. SCSL-2003-14-AR72(E), 31 May 2004.

¹⁵⁶ Alex Tamba Brima, Brima Bazzy Kamara and Santigie Borbor Kanu, Allieu Kondewa.

¹⁵⁷ Pařížské principy, odst. 6.6.

národní systém registrace narození pro všechny děti nacházející se v jurisdikci daného státu a opatřit všem dětem osobní doklady.¹⁵⁸

2. Znovuzačleňování do společnosti

Bez ohledu na normy zakazující účast dětí v ozbrojených konfliktech je nezbytné přijmout normy, které zaručí, že ti, kdo jsou součástí vojenských struktur, se od nich odpoutají a jsou schopni se znovu začlenit do „normálního“ života s minimálními újmami pro ně samé, pro jejich rodinné příslušníky a pro společenství, do nichž náleží.¹⁵⁹ Bohužel, je mnohem jednodušší transformovat dítě na vojáka, než vojáka na dítě.¹⁶⁰

Proces znovuzachleňování dětí do společnosti je důležitý pro prevenci toho, aby se znovu nestaly součástí ozbrojených sil, nebo aby nestrávily zbytek života na okraji společnosti.¹⁶¹ V neposlední řadě právě řádné začlenění těchto dětí do společnosti je podstatné pro střednědobé a dlouhodobé udržování míru a opravdový proces usmíření mezi dříve znesvářenými stranami.¹⁶²

Pokud byla porušena ustanovení zakazující dětem účastnit se bojových akcí nebo být povolávány do ozbrojených sil, je povinností ex lege vyplývající z obecného mezinárodního práva zastavit toto protiprávní jednání a povinnost reparace.¹⁶³

Článek 39 Úmluvy o právech dítěte stanoví: „Státy, které jsou stranou úmluvy, činí všechna nezbytná opatření k podpoře tělesného i duševního zotavení a sociální reintegrace dítěte, které je obětí jakékoli formy zanedbání, využívání za účelem finančního obohacování nebo zneužívání, mučení nebo jiné formy krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání anebo ozbrojeného konfliktu. Zotavení a reintegrace se uskutečňují v místě a prostředí podporujícím zdraví, sebeúctu a

¹⁵⁸ Ibid., odst. 6.7.

¹⁵⁹ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, op. cit., s. 52.

¹⁶⁰ Refaire d'un soldat libérien un gamin, *J'ai accuse, Courrier International*, no. 375, pp. 8-14, enero de 1998. P. 8 in Sedky-Lavandero, Jéhane: *Ni un solo niño en la guerra: infancia y conflictos armados*, s. 23.

¹⁶¹ Viz Veale, A. and Stavrou, A. Violence, Reconciliation and Identity: The reintegration of Lord's Resistance Army Child Abductees in Northern Uganda, Insitute for Security Studies, Pretoria, 2003, Verthey, B. Going Home: Desmobilising and Reintegrating Child Soliders in the Democratic Republic of Congo, Save the Children, London, 2003 in Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s.52.

¹⁶² La protección de los niños en los conflictos armados, s. 52-53. Celý mírový proces totiž může být narušen, pokud se mladým, jejichž proces socializace probíhal v ozbrojených jednotkách, nepodaří naplnit svá sociální a ekonomická očekávání. Uchýlení se k násilí se totiž bude jevit jako velmi lákavá alternativa. Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 28.

¹⁶³ Čepelka, Č., Šturma, P.: *Mezinárodní právo veřejné*, Eurolex Bohemia, Praha 2003, str. 598 an.

důstojnost dítěte.¹⁶⁴ Opět se zde naskytá otázka vymezení, kdy je dítě obětí ozbrojeného konfliktu.

Pro země, které se potýkají s nedostatkem finančních prostředků, z toho vyplývá povinnost přijmout pomoc od třetích států a mezinárodních nebo nevládních organizací zaměřenou na zotavení a společenskou reintegraci těchto dětí.

Čl. 7 Opčního protokolu stanoví povinnost spolupracovat v této oblasti, volbu konkrétních prostředků však nechává na státech, které ji poskytují (přestože by měly konzultovat dotčený stát nebo příslušné organizace). Zvláštní význam procesu rehabilitace a reintegrace podtrhuje ustanovení čl. 7, odst. 2, které mj. předpokládá vznik dobrovolného fondu vytvořeného v souladu s pravidly Valného shromáždění. Celé mezinárodní společenství, a zejména státy, které mají tu možnost, by měly přijmout odpovědnost za to, aby se skončilo s používáním dětí jako vojáků.¹⁶⁵

Proces znovuzačleňování do společnosti se skládá z navzájem propojených fází: odzbrojování, demobilizace, rehabilitace, reintegrace a znovusazování se nebo repatriace dotčených dětí. Právě znovuzačlenění do běžného života je nejvyšším cílem celého procesu počínajícího propuštěním z ozbrojených sil nebo skupin.

Jedním z dřívějších opatření motivování k odzbrojení byla výměna zbraní za peníze. Tento stimul však není účinný vůči dětem, které byly součástí ozbrojených jednotek, v nich vykonávaly pomocné práce nebo byly sexuálně zneužívány. Navíc může v dětech vyvolat dojem, že se jedná o kompenzaci za účast v ozbrojeném konfliktu,¹⁶⁶ nebo může podporovat jejich okrádání.

Problematicke demobilizace zpočátku nebyla věnována žádná pozornost a případně přijatá opatření byla často naprosto nedostatečná. Problémem je, že souvisejí s velmi složitými otázkami, které se týkají samotného vzniku konfliktu – sociálními, politickými, kulturními.¹⁶⁷ S demobilizací dětských vojáků je spojena nutnost zajistit jim základní prostředky k přežití (pitnou vodu, potraviny, střechu nad hlavou a bezpečí),

¹⁶⁴ Finální znění článku nezahnuje původně navrhované „[...] dítěte, které je obětí [...] vnitřních nepokojů a přírodních katastrof.“ Detrick, Sharon: A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child. Martinus Nijhoff Publishers. Haag 1999, s. 668.

¹⁶⁵ Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 71.

¹⁶⁶ Robertson, C. y McCauley: Programas Ddr: Regreso y reintegración De Niños Soldado En Sudán: Retos Futuros. Boletín Informativo sobre los Niños Soldado, edición 13/primavera 2005, p. 44 y ss in Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 54.

¹⁶⁷ BRETT, R., MCCALLIN, M., Children: The Invisible Soldiers, p. 146 in Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 28.

najít jejich rodinné příslušníky a zajistit zvláštní péči pro sirotky a nedoprovázené děti.¹⁶⁸

Čl. 28 Úmluvy o právech dítěte uznává právo dítěte na vzdělání, zavádí pro všechny děti bezplatné a povinné základní vzdělání a podporuje sekundární vzdělání dětí. Vzdělání je základem pro demobilizaci a rehabilitaci, protože umožňuje získat pracovní příležitosti, a tak ekonomicky zajistit základní potřeby i pro jejich rodiny.¹⁶⁹ Kromě toho však vzdělání umožňuje vést normální život a vytvořit si totožnost odlišnou od té, kterou má voják.¹⁷⁰ Začleňování bývalých dětských vojáků do programů vzdělávání však bývá často obtížné – buď samy preferují ukončit školní docházku, než aby chodily do třídy s mladšími žáky, nebo jsou odmítáni školami, které se obávají možného násilí mezi dětmi.¹⁷¹

Specifickou otázkou je přítomnost dívek v ozbrojených konfliktech.¹⁷² Kromě prací týkajících se boje jsou nuceny poskytovat bojovníkům sexuální služby nebo se s nimi vdávat. Důsledkem jsou psychická újma, odmítání zbytkem společnosti včetně vlastní rodiny, pocity studu a izolace, sexuálně přenosné nemoci, nutnost starat se o děti, které se narodily jako důsledek těchto vztahů.¹⁷³

Pomoc zaměřená právě na zneužívané dívky nebyla příliš úspěšná, jistá změna nastala až s nedávnými snahami států, mezinárodních organizací a neziskových organizací. I zde platí zásada neoddělovat dívky od zbytku společnosti, na druhou stranu je vhodné odloučení od ostatních bývalých dětských vojáků, aby se zabránilo případnému opakování jejich zneužívání.

¹⁶⁸ Sedky-Lavandero, Jehane: *Ni un solo niño en la guerra: infancia y conflictos armados*, s. 70-71.

¹⁶⁹ BRETT, R., MCCALLIN, M., Children: The Invisible Soldiers, p. 146 in Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 29.

¹⁷⁰ Informe de la experta de Secretario General, Sra. Garça Machel, p. 13 in Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 29.

I. ROGERS zdůrazňuje, že role vzdělávání v ozbrojených konfliktech často může být klíčem k přežití díky tomu, že právě ve škole se děti mohou dozvědět informace o osobní bezpečnosti, zdraví, nášlapných minách a jak se jich vyvarovat atd. Rogers, I.: Education for children during armed conflicts and post conflict reconstruction, p. 45 in United Nations: *Disarmament Forum: Children and Security*. No 3. [online]. 2002.

¹⁷¹ Rogers, I.: Education for children during armed conflicts and post conflict reconstruction, p. 47 in United Nations: *Disarmament Forum: Children and Security*. No 3. [online]. 2002.

¹⁷² Ta je zdůrazněna i v Pařížských principech. Přestože existují mnohé shodné okolnosti a zkušenosti chlapců a dívek, jsou zde i rozdíly, např. důvody a způsob jejich vstupu do ozbrojených sil nebo skupin, možnosti jejich propuštění z nich, vliv jejich zkušenosti v ozbrojených silách nebo skupinách na jejich fyzický, sociální a emoční stav a tedy i na jejich schopnost se úspěšně znovu začlenit do společnosti. Je důležité, aby na rozdíly mezi chlapci a dívkami byl brán zřetel, což je princip ovlivňující i ostatní ustanovení Pařížských zásad. Pařížské principy, odst. 4.0-4.3.

¹⁷³ Např. podle Generálního tajemníka OSN 75% dívek demobilizovaných v Libérii, které prošly provizorním centrem pomoci, byly obětmi sexuálního zneužívání. Párr. 25 del Informe del Secretario General de las Naciones Unidas sobre los Niños y los Conflictos Armados de 9 de febrero de 2005 (UN Doc. A/59/695) in Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s.55.

Čl. 6, odst. 3 Opčního protokolu stanoví, že „smluvní strany činí všechna proveditelná opatření k zabezpečení toho, aby osoby podléhající jejich jurisdikci povolané nebo použité v bojových akcích v rozporu s tímto Protokolem byly demobilizovány nebo jinak propuštěny ze služby. Smluvní strany poskytnou, pokud je to nutné, těmto osobám veškerou přiměřenou pomoc pro jejich tělesné a duševní zotavení a jejich společenskou reintegraci.“ Vzhledem k požadavku stavu nutnosti se jedná o relativně restriktivní ustanovení. S ohledem na výše uvedené důvody lze však soudit, že ve skutečnosti bude poskytnutí této pomoci vždy nezbytné. Tato povinnost má absolutní charakter, za splnění daných podmínek nedovoluje státům pomoc z jakéhokoli důvodu neposkytnout.¹⁷⁴

Rehabilitace dětí by měla probíhat na třech úrovních – národní, komunitní a individuální. Co se národní úrovně týče, je třeba její nezávažnější problémy – skutečnost, že mírové dohody obsahují ustanovení o demobilizaci dětí jen velmi zřídka, stejně jako skutečnost, že nevládní skupiny nejsou smluvními stranami mezinárodních instrumentů, a tudíž jimi nejsou vázány (jako např. Úmluvy o právech dítěte a Opčního protokolu).

Na úrovni komunity spočívá rehabilitace hlavně v programech školení pro lokální lídry, učitele, rodiče, duchovní a další skupiny osob, které by je přesvědčily o tom, že dítě v ozbrojeném konfliktu je oběť, stigmatizovat ty osoby, které děti rekrutovaly a rozvíjet usmíření mezi bývalými dětskými vojáky a členy komunity.¹⁷⁵ Pro děti samotné je vhodné vytyčit denní rutinu (hl. prostřednictvím docházky do školy), která dává řád i pocit normality, a mít možnost pozorovat dospělé jako vzory chování v době míru.¹⁷⁶ Na individuální úrovni se jedná zejména o psychologickou pomoc demobilizovaným dětem.¹⁷⁷ Regionální nebo subregionální přístup je třeba zvolit, zejména pokud se jedná o konflikt, který překročil hranice jednoho státu, za účelem předcházení mj. neoprávněné rekrutace a opětovné rekrutace dětí do ozbrojených sil nebo skupin v sousedních státech.¹⁷⁸

Demobilizace a reintegrace dětských vojáků není levnou ani krátkodobou záležitostí. Mírové dohody by měly obsahovat ustanovení ohledně vyčlenění zvláštních

¹⁷⁴ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 58.

¹⁷⁵ Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 31-32. Je nezbytné zajistit, aby umístění v jakémkoli z těchto programů nepředstavovalo pro jeho účastníky riziko právě pro jejich účast, mj. ochranou osobních údajů a jiných důvěrných informací. Pařížské principy, odst. 3.29.

Násilné oddělování dětí od zbytku kolektivu odůvodňované nutností zvláštní péče vedlo k jejich stigmatizaci a odmítání ostatními, včetně rodinných příslušníků. Zvláštní programy byly určeny pouze bývalým dětským vojákům, nikoli sociálním skupinám, do kterých měly být znovu začleněny. Alternativní řešení jako zřízení zvláštních institucí péče o dítě (sirotčince, internáty) se ukazují jako neuspokojivá, protože mohou vést k ještě větší marginalizaci těch, kteří by naopak do společnosti měli být začleněni. Provoz takových institucí je navíc drahý a často v dané zemi společensky nepřijímaný. Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 30.

¹⁷⁶ Sedky-Lavandero, Jéhane: *Ni un solo niño en la guerra: infancia y conflictos armados*, s. 73-74.

¹⁷⁷ *Ibid.*, s. 76 an. Ani ta nemusí být efektivní, pokud se používají západní metody terapie, které se nepřizpůsobují sociálním a kulturním odlišnostem a znalostem a zkušenostem místní komunity. Jejich nevýhodou jsou i vysoké náklady. Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 32.

¹⁷⁸ Pařížské principy, odst. 3.20.

prostředků na financování programů demobilizace, rehabilitace a reintegrace.¹⁷⁹ Na druhou stranu (jak zdůrazňuje odst. 5 Pařížských závazků) o propouštění neoprávněně povolanych dětí nebo dětí používaných v bojových akcích je třeba usilovat vždy a bezpodmínečně, i během ozbrojeného konfliktu, a opatření na jejich propuštění, ochranu a reintegraci nemají být závislá na uzavření příměří, mírové dohody nebo začátku demobilizace dospělých.

¹⁷⁹ Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 33.

IV. Druhá perspektiva mezinárodního práva: dítě, které se ozbrojeného konfliktu neúčastní

Děti-civilisté jsou chráněny zejména obecnými normami na ochranu civilistů, tedy zejména IV. Ženevskou úmluvou, společným článkem 3 v případě konfliktů nízké intenzity, popř. Dodatkovým protokolem II. Dále je jim poskytována ochrana, která vyplývá z jejich statutu dítěte.

Mezinárodní právo se dětem snaží zajistit uspokojení potřeb souvisejících se samotným přežitím a adekvátním rozvojem osobnosti, jako je právo na život, fyzickou a psychickou integritu, zdraví, rodinu, rozvoj, vzdělání, identitu a státní příslušnost a na právo na ochranu před zneužíváním a sexuálním vykořisťováním.¹⁸⁰ Existují speciální normy určené na ochranu obzvláště zranitelných skupin dětí: novorozenců, nedoprovázených dětí, uprchlíků, přesídlených osob, zraněných, nemocných fyzicky či psychicky handicapovaných, dívek nebo příslušníků menšin.

Právní normy zajišťující ochranu a pomoc jsou určeny dětem, které se neúčastní nepřátelství. Proto ten, kdo využívá děti k účasti v nepřátelských akcích, má dvojnásobnou odpovědnost: za porušování norem o jejich neúčasti a za zbavení dětí ochrany, které by požívaly jako civilní obyvatelstvo.¹⁸¹ Nicméně pokud se děti mladší patnácti let přímo účastní nepřátelských akcí a padnou do moci protějšší strany, budou i nadále požívat ochrany, jako by nebyly combatanty.¹⁸² Logicky se tato ochrana vztahuje i na děti, které se nepřátelských akcí účastnily byť nepřímo. K interpretačnímu problému dochází v případech, kdy jsou tyto děti považovány za civilní obyvatelstvo, které realizuje nepřátelské akce (a nejsou považovány za válečné zajatce), a jsou proto chráněny jen čl. 75 a 78 Paktu I.

1. Oddálení dítěte od oblasti bojů

Aby se zajistilo fyzické přežití dítěte, je nejvhodnější, aby nebylo přímo dotčeno nepřátelstvím.

Oddálení dítěte od oblastí bojů pomocí zřízení zvláštních ochranných zón je předvídáno pouze pro mezinárodní ozbrojené konflikty.

¹⁸⁰ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, op. cit., s. 59.

¹⁸¹ *Ibid.*, op. cit., s. 60.

¹⁸² Čl. 77, odst. 3 Protokolu I k Ženevským úmluvám a čl. 4, odst. 3 písm. d) Protokolu II k Ženevským úmluvám.

Podle čl. 14 IV. Ženevské úmluvy je možné zřídit nemocniční a bezpečnostní oblasti a místa pro ochranu (mj.) dětí mladších patnácti let, těhotných žen a matek s dětmi pod sedm let. Přestože formulace článku nasvědčuje tomu, že je lze zřizovat jednostranně, druhá strana v konfliktu je povinna zařízení respektovat pouze v případě, že je uzná. Nemocniční oblasti a místa tak lze zřizovat pouze dohodou stran v konfliktu.¹⁸³

Čl. 15 počítá s možností vzniku neutralizovaných oblastí, ve kterých by našli útočiště ranění, nemocní a civilní osoby, které se neúčastní nepřátelství a které nekonají žádnou práci vojenského rázu za pobytu v těchto oblastech (což se bude týkat novorozenců a malých dětí). Neutralizované oblasti se zřizují písemnou dohodou za ozbrojeného konfliktu v bitevním pásmu.¹⁸⁴ Podle čl. 8, písm. a) Paktu I se novorozenci pokládají za nemocné.

Podle čl. 17 IV. Ženevské úmluvy se strany konfliktu vynasnaží uzavřít místní dohody o evakuaci mj. dětí a rodiček z obléhaného nebo obklíčeného pásma. Přestože pro děti zde není žádný věkový limit (a tudíž by za ně měly být považovány všechny mladší osmnácti let), vzhledem k povinnosti „vyvinout snahu“ a nutnosti předchozí dohody lze usuzovat, že děti starší patnácti let budou v praxi z evakuace vyloučeny.¹⁸⁵

Děti mohou najít útočiště i na nebráněných místech nebo v demilitarizovaných zónách upravených v čl. 59 a 60 Protokolu I za podmínky, že nejsou komatanty a nevyvíjejí činnost spojenou s vojenským úsilím.

Dalším z často přijímaných opatření na ochranu dětí a zajištění jejich blahobytu, vzdělání a výchovy je jejich evakuace do spojeneckých nebo neutrálních států.¹⁸⁶

IV. Ženevská úmluva hovoří jen o nedoprovázených dětech pod patnáct let a jejich umístění v neutrální zemi po dobu války. Úmluva omezuje důvody na osiření nebo oddělení od rodin následkem války, nicméně vzhledem k účelu této normy je vhodný široký výklad, který zahrnuje všechny děti, které se nacházejí ve stejné situaci, bez ohledu na její původ. Čl. 24 dále hovoří o podmínkách tohoto umístění v neutrální zemi: vyžaduje se souhlas ochranné mocnosti a záruky, že bude usnadněna jejich výživa, výkon jejich náboženství a jejich výchova. Vzhledem k předpokladu, že stát

¹⁸³ Fuchs, Jiří: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 134.

¹⁸⁴ *Ibid.*, s. 134.

¹⁸⁵ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 72.

¹⁸⁶ Pilloud, Claude, De Preux, Jean, Sandoz, Yves et. al. with the collaboration of Pictet, Jean: *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, s. 908.

provádějící tato umístění bude vůči svým státním příslušníkům postupovat s maximální opatrností, jsou tato ustanovení určena zejména na ochranu dětí, které mají jinou státní příslušnost než státu, který evakuaci provádí.¹⁸⁷

U dětí pocházejících z nepřátelského státu má ochranná mocnost kontrolovat, zda jsou umisťovány do neutrálního státu z humanitárních důvodů, adekvátnost způsobu převozu záruky, že bude v místě určení usnadněna jejich výživa, výkon jejich náboženství a jejich výchova.¹⁸⁸

Zvláštní případ předvídá čl. 49 týkající se okupovaných území. Chráněné osoby mohou být přemístěny pouze do vnitra okupovaného území, přemístění je časově omezeno koncem nepřátelství v tomto úseku a zakazuje se oddělování členů téže rodiny.

Je zakázáno evakuovat děti na území státu, který není stranou Úmluvy a pokud jí je, je nezbytné ujistit se, že je tento stát ochoten a schopen tuto úmluvu zachovávat (čl. 45 IV. Ženevské úmluvy). Mocnost, která evakuaci zajišťuje, zůstává odpovědná za zacházení, kterého se evakuovaným dostane. Evakuace dětí je podmíněna písemným souhlasem zákonného zástupce nebo osoby, která podle zákona nebo zvyklostí nese hlavní odpovědnost za péči o děti.

Protokol I v čl. 78 konkretizuje tato pravidla a omezuje možnosti evakuace, aby nebyly prováděny z jiných důvodů.¹⁸⁹

Děti se státní příslušností cizí země¹⁹⁰ mohou být evakuovány do cizí země pouze dočasně z naléhavých důvodů, které souvisí se zdravotním stavem, léčením dětí nebo jejich bezpečností.¹⁹¹ Každému dítěti má být po celou dobu s co možná největší kontinuitou poskytnuto vzdělání včetně náboženské a morální výchovy podle přání jeho rodičů. Ve třetím odstavci čl. 78 se zavádí opatření zajišťující identifikaci dítěte s ohledem na jeho navrácení a možnosti kontaktu s rodinnými příslušníky.

¹⁸⁷ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 65. Podle komentáře evakuace dětí, které jsou státními příslušníky státu, který ji provádí, tedy nemusí probáhat v souladu s tímto ustanovením, ať už se jedná o evakuaci do spojeneckých nebo neutrálních států, nebo přesuny v rámci vlastního území. Přestože v těchto případech není taková právní povinnost, bude v zájmu státu jednat v souladu s druhým a třetím odstavcem tohoto článku Pilloud, Claude, De Preux, Jean, Sandoz, Yves et. al. with the collaboration of Pictet, Jean: *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, s. 911 an.

¹⁸⁸ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 63, 64.

¹⁸⁹ Např. převýchova dětí podle odlišných politických nebo náboženských postojů nebo jejich příprava na službu ve státních ozbrojených silách. Omezení možnosti evakuace dětí je také dáno tím, že již samotná evakuace dětí do zahraničí zahrnuje vážné nebezpečí. Pilloud, Claude, De Preux, Jean, Sandoz, Yves et. al. with the collaboration of Pictet, Jean: *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, s. 909.

¹⁹⁰ Resp. zejména o děti se státní příslušností nepřátelského státu, uprchlíci, děti bez státní příslušnosti a děti, které jsou státními příslušníky států bez diplomatického zastoupení, tedy ve většině případů chráněné osoby ve smyslu IV. Ženevské úmluvy.

¹⁹¹ Poslední z důvodů je omezen na situace, kdy se děti nenacházejí v okupovaném území, jakožto omezení proti možnému zneužívání tohoto ustanovení okupační mocností.

Ve vnitrostátních konfliktech je technika přesunu obyvatelstva z politických důvodů do jiné oblasti země bohužel častá. Jedním z nejlépe dosvědčených případů je oblast Dárfúru v Súdánu.¹⁹²

Čl. 17 Protokolu II zakazuje přemísťování civilního obyvatelstva z důvodů vztahujících se k danému konfliktu. Výjimkou jsou případy, kdy to vyžaduje bezpečnost civilních osob nebo nevyhnutelné vojenské důvody. Místo určení musí být uspokojující, pokud jde o ubytování, zdraví, hygienu, bezpečí a výživu, nacházející se uvnitř vlastního státu. Čl. 4, odst. 3 písm. e) obsahuje zvláštní ustanovení ohledně evakuace dětí do bezpečnějších oblastí, která musí mít výjimečný a dočasný charakter. Toto ustanovení navíc neupravuje možnost evakuace do jiného státu, hovoří se pouze o bezpečnější oblasti v zemi. Vyžaduje se souhlas rodičů nebo osob, které za dítě převážně odpovídají (těmito osobami mohou být jak zákonní zástupci, tak osoby, které se o dítě hmotně starají, i když se nejedná o příbuzné, nebo které odpovídají za dítě na základě zvyku), pokud je ho možné dosáhnout, a doprovod dětí osobami odpovědnými za jejich bezpečnost a blaho. Přestože se nevyžaduje, aby tyto doprovázející osoby byly příbuznými nebo měly k dítěti nějakou vazbu, s ohledem na znění písm. b) téhož odstavce je třeba dát přednost doprovodu rodinným příslušníkem.

Ve srovnání s Protokolem I Protokol II obsahuje méně záruk – souhlas zástupce nemusí být písemný, nejsou zde přijata opatření na identifikaci dětí a jejich vzdělávání, ani není nutná kontrola ochranné mocnosti.¹⁹³

2. Uprchlíci a vnitřně přesídlené osoby

Podle statistik UNICEF jsou v 80 % ze 40 miliónů vnitřně přesídlených osob nebo uprchlíků ženy a děti.¹⁹⁴ V těchto situacích jsou děti obzvlášť zranitelné: během vnitřního přesídlení zejména z důvodu oddělení od rodinných příslušníků a nedostatečnému uspokojování základních potřeb, v uprchlických táborech nebo táborech pro vnitřně přesídlené se potýkají zejména s šířícími se chorobami a hladem.¹⁹⁵

U těchto dětí je i větší riziko náboru nebo použití ozbrojenými silami nebo ozbrojenými skupinami. Stejně tak je u dětí, které se staly součástí ozbrojených sil nebo

¹⁹² Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s.65.

¹⁹³ *Ibid.*, s. 66.

¹⁹⁴ UNICEF. Estado Mundial de la Infancia 2005 in Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 67.

¹⁹⁵ ACNUR: Panorama de la situación de los niños refugiados. (www.acnur.org) in La protección de los niños en los conflictos armados, s. 67. Sedky-Lavandero, Jéhane: *Ni un solo niño en la guerra: infancia y conflictos armados*, s. 45-46.

skupin a jejichž rodiny jsou vnitřně přesídlené, vyšší riziko toho, že zůstanou oddělené od svých rodin a komunit.¹⁹⁶ K přesídlení může dojít před, během nebo poté, co se dítě stalo součástí ozbrojené síly nebo skupiny, v jakékoli fázi ozbrojeného konfliktu. Může zasáhnout jakékoli přesídlené děti – uprchlíky, žadatele o azyl, vnitřně přesídlené děti nebo ty, které byly odděleny od svých rodin nebo opatrovníků.¹⁹⁷

Obecně můžeme najít ustanovení na ochranu dětí v této situaci ve čl. 44 IV. Ženevské úmluvy, který zakazuje jednat s uprchlíky, kteří ve skutečnosti nepoživají ochrany žádné vlády, jako s nepřátelskými cizinci výlučně na základě jejich právní příslušnosti k nepřátelskému státu.

Dalšími právními texty zajišťujícími ochranu uprchlíků je Úmluva o postavení uprchlíků z 28. července 1951 a Protokol týkající se právního postavení uprchlíků z 31. ledna 1967. Úmluva i Protokol definují uprchlíka bez ohledu na jeho věk a neobsahují specifická ustanovení na ochranu dětí.

Důležitou normou je článek 22 Úmluvy o právech dítěte vzhledem k širokému přijetí této úmluvy, přiznání práv všem dětem, které se nacházejí v jurisdikci smluvního

¹⁹⁶ Pařížské principy, odst. 5.0, 5.1.

Čtyři základní souvislosti jsou:

1) Bývalí dětsí vojáci jsou náchylnější k tomu, aby se staly přesídlenými, protože se často nemohou vrátit do svých rodin nebo komunit. To může být způsobeno fyzickými překážkami, jako absencí základní infrastruktury, aby mohly být děti transportovány zpátky do svých domovů, u příhraničních konfliktů je zapotřebí více zdrojů, jsou vyšší nároky na komunikaci a koordinaci humanitárních organizací a vlád. V jiných případech děti nemohou být navraceny, protože jejich rodiny byly přemístěny, zabitý, nebo odmítají přijmout zpět bývalého dětského vojáka. Děti, které zběhly nebo utekly předtím, než byly formálně demobilizovány, se nacházejí v ještě složitější situaci – jakkoli demobilizace přináší mnoho obtíží, alespoň představuje potenciální zdroje, ochranu a programy pomoci při znovusjednocování rodin. Vnitřně přesídlení bývalí dětsí vojáci mohou být více ohroženi než např. uprchlíci, protože stále mohou být vydáni na milost lidem, kteří způsobili jejich přesídlení. Vzhledem k tomu, že neexistuje jednotná, jasná a mezinárodně závazná úprava chránící vnitřně přesídlené osoby, může být mezinárodním organizacím znemožněno se k nim dostat nebo dokonce identifikovat. Právní odpovědnost spočívá primárně na vládě státu, kde k přesídlení dochází – tedy státu, ve kterém mohou být válkou zničeny systémy právní ochrany nebo infrastruktura potřebná k implementaci opatření na ochranu těchto osob.

2) Přesídlené děti jsou náchylnější k tomu, aby se staly (případně i opětovně) součástí ozbrojených sil nebo skupin. Uprchlícké tábory nebo tábory pro vnitřně přesídlené osoby jsou často militarizovány nebo jsou cílem ozbrojených sil nebo skupin hledajících rekruty. Je charakteristické, že uprchlíci a vnitřně přesídlené osoby nemají k dispozici takové mechanismy, které by byly tradičně přítomny v jejich komunitách, včetně alternativ k náboru jako je vzdělání nebo zaměstnání.

Kvůli pomalému procesu registrace v těchto táborech se může stát, že nábor nebude nikdy zdokumentován a uprchlíci a vnitřně přesídlené osoby zmizí bez jakéhokoli záznamu.

3) Děti jsou přesídleny nebo přemístěny, aby se předešlo jejich náboru. Tento fenomén se převážně objevuje v bohatších populacích, ale v těch chudších má závažnější následky.

4) Dětsí vojáci jsou přemístěni jako vojáci. Tyto děti jsou (s výjimkami, kdy se narodily ve vojenských táborech nebo slouží spolu s rodinnými příslušníky) odděleny od svých rodin a domácího prostředí, přemístěny z jejich komunit a normálního způsobu života, často ve velké vzdálenosti od domova a v nebezpečných oblastech. Nemohou se volně vrátit domů, případně k tomu nemají dostatečné prostředky nebo znalost právních předpisů v případě, kdy se tohoto práva mohou domáhat. Přesto je tato souvislost nejčastěji zpochybňována, vzhledem k obecně přijímané definici přesídlení, a to i pokud by se jednalo o dětské vojáky, kteří byli povoláni nedobrovolně. Podle L. ALFREDSON však základní definice přesídlení splněna je: tyto děti jsou nuceny opustit své domovy a/nebo se nemohou vrátit, přestože by chtěly, zejména během ozbrojeného konfliktu. ALFREDSON nepochybuje o tom, že pokud by se jednalo o zvlášť mladé vojáky (např. ve věku 9-11 let), jejich postavení jako přesídlených by nebylo zpochybňováno. Proto poukazuje na mezinárodně akceptovanou definici dítěte, tj. osoby mladší osmnácti let, která není závislá na okolnostech, ve kterých se dítě nachází. ALFREDSON, Lisa: Child soldiers, displacement and human security, p. 19 an. In United Nations: *Disarmament Forum: Children and Security*. No 3. [online]. 2002.

¹⁹⁷ ALFREDSON, Lisa: Child soldiers, displacement and human security p. 19. in United Nations: *Disarmament Forum: Children and Security*. No 3. [online]. 2002.

státu a proto, že ho nelze suspendovat v případech ozbrojeného konfliktu.¹⁹⁸ Je nutné zdůraznit rozšíření ochrany na základě Úmluvy na děti žádající o přiznání statutu uprchlíka,¹⁹⁹ využívání práv stanovených touto úmluvou nebo jakoukoli jinou,²⁰⁰ a na závěr, že Úmluva obsahuje prostředky na ochranu, ale také pomoc. Poslední jmenované zavazuje dotčený stát přijmout sérii konkrétních opatření.²⁰¹ Stát se také zavazuje v případě potřeby k vyhledávání rodičů nebo členů rodiny dítěte-uprchlíka a pokud je nelze nalézt, poskytnout tomuto dítěti stejnou ochranu jako každému jinému nedoprovázenému dítěti v tomto státu.²⁰² Ustanovení čl. 22 Úmluvy o právech dítěte je však komplementární povahy a státy by měly aplikovat ustanovení uprchlického práva i mezinárodních standardů.²⁰³

Podle Výboru pro práva dítěte mají povinnosti vyplývající z čl. 38 Úmluvy o právech dítěte a čl. 3 a 4 Opčního protokolu extraterritoriální účinky a státy se mají zdržet vracení dětí za hranice státu, kde by jim v rozporu s těmito ustanoveními hrozilo reálné riziko povolávání nebo přímá či nepřímá účast v bojových akcích.²⁰⁴

Odst. 14 Pařížských závazků obsahuje závazek zajistit, aby děti (zejména ty, které uprchly do jiné země) unikly neoprávněnému povolání nebo užívání v ozbrojených silách nebo ozbrojených skupinách,²⁰⁵ aby mohly účinně využít jejich právo hledat azyl, a aby řízení o udělení azylu bylo přizpůsobeno věku dítěte a pohlaví.

Definice uprchlíka má být interpretována způsobem citlivým vzhledem k věku a pohlaví. Zejména je nutné vzít v úvahu konkrétní formy pronásledování, včetně neoprávněného povolávání nebo užívání v ozbrojeném konfliktu. Pařížské principy výslovně označují neoprávněný nábor nebo využívání dětí v ozbrojených konfliktech za pro děti specifickou formu a projev pronásledování, které odůvodňují

¹⁹⁸ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, op. cit., s. 69. Odst. 1.: „Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí opatření potřebná k zabezpečení toho, aby dítě žádající o přiznání postavení uprchlíka nebo které je v souladu s platným mezinárodním nebo vnitrostátním právem a postupem považováno za uprchlíka, ať už je v doprovodu svých rodičů, jiných osob, anebo bez doprovodu, obdrželo potřebnou ochranu a humanitární pomoc při využívání práv stanovených touto úmluvou a jinými dokumenty v oblasti mezinárodního humanitárního práva a lidských práv, jichž jsou uvedené státy smluvními stranami.

¹⁹⁹ I v případě nepřiznání statutu uprchlíka jsou smluvní strany Úmluvy o právech dítěte povinny respektovat a zabezpečit práva vyplývající z této úmluvy všem dětem nacházejícím se v jejich jurisdikci. Problematická je situace bývalých dětských vojáků, kteří žádají o ochranu ve třetích státech. Podle většiny států tato situace není přímo předvídaná ve výše zmíněné Úmluvě, a proto jim nejsou povinny poskytnout odpovídající ochranu. Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 71.

²⁰⁰ V souladu s Úmluvou se děti mohou zejména plně zapojit do řízení o udělení azylu nebo statusu uprchlíka a svobodně zde vyjadřovat své názory.

²⁰¹ Ke zvláštní ochraně nedoprovázených dětí během procesu přiznání postavení uprchlíka viz Report of the Committee on the Rights of the Child, UN Doc. A/61/41, 2006, General Comment No. 10.

²⁰² Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, op. cit., s. 70.

²⁰³ Report of the Committee on the Rights of the Child, UN Doc. A/61/41, 2006, General Comment No. 6, op. cit., odst. 65.

²⁰⁴ *Ibid.*, odst. 58.

²⁰⁵ Konkrétní opatření musí podle Pařížských principů (6.14) implementovat následující principy:

- 1) Státy musí vždy respektovat a zajistit civilní a humanitární charakter uprchlických táborů a táborů pro vnitřně přesídlené osoby;
- 2) Státy mají odpovědnost za poskytnutí fyzické ochrany v uprchlických táborech a táborech pro vnitřně přesídlené osoby, což zahrnuje i předcházení pronikání komatantů do těchto táborů;
- 3) Státy mají vynaložit veškeré síly na to, aby umístily uprchlické tábory v přiměřené vzdálenosti od hranic, obecně min. 50 km, za účelem zajištění dodržování práva a pořádku, omezit tok zbraní do táborů (...) a identifikovat, oddělit a internovat komatanty a předcházet příhraničnímu náboru;
- 4) Individuální registrace a dokumentování přesídlených dětí je významným nástrojem ochrany dětí proti neoprávněnému náboru a používání dětí, hlavně těch nedoprovázených nebo oddělených od rodiny.

udělení statusu uprchlíka podle Úmluvy o právním postavení uprchlíku z roku 1951.²⁰⁶ Dětem, které byly spojeny s ozbrojenými silami nebo ozbrojenými skupinami, má být poskytována zvláštní ochrana.

Právně nezávazným textem, který shrnuje související otázky a nabízí jejich řešení je *Děti-uprchlíci: Směrnice o ochraně a péči* vypracované Vysokým komisařem OSN pro uprchlíky ve spolupráci s vládními organizacemi. Mj. se zde stanoví, že žádný uprchlík, ani dospělý, ani dítě, nebude povinně povolán. Nutit uprchlíky, aby se stali vojáky, je porušením principu, že jsou neutrální populací. Děti mají zvláštní postavení.

Vůdčí principy OSN (*guiding principles*) o vnitřním přesídlení taktéž obsahují ustanovení na ochranu dětí před náboem. Princip 13 stanoví, že (1) „přesídlené děti nesmějí být za žádných okolností rekrutovány nebo po nich nesmí být vyžadováno nebo jim být dovoleno zúčastnit se bojových akcí; (2) vnitřně přesídlené osoby musí být chráněny před diskriminatorními praktikami nábora do ozbrojených sil nebo skupin jako výsledku jejich přesídlení“.²⁰⁷

Nedoprovázeným dítětem je „osoba mladší osmnácti let, pokud se podle zákona nenabývá zletilosti dříve, které je odděleno od obou rodičů a není v péči dospělé osoby, která se o ni stará na základě zákona nebo obyčeje“.²⁰⁸

Nedoprovázené děti jsou ještě více vystaveny rizikům provázejícím uprchlictví nebo vnitřní přesídlení, protože se ocitají bez ochrany dospělou osobou.

Aplikovat kritérium „oprávněné obavy před pronásledováním“ obsažené v čl. 1 Úmluvy o právním postavení uprchlíků bude možné pouze u doprovázených dětí, protože pocity dětí jsou založeny na aktivitách dospělých v jejich zemi původu. U nedoprovázených dětí se bude jednat o „odvozené obavy“, a tudíž bude určení jejich právního postavení obtížnější.²⁰⁹

Z toho důvodu směrnice Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR) doporučuje zvláště „se zaměřit na skutečnosti jako vospělost dítěte, jeho zřejmě omezenou znalost situace v zemi původu a význam těchto faktorů pro právní koncept statusu uprchlíka a jejich výjimečnou zranitelnost. Děti mohou projevat strach velmi odlišně od dospělých“.²¹⁰ Pro jejich zvláštní postavení podporuje liberální aplikaci principu „v pochybnostech ve prospěch dítěte“, kdy v případě pochybností nemá povinnost přinést důkazy spočívající na dítěti.²¹¹

²⁰⁶ Pařížské principy, odst. 5.3-5.10.

²⁰⁷ ALFREDSON, Lisa: Child soldiers, displacement and human security p. 24 in United Nations: *Disarmament Forum: Children and Security*. No 3. [online]. 2002.

²⁰⁸ Refugee Children: Guidelines on Protection and Care“, op. cit, p. 121 in Sedky-Lavandero, Jéhane: *Ni un solo niño en la guerra: infancia y conflictos armados*, op. cit., s. 47.

²⁰⁹ Sedky-Lavandero, Jéhane: *Ni un solo niño en la guerra: infancia y conflictos armados*, s. 47.

²¹⁰ ACNUR, *Menores no acompañados, directrices para tratar su solicitud de asilo*, Madrid, ACNUR, febrero 1997 in Sedky-Lavandero, Jéhane: *Ni un solo niño en la guerra: infancia y conflictos armados*, op. cit., s. 47-48.

²¹¹ UNHCR, Refugee Children, Guidelines on Protection and Care, Ginebra, UNHCR, 1994, p. 101 in Sedky-Lavandero, Jéhane: *Ni un solo niño en la guerra: infancia y conflictos armados*, s. 48.

V procesu určení právního postavení musí být nedoprovázené dítě zastoupeno právním zástupcem, kterého mohou vybrat mezinárodní organizace, humanitární agentury nebo země, v níž se nachází.²¹² Během procesu se uplatňují zejména čl. 3, odst. 1 Úmluvy o právech dítěte (zájem dítěte jako přední hledisko) a čl. 12 tamtéž (právo dítěte vyjadřovat názory a být slyšeno během řízení).

Ve věcech ubytování by podle UNHCR měly být brány osoby starší patnácti let jako dospělé. Nedoprovázené děti mezi deseti a patnácti lety by měly být podle jejich duševní vyspělosti brány jako dospělé, co se týče volby trvalého řešení jejich situace.²¹³ Aplikovatelnými ustanovení Úmluvy o právech dítěte jsou čl. 8, odst. 1 a 20, odst. 1, 3.

Vzhledem k tomu, že většina nedoprovázených dětí nejsou sirotky, je otázka adopce velmi citlivá, protože při ní dochází k přetržení pout k biologické rodině.²¹⁴ V ideálním případě by dítě mělo být umístěno v náhradní rodině po dobu hledání jeho rodičů – pokud ti budou nalezeni, měla by být rodina připravena k navrácení dítěte, v opačném případě k jeho adopci.²¹⁵ Přes existenci trvalých i dlouhodobých řešení pomoci nedoprovázeným dětem. UNHCR shrnuje, že ve skutečnosti jsou tyto děti vydány na milost přijímající země.²¹⁶

Na základě čl. 24 IV. Ženevské úmluvy strany v konfliktu učiní potřebná opatření, aby nedoprovázené děti pod patnáct let nebyly ponechány samy sobě a aby za všech okolností byla usnadněna jejich výživa, výkon jejich náboženství a jejich výchova, která má být svěřena osobám téže kulturní tradice.

Pro vnitrostátní ozbrojené konflikty není předvídána žádná specifická norma, proto se aplikuje obecná klauzule čl. 4, odst. 3 Protokolu II.²¹⁷

²¹² Sedky-Lavandero, Jéhane: *Ni un solo niño en la guerra: infancia y conflictos armados*, s. 48.

²¹³ Trvalé řešení situace nedoprovázených dětí (jako např. dobrovolná repatriace, shledání se s rodinou, místní integrace, nové umístění) by mělo mít přednost před řešením dlouhodobým (která se praktikují, pokud sloučení rodiny ani repatriace nejsou možné – jedná se např. o umístění do náhradní rodiny) ACNUR, *Menores no acompañados, directrices para tratar su solicitud de asilo*, p. 150 in Sedky-Lavandero, Jéhane: *Ni un solo niño en la guerra: infancia y conflictos armados*, s. 49-50.

²¹⁴ To podtrhuje i ustanovení čl. 21, písm. b Úmluvy o právech dítěte: „Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy a které uznávají a (nebo) povolují systém osvojení, zabezpečí, aby se v první řadě bral do úvahy zájem dítěte, a uznávají, že osvojení v cizí zemi lze považovat za náhradní způsob péče o dítě, pokud dítě nemůže být předáno do výchovy v zařízení péče o děti nebo rodině osvojitele nebo o ně nemůže být pečováno jiným vhodným způsobem v zemi jeho původu.“ ACNUR, *Conclusions on the International Protection of Refugees*, Ginebra, ANCUR, 1991, p. 131 in Sedky-Lavandero, Jéhane: *Ni un solo niño en la guerra: infancia y conflictos armados*, s. 51.

²¹⁵ Sedky-Lavandero, Jéhane: *Ni un solo niño en la guerra: infancia y conflictos armados*, s. 51.

²¹⁶ *Ibid.*, s. 52.

²¹⁷ Tento článek obsahuje princip pomoci a ochrany dětí vzhledem ke zbytku civilního obyvatelstva, jsou objektem zvláštní ochrany. Povinnost chránit před nepříznivými důsledky nepřátelských akcí, předcházet fyzickým zraněním nebo mentálním traumatům a zajistit jejich normální rozvoj (jak povolí okolnosti) mají jak orgány de iure, tak de facto. Flexibilní formulace „kterou vyžadují“ byla úmyslně zvolena, aby se braly v potaz veškeré faktory relevantní pro určení konkrétní pomoci v každém jednotlivém případě. Termín „dítě“ byl úmyslně ponechán bez definice tak, aby se přesná hranice (pohybující se mezi patnácti a osmnácti lety věku) stanovila s ohledem na kulturní kontext a národní zákonodárství. Biologická a fyzická vyspělost se liší a je podstatné nevylučovat z ochrany tohoto článku děti, které již dosáhly věku patnácti let. Pilloud, Claude, De Preux, Jean, Sandoz, Yves et. al. with the collaboration of Pictet, Jean: *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, s.1377.

Podle čl. 20 an. Úmluvy o právech dítěte má dítě dočasně nebo trvale zbavené rodinného prostředí právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem. Zároveň stanoví podmínky zabezpečení náhradní péče, co se procesu osvojení týče, zejména ve vztahu k osvojení do zahraničí.

3. Bojové strategie a prostředky

V mezinárodním humanitárním právu platí obecný zákaz útočit na civilní obyvatelstvo (tedy vést útoky proti civilnímu obyvatelstvu obecně nebo konkrétně proti jednotlivým civilním osobám, stejně jako páchat akty, jejichž cílem je terorizovat civilní obyvatelstvo). Jedná se o zákaz, který nelze derogovat, a to ani jako reakce na jiné porušení mezinárodního humanitárního práva. Přestože všechny normy omezují prostředky a způsoby boje a tím směřují k ochraně dítěte, některé z nich je třeba vyzdvihnout.²¹⁸

Ozbrojený konflikt s sebou často nese přerušení komunikačních cest, omezení obchodu a každodenních aktivit společnosti, což vede k problémům se zajištěním uspokojování potřeb společnosti. Existují ale bojové strategie, které se přímo soustřeďují na toto omezování uspokojování potřeb, například hladovění jako způsob vedení války, blokády nebo obléhání, používané často v Bývalé Jugoslávii. Čl. 54 Protokolu I a čl. 14 Protokolu II výslovně zakazují užívat hladovění civilních osob jako způsob vedení války.²¹⁹ Dále je upravena ochrana objektů nezbytných k přežití civilního obyvatelstva (např. zásoby potravin, zemědělské oblasti sloužící k produkci potravin, sklizeň, dobytek, zařízení pro dodávky pitné vody a zásobování vodou a zavlažovací zařízení).²²⁰

Pro ochranu dětí je důležité i přijetí Ottawské úmluvy z roku 1997 o zákazu použití, skladování, výroby a přepravy protipěchotních nášlapných min a o jejich zničení s ohledem na to, že většinu jejich obětí tvoří právě děti.²²¹

²¹⁸ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 71.

²¹⁹ Kromě toho, že úmyslné užití hladovění civilních osob jako způsobu vedení války je statutem Mezinárodního trestního soudu pokládán za válečný zločin, je zde i část nauky, která považuje zákaz hladovění civilního obyvatelstva a zákaz útoků na objekty nutné k jeho přežití a jejich ničení, odstraňování nebo znehodnocování za obyčejovou normu – k tomu viz studie mezinárodního obyčejového humanitárního práva zpracovaná pod záštitou Mezinárodního výboru Červeného kříže. Pochyby o obyčejové povaze viz např. DINSTEIN, Y.: *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*, p. 132. Fuchs, Jiří: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 70.

²²⁰ Na tyto objekty je zakázáno útočit, ničit je, odstraňovat je nebo je znehodnocovat. Na rozdíl od Protokolu I je čl. 14 Protokolu II bezvýjimečný.

²²¹ Podle čl. 6, odst. 2 Ottawské úmluvy každý stát, pokud je to možné, poskytne pomoc při péči a rehabilitaci obětí min, jejich sociální a ekonomické integraci a programech o povědomí o nášlapných minách. Tento závazek je velmi flexibilní a záleží na politické vůli států spolupracovat. Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 74.

Je třeba zmínit i Úmluvu o zákazu nebo omezení použití některých konvenčních zbraní, které mohou způsobovat nadměrné utrpení nebo mít nerozlišující účinky (účinnosti nabyta 2. prosince 1983) a její Protokol II upravující užití (pozemních) min, nástrah a podobných prostředků (ve znění z 3. května 1996).²²²

Zatímco v oblasti ochrany před pozemními minami byl v posledním desetiletí zaznamenán pokles obětí, šíření a přístupnost malorážních zbraní a improvizované munice stále děti ohrožuje.²²³

4. Uspokojování životních potřeb a pomoc

Mezinárodní humanitární právo stejně jako mezinárodní právo lidských práv stanoví povinnost států zajistit přežití populace, která se nachází v jejich moci. Tento závazek se uskutečňuje prostřednictvím dvou povinností: povinnost zásobovat civilní obyvatelstvo, pokud samo nemá přístup k jistým statkům a službám, a pokud to nemůže zajistit, má povinnost dovolit třetím, aby tyto statky a služby zajistili (humanitární pomoc).²²⁴

V souvislosti s čl. 17 IV. Ženevské úmluvy, v případech obléhání nebo obklíčení se dovolí odchod civilních osob, zvláště dětí a rodiček, nebo se dovolí přístup k potravinám nezbytným k jejich přežití.²²⁵ Pokud se civilní obyvatelstvo území, které není okupováno, nachází pod kontrolou jedné ze stran konfliktu a nebude dostatečně zásobeno základními zásobami, budou podniknuty nestranné akce humanitárního a nestranného charakteru, prováděné na základě dohody stran (čl. 70 Protokolu I, čl. 18 Protokolu II). Při rozdělování dávek této pomoci mají být mj. upřednostněny děti, těhotné ženy, rodičky a kojící matky (čl. 70 Protokolu I). Dosáhnout dohody v této věci může být ale často obtížné – přítomnost civilního obyvatelstva uvnitř obléhané zóny může poškodit obléhanou stranu v tom, že se spotřebuje větší množství zdrojů nezbytných pro přežití během obklíčení. Na druhou stranu jejich přítomnost omezuje možnosti užití násilí nepřátelskou stranou, protože ta musí přijmout sérii opatření, aby bojové akce přímo nezasáhly civilní obyvatelstvo.²²⁶

²²² Podle čl. 6, odst. 1 písm. e) Protokolu je za všech okolností zakázáno používat nástrahy a jiné prostředky, které jsou jakýmkoliv způsobem spojovány nebo uváděny do souvislosti s dětskými hračkami či jinými přenosnými předměty nebo výrobky speciálně určenými pro stravování, zdraví, hygienu, ošacení nebo výchovu dětí.

²²³ Rezoluce Valného shromáždění OSN A/62/228 z 13. srpna 2007, část II, odst. 15.

²²⁴ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, op. cit., s. 74.

²²⁵ *Ibid.*, s. 73.

²²⁶ *Ibid.*, s. 73.

Co se zajištění výživy nedoprovázených dětí mladších patnácti let týče, čl. 24 IV. Ženevské úmluvy stanoví obecně povinnost přijmout opatření k usnadnění jejich výživy. Zvláštní ustanovení čl. 50 se vztahuje k okupovaným územím. Okupační mocnost musí usnadnit řádný provoz zařízení určených pro péči a výchovu dětí.

Dětem se zajistí ochrana a pomoc, kterou potřebují vzhledem k svému věku a ostatním důvodům. Bude na ně brán zvláštní ohled a budou chráněny před jakýmkoli formami nemravného jednání (čl. 77, odst. 1 Protokolu I). Ve vnitrostátních konfliktech bude dětem poskytnuta péče a pomoc na základě čl. 4, odst. 3 Protokolu II.

Porušení povinnosti přijmout humanitární pomoc je v současnosti stále častěji přijímáno jako závažné porušení mezinárodního humanitárního práva a tedy jako válečný zločin. Podle rezoluce Rady bezpečnosti OSN 1612 (2005), která zakládá mechanismus kontroly porušování práv dětí v mezinárodních a vnitrostátních ozbrojených konfliktech, je zamítnutí přístupu k humanitární pomoci druh chování, který má být monitorován.

Konkrétně, v mezinárodních ozbrojených konfliktech mají státy povinnost povolit volný průjezd pro všechny zásilky nevyhnutelně potřebných potravin, šatstva a posilujících prostředků, určených dětem pod patnáct let, těhotným ženám a rodičkám. Z ustanovení čl. 23 IV. Ženevské úmluvy však existují výjimky. Protokol I čl. 70 stanoví přednostní rozdělení pomoci těmto skupinám osob.²²⁷

Pro vnitřní konflikty neexistují specifické normy týkající se přijímání a rozdělování pomoci dětem, obecná norma je obsažena v čl. 18 Protokolu II.

Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy o právech dítěte, jsou povinny zajistit dítěti nezbytnou ochranu a péči (čl. 3, odst. 2).

Na závěr je třeba zmínit vliv použití embarg nebo ekonomických či jiných sankcí, protože těmito prostředky jsou nejvíce dotčeny skupinou zvláště zranitelné

²²⁷ Toto ustanovení Protokolu podstatně rozvíjí čl. 23 IV. Ženevské úmluvy. Čl. 23 umožňuje pouze distribuci léčiv a zdravotnického materiálu a věcí potřebných k bohoslužbám určené civilnímu obyvatelstvu jako celku. Co se potravin oblečení a léků týče, zde je okruh adresátů omezen. V Protokolu se okruh příjemců rozšiřuje a zároveň je stanovena povinnost aplikovat přednost v rozdělení těchto prostředků. Odpovědnost za splnění této povinnosti mají ti, kteří jsou odpovědní za rozdělování této podpory. Rozsah tohoto privilegia není blíže specifikovaný, takže bude záležet na těch, kteří tuto pomoc rozdělují. Cílem tohoto ustanovení je povzbudit ty, kteří pomoc rozdělují, k tomu, aby vyhledávaly právě ty osoby, které mají největší problém se samy zasadit o uspokojování svých potřeb. Na rozdíl od čl. 23, v Protokolu není obsažen věkový limit pro děti, kterým by měla být dána přednost při rozdělování pomoci. Z čl. 77 Protokolu lze dovést, že věkový limit je stanoven na osmnáct let věku. Na druhou stranu, zvláštní výhody jsou garantovány dětem pod patnáct let (čl. 77 odst. 2, 3) nebo novorozencům (kteří spadají do stejné kategorie, jako ranění – čl. 8 písm. a). Z toho vyplývá, že věkový limit bude určen hranicí osmnácti let věku s tím, že mezi nimi přednostně budou zvýhodněny nejvíc závislé děti, tedy obecně ty nejmladší. Výčet takto privilegovaných osob není taxativní, přednost musí být dána osobám, které podle IV. Ženevské úmluvy nebo podle Protokolu požívají zvláštních výhod nebo zvláštní ochrany, tj. např. nemocní, handicapovaní, osoby zbavené svobody v důsledku ozbrojeného konfliktu. Pilloud, Claude, De Preux, Jean, Sandoz, Yves et. al. with the collaboration of Pictet, Jean: *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, s. 821.

osoby, mezi nimi právě děti. Podle R. ABRIL STOFFELS je proto třeba znovu zvážit přiměřenost užití těchto prostředků.²²⁸

5. Ochrana rodiny

Instituce rodiny je základním kamenem společnosti a přirozeným prostředím pro rozvoj a blaho svých členů, zejména dětí. Prostředky ochrany rodiny lze rozdělit do tří skupin:

a) Normy na ochranu matky jako základu rodiny

Normy na ochranu matky jako základu rodiny chrání těhotné ženy (které jsou kvůli svému fyzickému stavu zvláště zranitelné a potřebují zvláštní zdravotní pomoc), novoroďčky (na jejichž přežití navíc zároveň záleží přežití novorozenců) a matky dětí přibližně do sedmi let věku (jejichž ochranou se zároveň chrání citové a rodinné vazby dětí a jejich sociální rozvoj).²²⁹

Čl. 14 IV. Ženevské úmluvy umožňuje zřídit nemocniční a bezpečnostní místa a oblasti a místa pro děti pod patnáct let, těhotné ženy a matky s dětmi pod sedm let. V ostatních zónách s nimi bude zacházeno jako s civilním obyvatelstvem bez přiznání zvláštního statusu s výjimkou těhotných žen a rodiček, které spadají pod definici „nemocných“.²³⁰

Čl. 132 stanoví povinnost snažit se o propuštění, repatriaci a návratu domů dětí, těhotných žen a matek s kojenci a s malými dětmi. Na jednu stranu je zde snaha o to, aby se tyto osoby mohly vrátit co nejdříve do jejich běžného života, na druhou stranu je toto ustanovení motivováno potřebou co nejvíce oddělit tyto osoby od přímých i nepřímých důsledků bojů.²³¹

Pro účely čl. 8, písm. a) Protokolu I jsou rodičky, novorozenci a těhotné ženy považovány za osoby raněné nebo nemocné.

Protokol I v čl. 76, odst. 2 zakotvuje prioritu vyřizování záležitostí (žádostí, stížností, projednání případu atd.) těhotných žen a matek malých dětí, toto je však

²²⁸ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 74-78.

²²⁹ *Ibid.*, s. 80.

²³⁰ *Ibid.*, op. cit., s. 80. IV. Ženevská úmluva však předpokládá zvláštní ochranu a ohledy – na základě článku 16, jejich přesun je zakázán čl. 127, pokud by jejich zdraví mohlo být ohroženo cestou. Prostředky transportu jsou chráněnými objekty, které jsou označeny rozeznávacím odznakem a letadla nesmějí být napadena (čl. 21, 22). Civilní nemocnice způsobilé k ošetření rodiček nesmějí být za žádných okolností napadeny (čl. 18), zvláštní ochrana je na základě čl. 20 poskytnuta i personálu řádně a výhradně určeného k provozu civilních nemocnic, včetně toho, který je pověřen vyhledáváním, sbíráním, dopravou a ošetřováním rodiček. Čl. 91 stanoví povinnost přijmout rodičky do vhodného ústavu, kde se jim nesmí dostat horšího zacházení než zbytku obyvatelstva.

²³¹ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 94.

omezeno na případy, kdy jsou uvězněny, zadrženy nebo internovány z důvodů souvisejících s ozbrojeným konfliktem, v jiných případech, např. normálních trestních procesech, tato přednost upravena není.

Co se sankcí týče, konkrétně trestu smrti, jsou zde dva typy závazků: jeden spočívá v maximální snaze zabránit vynesení trestu smrti na těhotných ženách a matkách malých dětí, druhý spočívá v zákazu výkonu tohoto trestu během trvání této specifické situace. Tato ustanovení se týkají jen trestů za činy související s ozbrojeným konfliktem (čl. 76, odst. 3 Protokolu I).

S výjimkou ustanovení o zákazu výkonu trestu smrti chybí v Protokolu II ustanovení chránící těhotné ženy, rodičky a matky malých dětí ve vnitřních ozbrojených konfliktech.²³²

Čl. 24, odst. 2 Úmluvy o právech dítěte stanoví povinnost smluvních stran přijmout potřebná opatření k poskytnutí odpovídající péče matkám před i po porodu.

b) Normy určené k tomu, aby nedocházelo k oddělování členů rodiny, a s tím související identifikace nezletilých

Již od druhé světové války bylo spojování rodin zájmem mezinárodních organizací. Tento konflikt byl charakteristický vysokým počtem lidí, kteří byli nuceni z různých důvodů opustit domovy a zároveň bylo značně ztíženo či znemožněno poslat členům rodiny zprávu ohledně místa, kam se přestěhovali. Tímto způsobem byly rodiny náhle a často permanentně rozděleny.²³³

Čl. 49 IV. Ženevské úmluvy stanoví povinnost okupační mocnosti zajistit, aby během přesunů a evakuací nedocházelo k oddělování členů rodiny. Rozhodnutí evakuovat děti musí být v nejlepším zájmu dítěte a musí být zohledněn jeho názor. Pokud je evakuace nezbytná, měly by být společně evakuovány celé rodiny, případně alespoň společně s dětmi jejich sourozenci a osoby, které se o ně starají. Je třeba

²³² Podle R. ABRIL STOFFELS se ale zároveň poskytuje vyšší míra ochrany než v Protokolu I vzhledem k tomu, že se výslovně nevyžaduje souvislost s ozbrojeným konfliktem, a proto výkon trestu smrti na těhotných ženách a matkách malých dětí se vztahuje na všechny děti. Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 82-83. Nicméně čl. 6 Protokolu II, na který jmenovaná autorka odkazuje, v prvním odstavci výslovně stanoví, že „tento článek se týká stíhání a trestání trestných činů souvisejících s ozbrojeným konfliktem.“

²³³ Nicméně i po sjednocení rodin mohou vyvstat problémy, a to ohledně přijetí státem, kde se již nachází člen rodiny, případně opuštění tohoto státu za účelem sjednocení rodiny ve státě jiném. V této oblasti se také angažuje Vysoký komisař OSN pro uprchlíky. Pilloud, Claude, De Preux, Jean, Sandoz, Yves et. al. with the collaboration of Pictet, Jean: *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, s. 857 an.

věnovat pozornost řádné dokumentaci evakuace a opatřením zajišťujícím řádné přijetí dětí, péči o ně a zajištění jejich kontaktu s rodinnými příslušníky.²³⁴

Co se sjednocování rodin rozdělených válkou týče, strany konfliktu mají povinnost umožnit pátrání podniknuté členy rodin, aby mohli navázat styk a mohli se znovu sloučit (čl. 26 IV. Ženevské úmluvy). Protokol I hovoří v 74 obecně o všemožném usnadnění sloučení rodin rozdělených v důsledku ozbrojených konfliktů a dále stanoví povinnost spolupracovat s mezinárodními organizacemi zabývajícími se tímto úkolem. Tato povinnost je rozšířena i na smluvní strany Protokolu, které nejsou stranou konfliktu.²³⁵ Vyžaduje se, aby tyto organizace přijaly opatření, která by zajistila, že tyto přesuny členů rodin jsou bezpečné a nezakrývají jiné cíle.²³⁶

Přestože je text čl. 74 jasný, mohou vyvstat problémy s interpretací slova „rodina“. V úzkém slova smyslu jsou to pokrevní příbuzní žijící v jedné domácnosti. V širším smyslu zahrnuje termín „rodina“ všechny osoby se společným předkem. S ohledem na cíl článku by se měl tento termín vykládat zdravým rozumem – a zahrnovat příbuzné v přímé linii, manžele, sourozence, strýce, tety, synovce, neteře, ale také jiné osoby, které nejsou příbuzné, ale žijí ve společné domácnosti nebo se mezi nimi vytvořilo emocionální pouto. Všichni, kteří se považují a jsou považováni za rodinu a kteří chtějí žít společně, by měli být součástí rodiny, která je předmětem ochrany tohoto článku.²³⁷

V mezinárodních ozbrojených konfliktech jsou na základě čl. 24 IV. Ženevské úmluvy strany konfliktu povinny přijmout potřebná opatření, aby mohlo být zajištěno zjištění totožnosti všech dětí pod dvanáct let (nošením štítků totožnosti nebo jiným způsobem), ať už se nacházejí kdekoliv. Na okupovaných územích se předvídá zřízení zvláštních oddělení informačních kanceláří, které bude pečovat o to, aby bylo vše podniknuto k zajištění totožnosti dětí, u nichž je totožnost nejistá (čl. 50).²³⁸

Oficiální informační kancelář zřízená podle čl. 136 IV. Ženevské úmluvy plní pro civilní osoby obdobnou funkci jako informační kancelář pro válečné zajatce – má přijímat a dále zprostředkovat informace o chráněných osobách, které jsou v její moci a

²³⁴ Impact of armed conflicts on children. Report of the expert of the Secretary-General, Ms. Garça Machel, submitted pursuant to General Assembly resolution 48/157, odst. 76.

²³⁵ To je logické vzhledem k tomu, že během ozbrojeného konfliktu státní příslušníci stran konfliktu hledají útočiště v neutrálních státech. Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 85.

²³⁶ *Ibid.*, s. 85.

²³⁷ Pilloud, Claude, De Preux, Jean, Sandoz, Yves et. al. with the collaboration of Pictet, Jean: *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, op. cit., s. 859.

²³⁸ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 90.

zodpovídat dotazy.²³⁹ V neutrální zemi se zřizuje Ústřední informační kancelář pro chráněné osoby na základě čl. 140, která obdobně shromažďuje a zasílá informace o civilních osobách, jež byly zadrženy nebo internovány nebo jim byl přikázán nucený pobyt.

Ochrana komunikace mezi rodinnými příslušníky je upravena v čl. 25 IV. Ženevské úmluvy. Osoby na území strany konfliktu nebo jí obsazeném území mohou podávat zprávy výlučně rodinného rázu svým rodinným příslušníkům a také tyto zprávy dostávat. Korespondence má být dopravována rychle a bez neodůvodněného odkladu. Toto právo nemohou strany konfliktu zcela vyloučit, ale je možné omezit zprávy na dvacet pět volně vybraných slov odesílané jednou za měsíc.

Je zakázána jakákoli změna osobního stavu dítěte, kterým se rozumí rodinný stav, občanský stav a státní příslušnost. Toto ustanovení především chrání před podvodnými adopcemi a neoprávněnými změnami rodičovství.²⁴⁰

K rozdělení rodiny může dojít i v důsledku internace. Internovaní členové jedné rodiny proto budou podle ustanovení Ženevské úmluvy internováni spolu na jednom místě s výjimkou případů vyžadujících přechodné rozdělení: pracovní potřeby, zdravotní důvody nebo výkon trestních nebo disciplinárních sankcí.²⁴¹ Internovaní mohou požadovat, aby jejich děti, které byly ponechány na svobodě bez dozoru rodičů, byly internovány s nimi. Pokud to možnosti dovolí, budou členové jedné rodiny (což zahrnuje minimálně rodiče a sourozence) umístěni v týchž místnostech odděleně od ostatních internovaných a budou jim poskytnuta ulehčení, aby mohli vést rodinný život. V žádném z textů se nestanoví maximální hranice věku dítěte, lze tedy mít za to, že jsou tato ustanovení ve prospěch dětí mladších osmnácti let.²⁴²

²³⁹ Povinnost kanceláře předat informace státu, jehož příslušníky jsou dotčené osoby, nebo státu, na jehož území měly svůj pobyt, není absolutní. Pokud by odeslání mělo být na újmu dotčené osoby nebo její rodiny, ponechává se na jejím rozhodnutí, zda chtějí podat zprávu svým blízkým. Fuchs, Jiří: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 147.

²⁴⁰ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 86. Konkrétně je tento zákaz upraven v čl. 50. Obecná povinnost nepřátelské mocnosti za všech okolností respektovat rodinná práva chráněných osob je stanovena v čl. 27 IV. Ženevské úmluvy.

²⁴¹ Podle čl. 82 IV. Ženevské úmluvy (a článků 75, odst. 5, 77, odst. 4 Protokolu I a 5, odst. 2 písm. a) Protokolu II, které jsou výjimkami z pravidla, že internované ženy a internované děti budou umístěny odděleně od mužů a dospělých).

²⁴² Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 84. K věkové hranici se vyjadřuje i v Komentáři k Ženevským úmluvám: „The situation is less clear with regard to young people between sixteen and eighteen years old. In this respect the Rapporteur of Committee III made the following remark: Whether the persons of sixteen, seventeen or eighteen years of age would thus have to be retained separately from adults, is left to national law, traditions, and the decision of the Parties to a conflict.” (O.R. XV, p. 465, CDDH/407/Rev. 1, para. 63) “Like him, we feel that for the last category it is appropriate to act in accordance with the customs and practices followed in the places of detention of the countries concerned. If there is any uncertainty, the interests of the young people should prevail.” Pilloud, Claude, De Preux, Jean, Sandoz, Yves et. al. with the collaboration of Pictet, Jean: *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, op. cit., s. 903.

Ochrana dětí ve vnitřních ozbrojených konfliktech je obecnější: podle čl. 4, odst. 3 písm. b Protokolu II „budou učiněna všechna nezbytná opatření, aby se usnadnilo sjednocování rodin, které jsou dočasně rozděleny.“ Na rozdíl od mezinárodních ozbrojených konfliktů je zde poskytována větší míra ochrany vzhledem k absenci formule „pokud je to možné“.²⁴³ Strany jsou povinny tedy nejen povolit hledání podniknutá členy rodiny, ale mají je navíc usnadňovat. Ustanovení navrhovaná Mezinárodním výborem Červeného kříže podobající se systému přijatému ve IV. Ženevské úmluvě ohledně identifikace dětí a informační kanceláře nebyla přijata ze strachu, že je nebude možné v praxi naplnit, nicméně zůstávají vodítkem, jak by tato nezbytná opatření měla vypadat.²⁴⁴

Úmluva o právech dítěte stanoví jistý minimální standard ochrany dítěte v ozbrojených konfliktech, přestože ne všechna její ustanovení jsou na tyto specifické situace použitelná.

Čl. 9, odst. 1 stanoví povinnost smluvních stran zajistit, aby dítě nemohlo být odděleno od svých rodičů proti jejich vůli, s výjimkou případů, kdy je toto odloučení v zájmu dítěte a zakládá se na soudním rozhodnutí. Přestože možnost zajistit plnění tohoto ustanovení nemůže být v době probíhajícího ozbrojeného konfliktu tak široká, oddělení dětí od jejich rodičů zůstává podmíněno výjimečností a odůvodněností těchto případů a nutností ochrany nejvyššího zájmu dítěte. Smluvní stát je povinen poskytnout na požádání rodičům, dítěti, případně jiným členům rodiny nezbytné informace o místě pobytu nepřítomného, ledaže by to odporovalo zájmu dítěte.

Podle čl. 10 se posuzuje žádost dítěte nebo jeho rodičů o vstup na území státu, který je smluvní stranou úmluvy, nebo o jeho opuštění za účelem spojení rodiny pozitivním, humánním a urychleným způsobem. Za účelem slučování rodin smluvní strany uznávají právo dítěte a jeho rodičů opustit kteroukoli zemi, i svou vlastní, a vstoupit do své vlastní země.

Aby se předcházelo nezákonnému přemísťování dětí do zahraničí a jejich nenavrácení zpět, smluvní strany jsou na základě čl. 11 povinny přijmout opatření

²⁴³Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 86. Toto ustanovení je inspirováno čl. 26 IV. Ženevské úmluvy. „Každá strana v konfliktu umožní pátrání podniknuté členy rodin roztržených válkou, aby mohly navázat navzájem styk a, možno-li zase se sloučit. Bude podporovat zejména činnost organizací, které se věnují těmto snahám s podmínkou, že je uznala a že se podřídí bezpečnostním opatřením, která učinila.“

²⁴⁴Pilloud, Claude, De Preux, Jean, Sandoz, Yves et. al. with the collaboration of Pictet, Jean: *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, s. 1379.

k potírání tohoto chování, zejména prostřednictvím spolupráce na základě dvou a vícestranných dohod.

c) Normy bránící právo rodičů na rozvoj osobnosti dětí a jejich výchovu, právo na vzdělání

Děti jsou obzvláště citlivé na vnější podněty, které mohou výrazně ovlivnit jejich rozvoj osobnosti, proto je důležitým faktorem výchova, které se jim dostává, stejně jako prostředí, ve kterém se tak děje.

Mezinárodní humanitární právo zásadně nestanoví věkový limit ohledně opatření na výchovu dětí. Přestože by tedy tyto normy šlo teoreticky vztáhnout na všechny osoby mladší osmnácti let, podle R. ABRIL STOFFELS by byl tento výklad neúměrně extenzivní vzhledem k tomu, že samotná Úmluva o právech dítěte stanoví v běžných případech povinnost primárního vzdělávání, která se týká dětí mladších dvanácti let.²⁴⁵

Pro mezinárodní ozbrojené konflikty IV. Ženevská úmluva stanoví zvláštní povinnosti jen ve vztahu k určitým skupinám dětí: nedoprovázeným, internovaným nebo nacházejícím se na okupovaném území.²⁴⁶

Podle Protokolu I má být ve všech případech evakuace každému dítěti po celou dobu s co možná největší kontinuitou poskytováno vzdělání včetně náboženské a morální výchovy podle přání jeho rodičů (čl. 78, odst. 2).²⁴⁷

Na vnitřní ozbrojené konflikty se vztahuje čl. 4 Protokolu II, který stanoví povinnost poskytnout dětem vzdělání, včetně náboženské a morální výchovy, v souladu s přáním jejich rodičů nebo opatrovníků.²⁴⁸

²⁴⁵ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 92.

²⁴⁶ Podle čl. 24 povinnost stran konfliktu učinit potřebná opatření, aby byly usnadněny výkon náboženství a výchova nedoprovázených dětí pod patnáct let, která má být navíc svěřena osobám téže kulturní tradice, tedy přiměřená výchova odpovídající potřebám a hodnotám společnosti, kam děti náleží. Toto právo souvisí s obecným právem chráněných osob na to, aby bylo respektováno jejich náboženské přesvědčení, jejich způsoby a zvyky. Na okupovaných územích musí na základě čl. 50 okupační mocnost usnadnit řádný provoz zařízení určených pro péči a výchovu dětí a učinit opatření, aby zajistila výchovu nedoprovázených dětí, pokud možno osobami jejich národnosti, jazyka i náboženství, pokud není blízký příbuzný nebo přítel, který by se o to postaral. Podle čl. 94 má mocnost, v jejíž moci jsou internovaní, povinnost zajistit vyučování dětí a mladistvých, kteří mohou navštěvovat školy buď v internačních místech, nebo mimo ně. Budou jim vyhrazena zvláštní místa k tomu, aby se věnovali tělesným cvičením, sportu a her na volném vzduchu.

²⁴⁷ Tato povinnost se vztahuje na přijímající stát, stejně jako na stát, který je stranou konfliktu. Konverze dětí na náboženství jiné, než je jeho rodiny, je zakázána, stejně tak je zakázána jakákoli indoktrinace dítěte. V praxi bude těžké úplně naplnit tato ustanovení vzhledem k různosti jazyků, zvyků, nicméně státy jsou povinny přijmout všechna možná opatření, aby tomu tak bylo. Komentář, s. 914.

²⁴⁸ Formulace "péče a pomoc, kterou vyžadují" je úmyslně flexibilní. Toto ustanovení, které nebylo v původním návrhu Mezinárodního výboru Červeného kříže, má zamezit vykořenění dětí odloučených od svých blízkých v důsledku ozbrojeného konfliktu a tomu, aby se staly politickými pěšáky. Přestože náboženství a morálka jsou nedílnou součástí výchovy, byla zvolena explicitní formulace, aby nedocházelo k restriktivní interpretaci. Pilloud, Claude, De Preux, Jean, Sandoz, Yves et. al. with the collaboration of Pictet, Jean: *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, s. 1377, 1378.

V. Trestní odpovědnost dětí a typy trestů

Přestože existují dva základní okruhy otázek – odpovědnost dětí za jejich činy a typy trestů, které je jim možné uložit – mezinárodní humanitární právo se zabývá pouze druhým z nich.

Věková hranice pro odpovědnost za spáchání přestupků a trestných činů není jednotná a je obtížné zajistit jednotný mezinárodní standard.²⁴⁹ Úmluva o právech dítěte se proto omezuje na stanovení procesních záruk trestního procesu.

Základní otázkou týkající se dětí, které se účastní ozbrojených konfliktů, je, zda mohou být souzeny pro válečné zločiny a jiná jednání, kterých se dopustí. Pokud ano, je třeba zvážit, jaká bude forma procesu a druhy trestů. Pokud ne, je třeba přijmout jiné odpovědnostní mechanismy.²⁵⁰ V případě dětí se často uplatňuje i amnestie.²⁵¹

Přes snahu zakázat jakýkoli nábor vojáků mladších osmnácti let, stále se legálně stávají součástí vládních ozbrojených sil. Podléhají tedy vojenskému právnímu systému, včetně trestů a disciplinárních opatření. Je fakt, že jsou mladší osmnácti let, nutno brát v potaz i po jejich vstupu do ozbrojených sil? To se v oblasti trestání projevuje zejména v postupu soudu i možných sankcí, včetně trestu smrti.²⁵² Další dosud nevyjasněnou otázkou je oprávnění aplikace těchto vojenských režimů na studenty vojenských škol s ohledem na různé věkové hranice pro přijetí (např. patnácti let v Japonsku).²⁵³

Přestože existuje řada doporučení a mezinárodních standardů v oblasti trestání mladistvých, jejich univerzální implementace zatím chybí. Základem je uznání, že důvody pro zvláštní ochranu dětí mladších osmnácti let zůstávají v platnosti i poté, co se tyto děti stanou součástí ozbrojených sil nebo skupin.

Statuty Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii a Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu neobsahují žádná ustanovení, která by

²⁴⁹ Výbor pro práva dítěte upozorňuje na skutečnost, že v některých zemích je minimální věková hranice stanovena velmi nízko - už od sedmi nebo osmi let věku. Dále varuje před dvojití hranicí pro trestní odpovědnost podle vyspělosti dítěte. Tam, kde soudce nemá k dispozici znalce-psychologa, závisí zodpovězení této otázky na uvážení soudce a může vyústit i v nepřijatelnou diskriminaci. Report of the Committee on the Rights of the Child, UN Doc. A/63/41, 2008, General Comment No. 10, odst. 30.

²⁵⁰ BRETT, Rachel: Juvenile justice, counter-terrorism and children, p. 31 in United Nations: *Disarmament Forum: Children and Security*. No 3. [online]. 2002. To se týká zejména činů spáchaných na území Sierra Leone, Myanmaru a Demokratické republiky Kongo.

²⁵¹ Arzoumanian, Naïri et Pizzutelli, Francesca: *Victimes et bourreaux: questions de responsabilité liées à la problématique des enfants-soldats en Afrique*. IRRC December 2003, vol. 85, no. 852. S. 846.

²⁵² Ten byl např. ukládán vojenským soudem v Demokratické republice Kongu šestnácti- a sedmnáctiletým vojákům. The Commission on Human Rights, Extrajudicial, summary or arbitrary executions: Report of the Special Rapporteur, Ms Asma Jahangir, submitted pursuant to Commission on Human Rights resolution 2001/45, E/CN.4/2002/74 of 9 January 2002, para 108 in BRETT, Rachel: Juvenile justice, counter-terrorism and children, p. 30 in United Nations: *Disarmament Forum: Children and Security*. No 3. [online]. 2002.

²⁵³ BRETT, Rachel: Juvenile justice, counter-terrorism and children, p. 30 in United Nations: *Disarmament Forum: Children and Security*. No 3. [online]. 2002.

omezovala osobní jurisdikci ve vztahu k dětem. V praxi bude pravděpodobné, že u činů dětí nebude naplněna subjektivní stránka, *mens rea*.²⁵⁴

Římský statut Mezinárodního trestního soudu stanoví, že pro to, aby soud mohl vykonávat soudní pravomoc, osoba musí být starší osmnácti let v době údajného spáchání zločinu (čl. 26). Z tohoto hlediska se zdá paradoxní, že Římský statut vylučuje nábor dětí mladších patnácti let, ale děti mezi patnácti a osmnácti lety mohou být legálně součástí ozbrojených sil nebo ozbrojených skupin, aniž by samy nesly odpovědnost za činy, které během ozbrojeného konfliktu spáchají. Za zmínku stojí i ustanovení čl. 21, který stanoví, že právo se bude interpretovat a aplikovat v souladu s lidskými právy bez jakékoli diskriminace, mezi jejímiž důvody je nezvykle jmenován i věk.

Národní trestní jurisdikce má však přednost před postihem Mezinárodním trestním soudem. Obvinění tak budou státem stíháni podle stejných pravidel, jako jiné osoby mladší osmnácti let obviněné z trestného činu podle vnitrostátního práva. Mohou však být subjekty vojenského soudnictví, proto je potřeba, aby i tento systém byl v souladu s mezinárodními právními normami týkajícími se dětí.²⁵⁵ Národní zákonodárství by mělo jasně vymezit věkovou hranici, do které jsou děti absolutně trestně neodpovědné, a mj. zajistit zejména právo být slyšen a právo na spravedlivý proces.²⁵⁶ Zacházení s dětmi bez soudní procedury může lépe odpovídat potřebám dítěte a být tedy v souladu s požadavkem na jednání v jeho nejlepším zájmu.

Čl. 7 statutu Zvláštního soudu pro Sierra Leone stanoví, že k tomu, aby nad nimi soud mohl vykonávat pravomoc, musí být osoby starší patnácti let v době údajného spáchání činu.²⁵⁷

²⁵⁴Arzoumanian, Naïri et Pizzutelli, Francesca: *Victimes et bourreaux: questions de responsabilité liées à la problématique des enfants-soldats en Afrique*. IRRC December 2003, vol. 85, no. 852. Po vítězství RPF (Rwandská vlastenecká fronta) v červenci 1994 většina tutsiů a někteří hutuové podpořili iniciativu zřídit tribunály pro souzení obviněných z genocidy. Byl schválen zákon, který snížil trestní odpovědnost z osmnácti na čtrnáct let, takže bylo uvězněno téměř 120.000 dětí. Sedky-Lavandero, Jéhane: *Ni un solo niño en la guerra: infancia y conflictos armados*, s. 37. K řešení jejich situace přispěl i UNICEF, jednak financováním činnosti skupiny policejních vyšetřovatelů, kteří měli zhodnotit skutečné jednání obviněných dětí a ty nevinné poslat do nápravného zařízení; dále pak vytvářením tlaku na rwandskou vládu, aby děti byly chráněny zřízením zvláštních tribunálů a soudců a školením těchto soudců nebo státních zástupců. Zřízení orgánů s působností výlučnou ve věcech mládeže bylo významnou změnou rwandského trestního práva. Arzoumanian, Naïri et Pizzutelli, Francesca: *Victimes et bourreaux: questions de responsabilité liées à la problématique des enfants-soldats en Afrique*. IRRC December 2003, vol. 85, no. 852, s. 848 an. Výsledky UNICEF zhodnotil s tím, že je sporné, že delikty dětí zahrnovaly úmysl spáchat genocidium. Spíše se jeví pravděpodobné, že některé děti spáchaly činy s genocidiem související. Roger Torres, Menores acusados de genocidio, p. 3 in Sedky-Lavandero, Jéhane: *Ni un solo niño en la guerra: infancia y conflictos armados*, s. 38-39.

²⁵⁵ Arzoumanian, Naïri et Pizzutelli, Francesca: *Victimes et bourreaux: questions de responsabilité liées à la problématique des enfants-soldats en Afrique*. IRRC December 2003, vol. 85, no. 852, s. 843, 844.

²⁵⁶ Ibid., 844.

²⁵⁷ Jedním z nepřijatých návrhů bylo stanovení osmnáctileté hranice pro odpovědnost vzhledem k tomu, že jedním z primárních cílů bylo národní smíření ve Sierra Leone. Zajímavým problémem by byla aplikace tohoto věkového kritéria na dětské vojáky jiných národností, kteří se zúčastnili ozbrojeného konfliktu mimo hranice svého státu. BRETT, Rachel: *Juvenile justice, counter-terrorism and children*, p. 31 in United Nations: *Disarmament Forum: Children and Security*. No 3. [online]. 2002. Další nepřijatý návrh vycházel z koncepce restorativní justice a usmíření mladistvého a poškozeného. Arzoumanian, Naïri et Pizzutelli, Francesca: *Victimes et bourreaux: questions de responsabilité liées à la problématique des enfants-soldats en Afrique*. IRRC December 2003, vol. 85, no. 852. S. 852. Otázka stíhání dětí, které se během konfliktu měnily z obětí únosů a násilných náborů na pachatele závažných zločinů, byla mimořádně citlivá.

Pro činy spáchané mezi patnáctým a osmnáctým rokem věku dítěte je stanoven zvláštní režim – s obviněnými je třeba zacházet s úctou a vážností. Je třeba vzít v potaz jejich mladý věk a podporovat jejich rehabilitaci, reintegraci a prospěšné působení ve společnosti v souladu s normami mezinárodního práva a zejména právy dítěte.²⁵⁸ Ke stíhání mladistvých je povolán zvláštní senát a statut přiznává soudu možnost použít speciální opatření ve vztahu k mladistvým.²⁵⁹

Střetávají se zde tedy tři těžko vyvažitelné zájmy: zájem trestat spáchané zločiny a odškodnit oběti, zájem chránit děti neoprávněně vtažené do konfliktu trpící násilím spáchaným před, během a po jejich náboru a zájem na zhodnocení vyspělosti a zralosti dítěte, aby posoudilo jím spáchaný čin a bylo za něj odpovědné.²⁶⁰ V Pařížských závazcích je zdůrazněn primární pohled na neoprávněně rekrutované nebo v bojových akcích používané děti jako na oběti porušení mezinárodního práva, nikoli jako na jeho tvrzené porušovatele.²⁶¹

Další otázkou je trestání dětí, které se během ozbrojeného konfliktu vzdaly, byly demobilizovány nebo zajaty.²⁶² Pro právní i faktickou situaci může být rozhodující příslušnost k vládní ozbrojené síle, provládní ozbrojené skupině nebo naopak k protivládní ozbrojené skupině.²⁶³

V mezinárodních konfliktech s dětmi, které se vzdaly nebo byly zajaty, může být zacházeno jako s válečnými zajatci, i pokud jsou mladší patnácti let.

Ve vnitrostátních konfliktech jsou takové děti často zabity, zadrženy, mučeny, vyslýchány a/nebo začleněny do síly, která je zajala. Otázky soudnictví nad mládeží

²⁵⁸ Byl to právě statut Zvláštního soudu pro Sierra Leone, který upozornil na problém fungování justičního systému pro mladistvé po ukončení konfliktu s ohledem na to, že před samotným vypuknutím konfliktu takový systém vůbec nemusel existovat. BRETT, Rachel: Juvenile justice, counter-terrorism and children, p. 31 in United Nations: *Disarmament Forum: Children and Security*. No 3. [online]. 2002.

²⁵⁹ Viz čl. 7 odst. 2 Statutu. Toto ustanovení je však kritizováno odbornými pracovníky ve Sierra Leone, kteří považují tamní situaci za velmi specifickou z důvodu vysokého procenta užívání dětí v ozbrojených konfliktech a vysoké míře násilí, ke kterému došlo. Na rozdíl od jiných zemí zde byly často zapojovány děti ne na základě jejich dobrovolného souhlasu, ale poté, co byly uneseny a donuceny ke spolupráci. Proto je kritizována možnost trestně stíhat mladistvé, kteří byli uneseni ve věku přibližně osm až čtrnáct let a jejichž rodiny po léta nahrazovali vůdci guerill. Důležité je, aby se zakotvil únos dětí jako skutková podstata trestného činu nebo válečného zločinu a aby se soudili ti, kteří je nutili vraždit a znásilňovat. Gervasio Sánchez: *Salvar a los niños soldados. La historia del misionero Chema Caballero en Sierra Leona*, s. 213, 214.

²⁶⁰ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 97.

²⁶¹ Pařížské závazky, bod 11.

²⁶² Zadržení se však nemusí týkat jen národních sil, jak dokazují např. zadržení jednotkami KFOR v Kosovu, jejichž oprávnění zadržet nebo se pokusit o zadržení osob podezřelých ze spáchání zločinu je nejasné. „If international forces are to have power to detain, it should be clearly spelled out on what basis, for how long, and so on, and should be subject to safeguards. The normal safeguard is some form of judicial involvement. If this is not available within the country, then it needs to be imported with the international force itself. Specific questions in relation to juveniles also need to be considered“ in particular, the age of criminal responsibility to be applied (since there is no universal standard age) and the additional safeguards and processes to be used. When available, the domestic law would be source for these, if it is acceptable to the parties on the ground and is compatible with international standards.“ BRETT, Rachel: Juvenile justice, counter-terrorism and children, op. cit., s. 32 in United Nations: *Disarmament Forum: Children and Security*. No 3. [online]. 2002.

²⁶³ BRETT, Rachel: Juvenile justice, counter-terrorism and children, p. 31 in United Nations: *Disarmament Forum: Children and Security*. No 3. [online]. 2002.

tedy připadají v úvahu, pouze pokud se děti dostanou do rukou vlády (přestože to ne vždy znamená ochranu před porušováním práva).²⁶⁴

Ohledně trestů, které je možno uložit, existují jasná omezení.²⁶⁵ Obecně je stanoven zákaz vykonat trest smrti na osobách, které v době spáchání trestného činu souvisejícího s ozbrojeným konfliktem nedosáhly osmnácti let (čl. 68 IV. Ženevské úmluvy a 77 Protokolu I²⁶⁶). Podle čl. 76, odst. 3 Protokolu I se strany konfliktu v nejvyšší možné míře budou snažit o to, aby nebyl vynesen trest smrti nad těhotnými ženami nebo matkami malých a na nich závislých dětí za trestný čin související s ozbrojeným konfliktem. Trest smrti za takovéto činy nebude na těchto ženách vykonán.

Pro vnitrostátní ozbrojené konflikty platí ve vztahu k trestným činům souvisejících s ozbrojeným konfliktem nejen zákaz výkonu, ale i zákaz vynesení trestu smrti nad osobami mladšími osmnácti let v době spáchání trestného činu (čl. 6 odst. 4 Protokolu II).²⁶⁷

Úmluva o právech dítěte a Pařížské principy jdou nad rámec zákazu vyslovení trestu smrti nad osobou mladší osmnácti let v době spáchání trestného činu podle vnitrostátního nebo mezinárodního práva: nad takovými osobami nesmí být vysloven ani trest odnětí svobody na doživotí bez možnosti propuštění na svobodu (čl. 37, písm. a) Úmluvy o právech dítěte,²⁶⁸ odst. 3.9 Pařížských principů). Statut Zvláštního soudu pro Sierra Leone dokonce zakazuje uložit trest odnětí svobody (čl. 19, odst. 1). Další

²⁶⁴ BRETT, Rachel: Juvenile justice, counter-terrorism and children, p. 32 in United Nations: *Disarmament Forum: Children and Security*. No 3. [online]. 2002.

²⁶⁵ IV. Ženevská úmluva opět obsahuje hlavně ustanovení pro specifické skupiny osob. Pro odpykávání trestu na obsazeném území má být pro nezletilé stanoven zvláštní režim, totéž se týká řízení proti internovaným, kteří jsou na státním území mocnosti, která je drží (čl. 76 a 126 IV. Ženevské úmluvy). Proti osobě, která v době spáchání trestného činu nedosáhla osmnácti let, nelze na okupovaných územích vyslovit trest smrti.

²⁶⁶ Odst. 5 je nejdůležitějším ustanovením celého čl. 77. Není možné ho nijak omezit a obsahuje vlastní, jasnou definici. Toto ustanovení je kompromisem vůči právním řádům zemí, v nichž by nebylo možné dosáhnout zákazu uložení trestu smrti. Je třeba doufat, že toto ustanovení nebude zneužíváno osobami, které by nutily osoby mladší osmnácti let ke spáchání obzvláště bezcharakterních činů, protože to by mohlo vést k tomu, že by úřady preferovaly eliminaci pachatelů těchto činů ještě před jejich zadržením. Pilloud, Claude, De Preux, Jean, Sandoz, Yves et. al. with the collaboration of Pictet, Jean: *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, s. 904.

²⁶⁷ Zároveň je zde zakázán výkon tohoto trestu na těhotných ženách a matkách malých dětí. Podle expertů by nebylo možné prosadit obecný zákaz ukládání trestu smrti. Není jasná definice „malých dětí“, není však pochyb o tom, že je širší, než kategorie novorozenců ve smyslu čl. 8 písm. a) Protokolu I. Bohužel nebyl přijat návrh Mezinárodního výboru Červeného kříže, aby byl povolen výkon trestu smrti až poté, co ustanou nepřátelské akce, jasně motivovaný snahou vyhnout se eskalaci násilí a vyčkat, až pomínou vášně, což by umožňovalo i použití amnestie. Přijetí osmnáctileté hranice bylo motivováno snahou harmonizovat toto ustanovení s ustanoveními Ženevských úmluv. Pilloud, Claude, De Preux, Jean, Sandoz, Yves et. al. with the collaboration of Pictet, Jean: *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, s. 1401, 1402.

²⁶⁸ Tento článek obsahuje i další pravidla týkající se trestání dětí, jako je zákaz mučení nebo jiného krutého, nelidského a ponižujícího zacházení nebo trestání, zákaz nezákonného nebo svévolného zbavení svobody, zacházení s dítětem zbaveným svobody s lidskostí a úctou k důstojnosti s ohledem na potřeby věku dítěte, vč. jeho umístění odděleně od dospělých, a práva okamžitého přístupu k právní nebo jiné odpovídající pomoci. Sérii procesních norem na ochranu dětí obsahuje i čl. 40 Úmluvy o právech dítěte: s dítětem má být zacházeno způsobem, který rozvíjí jeho smysl pro důstojnost a čest, posiluje jeho úctu k lidským právům a základním svobodám, zohledňuje jeho věk a napomáhá jeho znovuzáclenení a zapojení do společnosti. Zároveň stanoví povinnost vytvořit záruky takového zacházení.

relevantní ustanovení v této oblasti obsahují tzv. Pekingská pravidla (Minimální standardní pravidla soudnictví nad mládeží, přijatá rezolucí Valného shromáždění OSN 29. listopadu 1985).²⁶⁹

Je také třeba hledat alternativy k soudnímu procesu tam, kde je to vhodné a žádoucí. Důležité je i zavedení mechanismů hledání pravdy a usmíření stran, během kterých je třeba přijmout opatření na ochranu práv dětí a zejména zajistit, že účast dítěte je dobrovolná.²⁷⁰

²⁶⁹ Např. podle komentáře k pravidlu 2.2 věková hranice pro pojem „mladistvý“ je úmyslně závislá na právním řádu jednotlivých států. Může tedy být mezi sedmým a osmnáctým rokem, případně i vyšší. Stejně tak není stanoven minimální věk pro trestní odpovědnost. Pravidlo 4.1 pouze požaduje, aby byl přiměřený citové, duševní a intelektuální vyspělosti tak, aby mohl být aplikovaný i mezinárodně.

²⁷⁰ Pařížské závazky, odst. 12.

VI. Sexuální násilí

Znásilnění nebo sexuální násilí včetně prostituce, sexuálního ponižování nebo mrzačení je konstantní hrozbou pro ženy a dívky během ozbrojeného konfliktu. Je obvyklou formou trýznění civilního obyvatelstva v etnických konfliktech. Slouží k přerhání vazeb v komunitě, zastrasování, šíření teroru, oslabování, ponižování²⁷¹ a k donucení civilního obyvatelstva k uprchnutí.

Obětí sexuálního násilí není pouze civilní obyvatelstvo. Podle Coalition to Stop the Use of Child Soldiers je přibližně jedna třetina dětských vojáků tvořena dívkami, které se účastní ozbrojeného konfliktu převážně za nevládní stranu konfliktu.²⁷² Přestože vykonávají činnosti, které i v běžném životě ženy vykonávají (příprava jídla, praní prádla, péče o zraněné a nemocné), stávají se i objekty sexuálního násilí nebo jsou nuceny k prostituci.²⁷³ Důsledky jsou sexuálně přenosné nemoci, nechtěná těhotenství, potraty v nevyhovujících hygienických podmínkách a psychické následky, které přetrvávají i po ukončení konfliktu a brání jejich znovuzacheňování do společnosti.²⁷⁴

Neexistuje univerzální definice znásilnění. Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu se rozhodl nevypočítávat konkrétní jednání, která zakládají znásilnění, ale (stejně jako v Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání) vymezit spíše koncepční rámec tohoto druhu násilí.²⁷⁵ Tribunál definoval znásilnění jako „fyzický zásah sexuální povahy spáchané vůči osobě za okolností spočívajících v nátlaku“, sexuální násilí jako „jakékoli jednání sexuální povahy spáchané vůči osobě za okolností, které spočívají v nátlaku“. Toto jednání není omezeno pouze na fyzický zásah, k fyzickému kontaktu ani nemusí dojít.²⁷⁶

²⁷¹ Sedky-Lavandero, Jehane: *Ni un solo niño en la guerra: infancia y conflictos armados*, s. 55.

²⁷² Girls with Guns. An Agenda of Child Soldiers for Being Plus Five, Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, p. 1 in Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 25.

²⁷³ Ibid., s. 26-27. Na druhou stranu, některé zprávy sexuální zneužívání dívek v ozbrojených skupinách popírají podobné praktiky s odkazem na pevný řád, který by byl takovým jednáním porušen. Dick Emanuelsson en Resumen. Periódico Latinoamericano, Colombia, p. 4 in Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 26.

²⁷⁴ Takové dívky bývají považovány za nečisté nebo jejich šance je provdat je relativně nízká, proto je často odmítá i jejich vlastní rodina nebo obec. Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 27.

²⁷⁵ V rozsudku Jean-Paul Akayesu uvádí paralely s mučením a jiným krutým, nelidským a ponižujícím zacházením: „Like torture, rape is used for such purposes as intimidation, degradation, humiliation, discrimination, punishment, control or destruction of a person. Like torture, rape is a violation of personal dignity, and rape in fact constitutes torture when it is inflicted by or at the instigation of or with the consent or acquiescence of a public official or other person acting in an official way.“ (The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu, Case No. ICTR-96-4-T, 2 September 1998, odst. 7.7)

²⁷⁶ The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu, Case No. ICTR-96-4-T, 2 September 1998, odst. 7.7

Za děti poškozené sexuálním násilím lze považovat i děti, které byly svědky znásilnění člena rodiny nebo ty, které jsou vyloučeny ze společnosti kvůli útoku na jejich matku.²⁷⁷

Trestání sexuálního násilí se stalo objektem zájmu mezinárodního společenství teprve od druhé světové války, a to pouze podpůrně. Tato situace se začala měnit zejména v souvislosti se zřízením úřadu zvláštního zástupce generálního tajemníka OSN pro otázky dětí v ozbrojených konfliktech v roce 1997.²⁷⁸

Úprava v mezinárodním humanitárním právu je řídká a týká se většinou sexuálního násilí páchaného na ženách. Dívky jsou proto chráněny jak normami na ochranu dětí, tak žen. Násilí páchané na chlapcích je sice v praxi méně časté (také se o něm méně mluví), ale škoda, kterou působí, se neliší od té, která je důsledkem násilí páchaného na dívkách. Ochrana poskytovaná různými právními dokumenty je velmi nekonzistentní, problematičká je i jejich aplikace.²⁷⁹

První, druhá a třetí Ženevská úmluva výslovně znásilnění nezakazují. IV. Ženevská úmluva v čl. 27, odst. 2 stanoví ochranu žen proti „každému útoku na jejich čest, zejména pak proti znásilnění, nucení k prostituci a každému nemravnému zacházení“. Žádná z Ženevských úmluv neoznačila sexuální násilí páchané na ženách za vážné porušení.²⁸⁰ Všechny navíc vycházejí ze stereotypu, že znásilnění je útokem na čest ženy, aniž by se zohledňovalo fyzické a citové utrpení oběti.²⁸¹

Od přijetí Protokolu I se ochrana rozšířila obecně na ženy a děti-civilisty v tom smyslu, že státy mají povinnost je chránit před znásilněním, nucenou prostitucí a jakýmkoli jinými formami nemravného jednání (čl. 76, odst. 1 a 77, odst. 1).²⁸² Zakazují se činy urážející osobní důstojnost, především ponižující a urážející zacházení, nucená prostituce a jakákoli forma nemravného jednání bez ohledu na právní status

²⁷⁷ Impact of armed conflicts on children. Report of the expert of the Secretary-General, Ms. Garça Machel, submitted pursuant to General Assembly resolution 48/157, odst. 92.

²⁷⁸ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 99.

²⁷⁹ *Ibid.*, s. 100. Fuchs, Jiří: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 148.

²⁸⁰ GARDAM, Judith. Women, human rights and international humanitarian law, p. 423-424 in Fuchs, Jiří: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 148.

²⁸¹ Fuchs, Jiří: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 148.

²⁸² Čl. 76, odst. 1 téměř doslovně opakuje čl. 75, odst. 2 písm. b) Protokolu s tím, že přidává znásilnění. Aplikuje se na všechny ženy, které se nacházejí na území stran konfliktu. Vzhledem k tomu, že toto ustanovení není blíže specifikováno, vztahuje se jak na ženy chráněné IV. Ženevskou úmluvou, tak na ty, které pod ochranu této úmluvy nespádají. Toto ustanovení má původ v čl. 27 IV. Ženevské úmluvy reagující na znásilňování prováděná za druhé světové války. Bohužel praxe prokázala, že ani děti nejsou ušetřeny sexuálního zneužívání během válečných konfliktů. Čl. 77 úmyslně postrádá definici „dítě“, nicméně lze mít za to, že pod ochranu tohoto odstavce spadají minimálně děti mladší patnácti let. Nicméně vzhledem k různému individuálnímu rozvoji dítěte je nutná jistá dávka flexibility. Pilloud, Claude, De Preux, Jean, Sandoz, Yves et. al. with the collaboration of Pictet, Jean: *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, s. 892, 899, 900.

pachatele (čl. 75, odst. 2). I zde je v zásadě stejný přístup jako v Ženevských úmluvách považující sexuální násilí převážně jako útok na čest.

Pro vnitrostátní ozbrojené konflikty platí úprava společného článku 3 Ženevských úmluv. I ten vychází z konceptu znásilnění jako útoku na čest. Zakázány tedy zůstávají útoky proti osobní důstojnosti, zejména pokořující a ponižující zacházení, ale také útoky na život a zdraví, aniž by byly sexuálně motivované útoky konkrétněji upraveny.

V Protokolu II je stanoven pouze zákaz jednání urážejícího osobní důstojnost, především ponižující a urážející zacházení, znásilnění, nucená prostituce a jakákoliv forma nemravného jednání (čl. 4, odst. 2 písm. e). Toto ustanovení je součástí demonstrativního výčtu zakázaného jednání ve vztahu k obecnému principu humánního zacházení. Zákaz je výslovný a nedovoluje derogaci. Původní návrh Mezinárodního výboru Červeného kříže obsahoval zvláštní odstavec čl. 3 na ochranu žen, ale vzhledem k nutnosti chránit také děti a dospívající byla přijata současná verze.²⁸³

Sexuální agrese se promítla i do statutů ad hoc tribunálů v devadesátých letech minulého století. Statut Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii v čl. 5, písm. g) a statut mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu v čl. 3, písm. g) pokládají znásilnění za zločin proti lidskosti. Znásilnění tedy nebylo uznáno za vážné porušení Ženevských úmluv, ani za porušení zákonů a obyčejů války. Další sexuální zločiny nebyly zmíněny vůbec.²⁸⁴

Statut Mezinárodního trestního soudu vzal v potaz události související s ozbrojeným konfliktem v Bosně a Hercegovině a ve Rwandě a považuje za válečný zločin a zároveň vážné porušení Ženevských úmluv znásilnění, sexuální otroctví, nucenou prostituci, nucené těhotenství, nucenou sterilizaci nebo jinou formu sexuálního násilí (čl. 8, odst. 2 písm. b) xxii)).²⁸⁵

Ve statutech trestních tribunálů ad hoc a Mezinárodního trestního soudu může být osoba oběti (tedy dítě) pouze přitěžující okolností vzhledem ke stanovení trestu.²⁸⁶

²⁸³ Tento navrhovaný odstavec 3, čl. 6 zněl: "Women shall be the object of special respect and shall be protected in particular against rape, enforced prostitution and any other form of indecent assault." Pilloud, Claude, De Preux, Jean, Sandoz, Yves et. al. with the collaboration of Pictet, Jean: *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, s. 1371-1375.

²⁸⁴ BEDONT, Barbara, MARTINEZ, Katherine H. Ending Impunity for Gender Crimes under the International Criminal Court, text mezi odkazy 21 a 22 in Fuchs, Jiří: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 148- 149.

²⁸⁵ Fuchs, Jiří: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 149.

²⁸⁶ Např. Římský statut Mezinárodního trestního soudu, čl. 145 odst. 2 písm. b (iv).

Podle čl. 19 Úmluvy o právech dítěte jsou státy povinny přijmout veškerá potřebná opatření k ochraně dětí před sexuálním zneužíváním osobami, které se o dítě starají (čl. 19) a chránit dítě před všemi formami sexuálního vykořisťování a sexuálního zneužívání (čl. 34).²⁸⁷

Chudoba, hlad a zoufalství způsobují, že se děti stávají objektem prostituce, aby získaly jídlo, přístřeší, dokumenty nebo jiné výhody pro sebe a své rodinné příslušníky.

Zřejmě panuje shoda v tom, že všechna znásilnění nebo jiné způsoby sexuálního týrání, ke kterým dojde během ozbrojeného konfliktu, by měly být stíhány.²⁸⁸ Neřešenými problémy v této oblasti však zůstávají případy sexuálního zneužívání v ochranných centrech, uprchlických táborech, sexuální agrese modrých přileb nebo členy mezinárodních nebo humanitárních organizací.²⁸⁹ Je třeba přijmout účinná opatření pro přijímání obětí sexuálního zneužívání do programů znovuzačleňování a znovuzapojování určených pro dětské vojáky, opatření na ochranu matek a dětí narozených v důsledku znásilnění a opatření týkající se situací, kdy jsou oběti sexuálního násilí odmítány společností a skupinami, do nichž náleží.²⁹⁰

²⁸⁷ Články 34 až 36 Úmluvy je třeba číst v souvislosti s čl. 20, který zdůrazňuje právo na zvláštní ochranu a pomoc dítěte zbaveného svého rodinného prostředí.

²⁸⁸ Viz např. Garça Machel: *Sanar los corazones*, p. 3. In Sedky-Lavandero, Jéhane: *Ni un solo niño en la guerra: infancia y conflictos armados*, s. 56.

²⁸⁹ Nutnost existence kodexu chování pro ochranu dětí a proti sexuálnímu vykořisťování a zneužívání pro všechny programy nebo postupy pro prevenci neoprávněného povolávání nebo užívání dětí v ozbrojených konfliktech nebo podpory dětí takto využívaných zdůrazňuje např. odst. 17 Pařížských závazků. Podle pokynů OSN pro humanitární pracovníky se sexuálním vykořisťováním rozumí veškerá skutečná zneužití zranitelnosti, nevyrovnanosti sil, důvěry nebo pokus o ně pro sexuální účely, zejména peněžní, sociální nebo politické profitování ze sexuálního vykořisťování jiného. Sexuálním zneužíváním se rozumí spáchané fyzické obtěžování sexuální povahy nebo výhrůzka tímto, ať už za použití síly nebo jiných nerovných nebo donucujících okolností. SEA Information Sheet UN, s. 1.

²⁹⁰ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 102.

VII. Aplikace opatření na ochranu dětí v ozbrojených konfliktech a následná (represivní) opatření

Aby byly normy na ochranu dětí v ozbrojených konfliktech efektivní, jsou nutná i účinná opatření, která jsou důsledkem nesplnění těchto norem. Jejich počet byl ale dlouhou dobu příliš nízký, opatření nebyla účinná nebo se vůbec neuplatňovala. V posledních letech byly přijaty nové mechanismy, které zatím nedokázaly svou plnou účinnost a nemohou být pádnými a rychlými cestami k ukončení konkrétního porušení.²⁹¹

Současná snaha o ochranu dětí v ozbrojených konfliktech je nazvaná „éra aplikace“ (*era of application*). Je složena ze čtyř částí: 1) prosazování a šíření norem týkajících se dětí zasažených ozbrojeným konfliktem; 2) rozvoje a posilování místní občanské společnosti za účelem prosazování, ochrany a dohlížení; 3) zřízení mechanismu pro dohled a ohlašování za účelem zajištění souladu jednání s normami týkajícími se dětí zasažených ozbrojeným konfliktem; 4) udržovat v popředí zájem na ochranu dětí zasažených ozbrojeným konfliktem v programech a klíčových mechanismech jak uvnitř, tak vně OSN.²⁹²

Rozklad základních sociálních služeb a špatná ekonomická situace konfliktem zmítané země dále znesnadňují aplikaci norem na ochranu dětí.

1. Smluvní mechanismy

a) Mezinárodní humanitární právo

V mezinárodním humanitárním právu nejsou žádné mechanismy specificky určené proti porušením, která zasahují děti.

Obecná povinnost smluvních stran zachovávat za všech okolností Ženevské úmluvy a dbát o jejich zachování je stanovena ve společném článku 1 Ženevských úmluv.²⁹³ Povinnost „zajistit dodržování“ zavazuje stát k přijetí právních i jiných

²⁹¹ Ibid., s. 103. A. AYISSI situaci shrnula slovy: „Kvůli nedostatku věrohodných slibů a spolehlivých závazků vypadá utrpení dětí na bitevním poli jako nekonečná a beznadějná tragédie – ale nemusí to tak být. Víme, co je třeba udělat: ve skutečnosti s tím už mezinárodní společenství vícekrát souhlasilo. Chybí je závazek jednat a zdroje, které by ho doprovázely. Je důležité jednat, protože „slova na papíru“ nezachrání ty, kdo jsou v nebezpečí. Je nezbytné přesunout energii z právních projektů vypracujících normy do politických projektů, které by zajistily jejich aplikaci a respekt v terénu“. Ayissi, Anatole: *Protecting children in armed conflict: from commitment to compliance*, op. cit., s. 7 in United Nations: *Disarmament Forum: Children and Security*. No 3. [online]. 2002.

²⁹² Rezoluce Valného shromáždění OSN A/59/426 z 8. října 2004 (I/3).

²⁹³ Tento článek má obyčejovou povahu a vztahuje se nejen dodržování Ženevských úmluv, ale veškerého humanitárního práva. K tomu viz rozsudky Mezinárodního soudního dvora v případě *Vojenských a polovojenských organizací v Nikaraguy a proti ní* a v posudku *Legality užití jaderných zbraní* a studie obyčejového mezinárodního humanitárního práva zpracovaná pod záštitou Mezinárodního výboru Červeného kříže. Fuchs, Jiří: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 188.

opatření nezbytných pro aplikaci mezinárodního humanitárního práva i v mírových dobách.²⁹⁴ Z toho vyplývá, že musí přijmout mj. opatření k zabránění a trestání všech porušení mezinárodního humanitárního práva svými zástupci a osobami, které se nacházejí v jejich moci, včetně nestátních aktérů.²⁹⁵ Mimo jiné, je nutné minimálně začlenit do trestních zákonů závažná porušení a válečné zločiny (čl. 147 IV. Ženevské úmluvy), zákaz přijmout národní zákony obsahující amnestii pro ty, kteří byli odsouzeni za spáchání válečných zločinů (v tomto případě proti dětem). Dále mají povinnost přijmout opatření přijatá na základě mezinárodního práva proti státům a stranám konfliktu, kteří porušují mezinárodní právo.²⁹⁶ Státy mají šířit povědomí o mezinárodním humanitárním právu mezi své činitele a občanskou společnost (čl. 144 IV. Ženevské úmluvy).

Další prostředky k naplňování ustanovení norem se zatím příliš nepoužívaly.

Ve vnitrostátním ozbrojeném konfliktu je jedním z možných kontrolních mechanismů právo humanitární iniciativy, kdy určitý subjekt může nabídnout stranám konfliktu své služby. Přestože na takovou nabídku nemá být pohlíženo jako na nevládný akt, strana nemá povinnost ji přijmout. Kromě absence povinnosti nabídku přijmout je slabinou humanitární iniciativy i absence povinnosti nabídnout své služby. Navíc se nejedná o kontrolu v pravém slova smyslu, cílem je spíše zajistit služby a humanitární pomoc.²⁹⁷

Mezi prakticky nevyužívané instituty kontroly dodržování humanitárního práva v mezinárodních ozbrojených konfliktech patří účast ochranných mocností a jejich substitutů.

Podle čl. 52 I., 53 II., 132 III. a 149 IV. Ženevské úmluvy se na žádost některé strany v konfliktu zavede vyšetřování o každém údajném porušení úmluv. Tato procedura nebyla nikdy v praxi použita, zřejmě proto, že pokud se strany nedohodnou na způsobu vyšetřování, musí se shodnout na jmenování rozhodce. Ten stanoví, jakým způsobem se bude postupovat.²⁹⁸

Čl. 90 Protokolu I zřizuje Mezinárodní vyšetřovací komisi, která doplňuje ustanovení Ženevských úmluv.²⁹⁹ Je příslušná na návrh smluvní strany, která přijala příslušnost Komise, prošetřovat skutečnosti, které údajně mají být vážným porušením Ženevských úmluv nebo Protokolu I, a

²⁹⁴ Hýbnerová, Stanislava: Ochrana práv dítěte za ozbrojeného konfliktu, op. cit. s. 9.

²⁹⁵ Tedy i osoby, které nejsou součástí oficiálních ozbrojených sil státu, ale působí pod jeho kontrolou a velením, a to bez ohledu na jejich státní příslušnost. ICTY Appeals Chamber, *The Prosecutor v. Duko Tadic* Judgement, 15 July 1999, Case No IT-94-1, para 145 in Hýbnerová, Stanislava: Ochrana práv dítěte za ozbrojeného konfliktu, s. 9. Výbor pro práva dítěte nicméně zdůrazňuje plnou odpovědnost států i v případech, kdy faktickou moc vykonávají nestátní aktéři, a přiklání se tak k aplikaci mezinárodního humanitárního práva. *Ibid.*, s. 9.

²⁹⁶ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 103 an. Nicméně v současnosti státy z politických důvodů příliš nereagovaly na soustavná porušování norem mezinárodního humanitárního práva, která postihují děti.

²⁹⁷ Bílková, Veronika: *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, s. 210-211.

²⁹⁸ SANDOZ, Y. *Implementing International Humanitarian Law*, p. 23 in Fuchs, Jiří: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 213.

²⁹⁹ SANDOZ, Y. *Implementing International Humanitarian Law*, p. 23 in Fuchs, Jiří: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 213-214. Formálně byla komise ustavená v roce 1991.

poskytováním dobrých služeb napomáhat k obnově situace dodržování práva. V ostatních případech je k zahájení vyšetřování nutný souhlas druhé strany. Komise ale nemá žádné donucovací pravomoci, výsledkem její činnosti je maximálně zpráva o zjištěných skutečnostech a doporučení vhodných opatření k nápravě. Komise dosud neřešila jediný případ.³⁰⁰

Dalšími dosud nepoužitými mechanismy je schůze smluvních stran Protokolu I k projednání všeobecných problémů týkající se aplikace Úmluv a Protokolu (čl. 7) nebo závazek jednat ve spolupráci s OSN a v souladu s Chartou OSN (čl. 89).

Další dimenzí monitorování mezinárodními orgány je dohled nad plněním smluvně převzatých závazků orgánem upraveným v dané mezinárodní úmluvě, složeným z nezávislých expertů a nikoli formálně zástupců států. Tyto různé výbory, zejména Výbor pro práva dítěte, mají kromě systematictějšího sledování a hlášení napomáhat státům uskutečňovat jejich politické závazky na ochranu dětí v ozbrojených konfliktech.³⁰¹ Některé mezinárodní úmluvy jako Úmluva o právním postavení uprchlíků ani žádný vlastní kontrolní mechanismus nemají.³⁰²

Represivní opatření následují, selžou-li preventivní opatření a dojde k porušení práva.³⁰³

Donucovací mechanismy jsou „legální mechanismy nátlaku na subjekty právního řádu s cílem zajistit, aby respektovaly jeho normy.“³⁰⁴ Kromě represálií se jedná o mezinárodní sankce, které neobsahují použití síly.

Individuální sankce mají buď povahu represálií, nebo retorzí (opatření ohrožující faktické zájmy cílového subjektu, jež neporušují mezinárodní právo).³⁰⁵ Od norem humanitárního práva se lze odchýlit ze dvou platných důvodů – vojenské nezbytnosti a represálií.³⁰⁶ Vojenská nezbytnost je elastickým pojmem, jehož aplikace záleží na konkrétním případě

Lze však říci, že je možné se jí dovolávat pouze v případech, kdy to předmětné pravidlo výslovně připouští, v mezích stanovených tímto pravidlem.³⁰⁷ Válečnými represáliemi se rozumí „záměrné porušení mezinárodního humanitárního práva spáchané stranou v ozbrojeném konfliktu s cílem přimět protější stranu k ukončení

³⁰⁰ <http://www.ihffc.org/en/aboutus.html>

³⁰¹ Impact of armed conflicts on children. Report of the expert of the Secretary-General, Ms. Garça Machel, submitted pursuant to General Assembly resolution 48/157, odst. 237.

³⁰² Opačný problém může nastat, pokud byl podán v téže věci podnět (nebo stížnost) k různým orgánům, které dospěly k odlišným rozhodnutím.

³⁰³ Fuchs, Jiří: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 205.

³⁰⁴ J. Malenovský, *Mezinárodní právo veřejné, Obecná část*, 2. Vydání, Doplněk, Brno, 1993, str. 186 in Bílková, Veronika: *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, op. cit., s. 240.

³⁰⁵ Bílková, Veronika: *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, s. 242.

³⁰⁶ Fuchs, Jiří: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 215.

³⁰⁷ *Ibid.*, s. 215-126.

porušování mezinárodního humanitárního práva“.³⁰⁸ I přes splnění podmínek jejich výkonu (při absenci smluvní úpravy) není možnost je použít - s ohledem na zásadu lidskosti - jednoznačná.³⁰⁹

Kolektivní (regionální) sankce vyhláší jednotlivé partikulární (regionální) mezinárodní organizace na základě svých vnitřních předpisů a v souladu s obecným mezinárodním právem. Mohou mířit jak proti členům, tak proti nečlenům.

Univerzální sankce vyhláší Rada bezpečnosti OSN na základě kapitoly VII Charty OSN. Vzhledem k tomu, že nemusejí reagovat pouze na protiprávní jednání, mohou působit i preventivně. Další jejich zvláštností je, že mohou být uloženy proti nestátní straně konfliktu.³¹⁰

Přestože efektivita ekonomických sankcí jakožto prostředku vynucení plnění norem mezinárodního humanitárního práva je sporná, pro civilní obyvatelstvo je jejich dopad šetrnější, než případná vojenská akce.³¹¹ Expertka generálního tajemníka OSN G. MACHEL ve své zprávě Valnému shromáždění doporučuje, aby sankce byly uplatňovány s výjimkami ve prospěch dětí a aby byl za tímto účelem zřízen efektivní mechanismus monitorující dopady na děti. Výbor pro sankce Rady bezpečnosti OSN má taktéž pozorně sledovat humanitární dopad sankcí a okamžitě sankce pozměnit, pokud by způsobovaly nevhodný dopad pro děti.³¹²

Použití síly je mimořádný donucovací prostředek, který lze použít jen ve velmi omezených případech – v sebeobraně po ozbrojeném útoku a při kolektivních akcích schválených Radou bezpečnosti OSN na základě kapitoly VII Charty OSN.

³⁰⁸ MENCER, G. Nové mezinárodní humanitární právo (vybrané problémy), s. 99 in Fuchs, Jiří: *Mezinárodní humanitární právo*, op. cit., s. 216.

³⁰⁹ Fuchs, Jiří: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 218.

³¹⁰ Bílková, Veronika: *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, s. 245-246.

³¹¹ Dopad ekonomických sankcí, obzvláště na děti, podrobněji popisuje G. MACHEL: „In theory, most sanctions regimes exempt critical humanitarian supplies from general embargoes. In practice, sanctions have so far proved blunt instruments. Humanitarian exemptions tend to be ambiguous and are interpreted arbitrarily and inconsistently. They often cause resource shortages; disrupt the distribution of food, pharmaceuticals and sanitation supplies; and reduce the capacity of the public health system to maintain the quality of food, water, air, and medicine. Delays, confusion and the denial of requests to import essential humanitarian goods cause resource shortages. While these effects might seem to be spread evenly across the target populations, they inevitably fall most heavily on the poor. Those with power and influence will usually have ways of acquiring what they need, while the general population struggles to survive with what remains. While adults can endure long periods of hardship and privation, children have much less resistance, and they are less likely to survive persistent shortages. Studies from Cuba, Haiti and Iraq following the imposition of sanctions each showed a rapid rise in the proportion of children who were malnourished. In Haiti after 1991, for example, one study indicated that the price of staple foods increased fivefold and the proportion of malnourished children increased from 5 to 23 per cent.“ Impact of armed conflicts on children. Report of the expert of the Secretary-General, Ms. Garça Machel, submitted pursuant to General Assembly resolution 48/157, op. cit., odst. 128.

³¹² Report of the expert of the Secretary-General, Ms. Garça Machel, submitted pursuant to General Assembly resolution 48/157, para. 135.

Sporná je legalita použití humanitární intervence, přestože se zdá, že dochází k formování nové obyčejové normy umožňující jednostranné použití síly s cílem ukončit závažné porušování lidských práv nebo mezinárodního humanitárního práva.³¹³

V zájmu ochrany dětí doznaly změny i mírové operace OSN. Stále více se ukazuje komplementární vztah mezi odborem pro mírové operace OSN, UNICEF a dalšími činiteli ochrany dětí.³¹⁴

b) Odpovědnost za porušení mezinárodního práva

Odpovědnost státu jakožto hlavního subjektu mezinárodního práva je primárně upravena obecným mezinárodním právem. Mezinárodní humanitární právo „v důsledku svého absolutního charakteru nevytváří /.../ synalagmatické závazky, tj. závazky státu vůči jinému státu,³¹⁵ ale „spíše zavádí závazky směřující vůči mezinárodnímu společenství jako celku“.³¹⁶ Stát nese odpovědnost za každé své mezinárodně protiprávní chování, kdy je porušení mezinárodněprávní povinnosti přičitatelné státu.³¹⁷

Obecně uplatňují odpovědnost pouze státy, primárně bezprostředně poškozené. Existují ale i závazky spojené se zájmy mezinárodního společenství, které mají povahu závazků *erga omnes partes*. Co se ostatních možných aktivně legitimovaných subjektů týče, lze soudit, že povstalci tuto legitimaci nemají. Oproti tomu ohledně jednotlivců v současnosti neexistuje jednotný názor na to, zda se mohou na mezinárodní úrovni domáhat svých nároků.³¹⁸

Spáchání zločinu podle mezinárodního práva (závažného porušení humanitárního práva) vede ke vzniku individuální trestní odpovědnosti, která je zvláštním typem trestní odpovědnosti.³¹⁹ Tato trestní odpovědnost vzniká přímo na

³¹³ Bílková, Veronika: *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, s. 246-247.

³¹⁴ Viz předchozí výklad o rezolucích Rady bezpečnosti. V květnu 2007 odbor pro mírové operace OSN vydal studii o vlivu dětských poradců na mírové operace OSN. Závěry z této studie jsou: 1) Způsob výběru, role a umístění těchto poradců v struktuře dané mise by měly být přezkoumány, ujasněny a standardizovány. 2) Vedení odboru pro mírové operace by mělo mít pravomoci k podpoře činnosti poradců v terénu, zároveň by mělo zapracovat doporučení těchto poradců do svého budoucího postupu. Rezoluce Valného shromáždění OSN A/62/228 z 13. srpna 2007, část I, odst. 23.

³¹⁵ ICTY: *Prosecutor v. Zoran Kupreskić et al.*, Case No. IT-95-16-T, Trial Chamber II, Judgement, 14 January 2000, par. 519 in Bílková, Veronika: *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, s. 215.

³¹⁶ ICTY: *Prosecutor v. Zoran Kupreskić et al.*, Case No. IT-95-16-T, Trial Chamber II, Judgement, 14 January 2000, par. 519 in Bílková, Veronika: *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, s. 215.

³¹⁷ Bílková, Veronika: *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, s. 216.

³¹⁸ *Ibid.*, s. 221.

³¹⁹ K tomu např. FUCHS, J. Válečné zločiny jako zločiny podle mezinárodního práva, GREENWOOD, Ch. International Law and the *Tadić* Case, Sec. IV., KING, Faiza P., LA ROSA, Anne-Marie. Jurisprudence of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia – Current Survey aj. in Fuchs, Jiří: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 210.

základě norem mezinárodního práva nezávisle na ustanovení práva vnitrostátního a je vynutitelná jak před soudy vnitrostátními, tak před soudy mezinárodními.³²⁰

Jedná se o institut mezinárodního práva, jehož přesná podoba a znaky se dosud dotvářejí.³²¹ Je omezena na zločiny proti míru (agrese), zločiny proti lidskosti, zločin genocidia a válečné zločiny a uplatňuje se ve vztahu k jedincům, kteří se sami dopustili nebo se podíleli na porušení mezinárodního práva.³²²

Vzhledem k tomu, že mezinárodní humanitární právo aplikují především vojáci, vystupují do popředí povinnosti vojenských velitelů podle čl. 87 Protokolu I.³²³ Může dojít i ke vzniku individuální trestní odpovědnosti vojenských velitelů, a to v zásadě za vydání rozkazu nebo jiného podněcování ke spáchání zločinu a za opomenutí povinnosti prevence, kontroly či represe ze strany velitele.³²⁴ Je obecně přijímanou zásadou, že rozkaz nadřízeného sám o sobě nezbujuje pachatele odpovědnosti.³²⁵ Na druhou stranu, čl. 33 Římského statutu připouští rozkaz nadřízeného jako okolnost vylučující trestnost, pouze však u válečných zločinů a za podmínky, že obžalovaný nevěděl o protiprávní povaze rozkazu a rozkaz nebyl očividně protiprávní.³²⁶

Vážná porušení jsou porušení natolik podstatná, že by jejich pachatelé neměli zůstat nepotrestáni.³²⁷ V Ženevských úmluvách jsou tato porušení vyčtena (čl. 50 I., 51 II., 130 III. a 147 IV. Ženevské úmluvy), přičemž tento výčet nemá být pokládán za vyčerpávající.³²⁸ Výčet rozšiřují čl. 11 a 85 Protokolu I. Kromě povinnosti stanovit dostatečné trestní sankce pro pachatele, smluvní strany přebírají i závazek pátrat po osobách obviněných z vážných porušení a stíhat pachatele před svými soudy nebo je

³²⁰ MALENOVSKÝ, J. Mezinárodní právo veřejné. Jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště k právu českému, s. 137-138 in Fuchs, Jiří: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 210.

³²¹ Pro stíhání jednotlivců byl významným mezníkem statuty Mezinárodních vojenských tribunálů v Norimberku a Tokiu, základy individuální trestní odpovědnosti ve vnitrostátních konfliktech byly položeny v druhé polovině 90. let zejména vytvořením Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii a Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu.

³²² Bílková, Veronika: *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, s. 228 an. Jak zdůrazňuje Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu, přestože normálně jsou stíháni příslušníci ozbrojených sil pod vojenským velením některé ze stran konfliktu nebo osoby de facto jednající za stát, za porušení mezinárodního humanitárního práva lze stíhat i civilní osoby. *The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu*, Case No. ICTR-96-4-T, 2 September 1998, odst. 6.5.

³²³ Povinnost v případě nutnosti stíhat porušování Ženevských úmluv a Protokolu I osobami pod jejich velením a ostatními jimi podřízenými osobami, podávat o tom zprávy příslušným orgánům; zajistit, aby se osoby pod jejich vedením seznámily se svými povinnostmi; zabraňovat porušování a v případě potřeby zahájit disciplinární nebo trestní řízení s těmi, kteří se dopustili porušení Ženevských úmluv nebo Protokolu I.

³²⁴ BING JIA, B. *The Doctrine of Command Responsibility in International Law (With Emphasis on Liability for Failure to Punish)*, p. 327 in Fuchs, Jiří: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 210.

³²⁵ GARRAWAY, Charles. *Superior orders and the International Criminal Court: Justice delivered or justice denied?*, p. 787 in Fuchs, Jiří: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 211.

³²⁶ Tento článek je kritizován pro odchýlení se od platného obvyčejového pravidla, což bylo ústupkem vůči Spojeným státům americkým. Viz např. GAETA, Paola. *The Defence of Superior Orders: The Statute of the International Criminal Court versus Customary International Law*, p. 188-189 in Fuchs, Jiří: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 212.

³²⁷ Flores, José L. F. *Repression of Breaches of the Law of War Committed by Individuals*, p. 256 in Fuchs, Jiří: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 206.

³²⁸ Fuchs, Jiří: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 206.

vydat jiné smluvní straně. Zavádí se tedy univerzální jurisdikce pro stíhání vážných porušení, která úmyslně není omezena.³²⁹ Za nejautoritativnější výčet závažných porušení se všeobecně pokládá čl. 8 Římského statutu Mezinárodního trestního soudu.³³⁰

Jiná než vážná porušení Ženevských úmluv mají státy povinnost odstranit (potlačit), prostředky a metody si státy zvolí samy.³³¹

Ohledně odpovědnosti povstalců existují pochybnosti. V případě obecné akceptace její existence by bylo třeba vyjasnit řadu souvisejících otázek, zejména charakteru a obsahu této odpovědnosti, náležitostí uplatnění tohoto závazku, stanovení okruhu aktivně legitimovaných subjektů a přičitatelnosti protiprávního jednání.³³² Vzhledem k četnosti případů zapojování dětí do ozbrojeného konfliktu povstaleckými skupinami by právní zakotvení této odpovědnosti bylo žádoucí.³³³ Je nezbytné volat k odpovědnosti pachatele válečných zločinů proti dětem a „systematicky a spravedlivě je trestat, což má jak ozdravný, tak preventivní charakter: přispěje to k úlevě od současného utrpení dětí v ozbrojených konfliktech a ušetří budoucí generace stejného osudu,“³³⁴ což vede k naplňování nejvyššího cíle Charty OSN.

Samotná Rada bezpečnosti OSN nerozlišuje mezi stranami konfliktu a obrací se na „všechny zúčastněné strany“.³³⁵

Se změnou způsobu vedení současných konfliktů je třeba vyrovnat se s otázkou odpovědnosti za teroristické útoky nebo za činnost soukromých společností angažujících se v bojových aktivitách.³³⁶

³²⁹ Ibid., s. 207. K tomu viz čl. 49 I., 50 II., 129 III. a 146 IV. Ženevské úmluvy. K otázce, zda je univerzální jurisdikce obligatorní povahy viz Fuchs, Jiří: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 207-209.

³³⁰ Fuchs, Jiří: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 207.

³³¹ Mezi možná opatření patří disciplinární postih, organizační opatření, personální opatření nebo kriminalizace daného jednání ve vnitrostátních právních předpisech. Fuchs, Jiří: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 212.

³³² Bílková, Veronika: *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, s. 224 san.

³³³ I Pařížské závazky (odst. 6) zdůrazňují nutnost účinně vyšetřovat a stíhat osoby, které nezákonně rekrutovaly do ozbrojených sil nebo skupin nebo používaly v bojových akcích osoby mladší osmnácti let a hlavně to, že mírové dohody uzavřené mezi stranami konfliktu nemají obsahovat ustanovení omilostňující pachatele těchto činů.

³³⁴ Ayissi, Anatole: Protecting children in armed conflict: from commitment to compliance, op. cit., s. 7 in United Nations: *Disarmament Forum: Children and Security*. No 3, 2002.

³³⁵ Viz rezoluce 1261 z 30. srpna 1999 (UN Doc. S/RES/1261), odst. 2 in Arzoumanian, Naïri et Pizzutelli, Francesca: *Victimes et bourreaux: questions de responsabilité liées à la problématique des enfants-soldats en Afrique*. IRRC December 2003, vol. 85, no. 852.

³³⁶ Fundación Valencia Tercer Milenio iniciovala a v roce 2002 přijala právně nezávaznou deklaraci o odpovědnosti a lidských povinnostech. V ní se obrací ke všem členům mezinárodního společenství: státům, společnostem veřejného i soukromého sektoru (včetně transnacionálních společností), vládním a nevládním organizacím, občanským sdružením, dalším zástupcům občanské společnosti i jednotlivcům. Přestože uznává primární povinnost a odpovědnost států za prosazování a vynucování lidských práv a základních svobod, vychází i ze vzrůstajícího vlivu korporací na mezinárodní dění a povinnosti jednotlivců vůči společnosti (viz čl. 29 Všeobecné deklarace lidských práv). Deklarace si klade za cíl rozšířit stávající standard ochrany poskytované mezinárodním i vnitrostátním právem.

Podle jednotlivých členů mezinárodního společenství a podle typu povinnosti hovoří buď o povinnosti právní, nebo morální, etické. Zatímco mají tedy státy právní i morální povinnost přijmout veškerá nezbytná opatření k prosazování, respektování a vynucování dodržování lidských práv a základních svobod na svém území nebo v jejich jurisdikci za všech okolností, včetně ozbrojeného

c) Mezinárodní trestní soud

Jedním z největších úspěchů pro účinnost mezinárodního humanitárního práva bylo zřízení Mezinárodního trestního soudu. Přestože si druhý odstavec preambule Statutu všímá zranitelnosti dětí, mezinárodní zločiny jsou definovány bez ohledu na to, zda je jejich obětí žena, muž nebo dítě.

Výjimkou je čl. 8, odst. 2 písm. b) Římského statutu: válečným zločinem jsou i odvody či nábor dětí mladších patnácti let do ozbrojených sil státu nebo jejich využívání k aktivní účasti ve vojenských akcích.³³⁷ Je to poprvé, kdy je toto jednání povýšeno na válečný zločin, a to jak pro mezinárodní, tak vnitrostátní konflikty, přestože nezvyšuje standard ochrany stanovením vyšší věkové hranice.

Dalším významným aspektem Římského statutu je uznání znásilnění a sexuálního vykořisťování jako válečného zločinu, opět v mezinárodních i vnitrostátních konfliktech. V současných ozbrojených konfliktech se tyto praktiky mění ve válečnou zbraň nebo prostředek etnických čistek, kterých nebývají ušetřeny ani malé děti.

Specifická ustanovení o dětech obsahuje čl. 6, písm. e), podle kterého je mj. zločinem genocidy násilné převádění dětí z jedné do druhé skupiny s úmyslem zničit úplně nebo částečně některou národnostní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu jako takovou.

U zločinů proti lidskosti jsou děti jakožto oběti výslovně zmíněny v čl. 7, odst. 2 písm. c): „zotročováním“ se myslí také výkon některých nebo všech pravomocí vyplývajících z vlastnického práva k osobě, včetně výkonu takové pravomoci v souvislosti s obchodováním s lidmi, zejména ženami a dětmi.

Zvláštní zranitelnost dětí zohledňují i ustanovení o složení a správě soudu: při výběru soudců smluvní strany zohlední potřebu zařadit do Soudu soudce s právníckými znalostmi z určitých oborů, mimo jiné pokud jde o násilí na ženách a dětech (čl. 36,

konfliktu, jiné korporace mají pouze morální povinnost naplňovat lidská práva a základní svobody (včetně práv dětí) ve všech oblastech jejich činnosti (čl. 2). Korporace měly dodržovat i obecně přijaté pracovní standardy. Kromě toho mají zajistit dodržování těchto povinností i svými dodavateli, distributory a smluvními stranami (čl. 13).

Co se povinností během ozbrojeného konfliktu týče, deklarace se v čl. 7 obrací pouze na strany konfliktu a státy. Je mj. absolutně zakázáno využívat dětské vojáky, aniž by byl definován pojem „dětský voják“. Lze usuzovat, že pro definici „dítěte“ má být použito Úmluvy o právech dítěte. Čl. 33 věnovaný právům dětí odkazuje na normy mezinárodního humanitárního práva. Státy mají povinnost přijmout potřebná opatření k zajištění toho, že dětem nebude dovoleno stát se součástí ozbrojených sil nebo se přímo či nepřímo účastnit bojových akcí. O (byť morálních) povinnostech korporací tento článek mlčí.

Fundación Valencia Tercer Milenio: Declaration of Responsibilities and Human Duties. 2002 [online]. [cit. 30. 6. 2010] URL: <<http://globalization.icaap.org/content/v2.2/declare.html>>

Obdobně i Dokument z Montreux přijatý v Montreux 17. září 2008 hovoří převážně o povinnostech států a ohledně odpovědnosti soukromých společností nepřináší nic nového.

Závěrem lze tedy s ohledem na Norimberské principy mezinárodního práva zdůraznit, že absence trestu nezbavuje soukromé společnosti odpovědnosti za porušení mezinárodního práva, včetně povinnosti k náhradě škody.

³³⁷ Znaky tohoto činu jsou: odvod nebo nábor jedné nebo více osob nebo využití k aktivní účasti jedné nebo více osob ve vojenských akcích; tato osoba nebo osoby jsou mladší patnácti let; pachatel věděl nebo měl vědět, že jsou tyto osoby mladší patnácti let; toto jednání mělo souvislost s ozbrojeným konfliktem a bylo s ním spojeno; pachatel si byl vědom vědom skutkových okolností, které zakládají existenci ozbrojeného konfliktu. *Elements of Crimes*. ICC-ASP/1/3(part II-B).

V textu Statutu se nepoužívají termíny „odvody“ či „nábor“, aby se nekriminalizovalo jednání směřující zápisu do vojenských škol. Arzoumanian, Naïri et Pizzutelli, Francesca: *Victimes et bourreaux: questions de responsabilité liées à la problématique des enfants-soldats en Afrique*. IRRC December 2003, vol. 85, no. 852, s. 838-839.

odst. 8 písm. b) a prokurátor zaměstná poradce se znalostí těchto oblastí práva (čl. 42, odst. 9).

Statut obsahuje i opatření na ochranu dětí během vyšetřování – prokurátor může přijmout „vhodná opatření pro zajištění účinného objasnění a stíhání zločinů spadajících do jurisdikce Soudu s ohledem na zájmy a poměry obětí a svědků, včetně jejich věku, pohlaví podle článku 7, odstavec 3 a jejich zdravotního stavu, a s ohledem na povahu zločinu, zvláště pokud jde o zločiny s prvky sexuálního násilí, násilí z důvodu pohlaví a násilí na dětech“ (čl. 54, odst. 1 písm. b).

Na základě čl. 68 soud přijímá opatření na ochranu bezpečnosti, tělesného i duševního zdraví, důstojnosti a soukromí svědků a obětí. Dětské oběti či svědci jsou chráněni i možností vyloučit veřejnost z části líčení nebo umožnit předkládání důkazů pomocí elektronických či jiných specializovaných prostředků.

Přínosné je ustanovení čl. 75, které umožňuje soudu nařídit odsouzenému nahradit škodu způsobenou obětí jeho činu, tedy i dětem (náhrada škody zahrnuje restituci, kompenzaci nebo rehabilitaci).

d) Úmluva o právech dítěte

Působení a implementaci Úmluvy značně oslabují výhrady, které jsou často v rozporu s čl. 19, odst. 3 Vídeňské úmluvy o smluvním právu a čl. 51 Úmluvy o právech dítěte. Výbor pro práva dítěte se systematicky snaží přesvědčit státy, aby tyto výhrady stáhly, nebo alespoň zúžily, ale zatím bohužel bez větších úspěchů.³³⁸ Vzhledem k tomu, že Úmluva je založena na přístupu, kdy jsou jednotlivá práva vzájemně provázána, Výbor zdůrazňuje, že tyto výhrady mají vliv na požívání i jiných práv než těch, kterých se týkají výhrady bezprostředně.

Úmluva o právech dítěte zřizuje čl. 43 Výbor pro práva dítěte. Skládá se z deseti odborníků volených na čtyřleté funkční období státy, které jsou stranou Úmluvy. Výbor se pravidelně schází jednou ročně, zasedání se normálně konají v sídle OSN anebo na jiném vhodném místě.

Kontrolní mechanismus dodržování Úmluvy o právech dítěte se zakládá na systému hodnocení zpráv a informací států stran Úmluvy o „opatřeních přijatých k uvedení práv uznaných v této úmluvě v život a o pokroku, jehož bylo při užívání

³³⁸ Report of the Committee on the Rights of the Child, UN Doc. A/57/41, 2002, odst. 18.

těchto práv dosaženo“ (čl. 44, odst. 1). První zpráva se předloží do dvou let ode dne, kdy se stát stal stranou Úmluvy, další pak následují každých pět let.

Jedná se tedy o určitý krok nazpět, zvláště ve srovnání s mechanismy umožňujícími individuální stížnosti. Problematické je i u uveřejňování zpráv Výboru pro práva dítěte. Je pouhé zveřejnění dostatečným prostředkem k zajištění splnění převzatých závazků? Navíc předkládání zpráv z činnosti Výboru Valnému shromáždění OSN každé dva roky vede k velkým průtahům v odpovědi mezinárodního společenství na případná porušování závazků a tím snižuje účinnost celého systému.

Jistá úskalí mají i státy předkládané zprávy. Není zaručeno, že budou obsahovat úplné a pravdivé vyličení přijatých opatření a pokroku (i přes Výborem přijaté směrnice o formě a obsahu zpráv), mj. proto, že se k těmto zprávám nevyjadřují samotní destinatáři těchto opatření. Výbor má nicméně právo požadovat po státu poskytnutí dalších informací (čl. 44, odst. 4).

Výbor pro práva dítěte již od počátku své činnosti projevil zvláštní zájem o situaci dětí v ozbrojených konfliktech. Významně se zasloužil i o přijetí právních norem na jejich ochranu – právě na jeho návrh byla vypracovaná studie o dětech v ozbrojeném konfliktu (včetně jmenování expertky pověřené jejím vypracováním, G. Machel) nebo bylo přistoupeno k vypracování opčního protokolu, kterým by se zvýšila minimální hranice pro účast v ozbrojených konfliktech.

Vzhledem k inkorporaci humanitárního práva článkem 38 Úmluvy dochází k situaci, kdy je dodržování těchto norem monitorováno smluvním kontrolním mechanismem. Výbor pro práva dítěte proto využívá ve svých zprávách termínů práva lidských práv nebo o porušení ustanovení mezinárodního humanitárního práva hovoří pouze obecně či prostřednictvím jiných pramenů. Nevýhodou tohoto přístupu je zejména neaplikace někdy obsahově přesnějších ustanovení mezinárodního humanitárního práva a nevyužití možnosti kontroly dodržování ustanovení mezinárodního humanitárního práva prostřednictvím pravidelných zpráv.³³⁹

Kromě své kontrolní funkce poskytuje Výbor autoritativní výklad Úmluvy a přijímá doporučení a návrhy, které nejsou právně závazné, ale mají značnou politickou a morální autoritu. Zveřejněné závěry Výboru často využívají nevládní organizace

³³⁹ Hýbnerová, Stanislava: Ochrana práv dítěte za ozbrojeného konfliktu, str. 5 an.

k vyvíjení přímého tlaku na jednotlivé činitele.³⁴⁰ Výbor dále spolupracuje s odbornými organizacemi, UNICEF a jinými orgány OSN, čímž přispívá k účinnějšímu provádění Úmluvy o právech dítěte (viz čl. 45 Úmluvy).

Pro kontrolu dodržování povinností vyplývajících z Opčního protokolu slouží stejný mechanismus jako pro Úmluvu o právech dítěte. V čl. 8 je stanovena povinnost předložit souhrnnou zprávu Výboru pro práva dítěte o opatřeních přijatých za účelem provádění Protokolu a ostatních souvisejících informacích a dále předkládat zprávy založené na čl. 44 Úmluvy. Státy, které nejsou smluvní stranou Úmluvy o právech dítěte, předkládají Výboru zprávu každých pět let.³⁴¹ Přestože se Opční protokol týká jak mezinárodních, tak vnitrostátních konfliktů, obrací se výlučně ke státům, nikoli nevládní straně konfliktu.³⁴²

2. Mimosmluvní mechanismy

Mimosmluvní mechanismy jsou nejčastěji využívány k zamezování závažnému porušování mezinárodních povinností týkajících se dětí. Tento zájem vyvolala na půdě OSN především zpráva Graçy Machel a kampaň nevládních organizací proti nedovolenému náboru dětí.³⁴³

a) Obecné mechanismy

Valné shromáždění OSN je společně s Ekonomickou a sociální radou (ECOSOC) jedním z orgánů, jimž Charta OSN svěřuje kompetence v oblasti lidských práv. Existuje velké množství rezolucí Valného shromáždění, které se více či méně podrobně zabývají lidskými právy v kontextu ozbrojeného konfliktu. Jedním z jeho nejvýznamnějších kroků je bezpochyby přijetí Úmluvy o právech dítěte v roce 1989.

ECOSOC má mj. oprávnění „činit doporučení, jejichž cílem je podporovat úctu k lidským právům a základním svobodám“ a jejich zachování. Dále koordinuje činnost odborných organizací a zřizuje komise pro podporování lidských práv.

³⁴⁰ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 105.

³⁴¹ S tímto ustanovením souvisí otázka ratifikace Opčního protokolu. Návrhem Spojených států amerických bylo, aby stranou Opčního protokolu mohl být kterýkoli stát, bez ohledu na to, zda je smluvní stranou Úmluvy o právech dítěte. Výsledkem bylo, že prezident Bill Clinton byl jedním z prvních, kteří Opční protokol podepsali. Přes přijetí ustanovení čl. 9 státy jako např. Francie, Švédsko nebo Belgie zdůraznily, že se jedná o výjimečný případ vzhledem ke specifickému kontextu vyjednávání, a toto ustanovení by nemělo zakládat precedent pro žádný jiný mezinárodní dokument. Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s.73.

³⁴² Bílková, Veronika: *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, s. 213.

³⁴³ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 108.

V rámci OSN primárně spočívá monitorování porušování lidských práv na Výboru pro lidská práva. Kromě vydávání hodnotících zpráv se Výbor zabývá vyřizováním stížností předložených státy, případně i jednotlivci.³⁴⁴ Výbor získává informace z jakýchkoli zdrojů a může tyto informace aktivně shromažďovat, zejména prostřednictvím systému zpravodajů a pracovních skupin. Všechny zprávy předložené zpravodaji a pracovními skupinami mají reflektovat zájmy dětí v ozbrojených konfliktech.³⁴⁵ Výbor tedy může přezkoumávat, jaká byla přijata opatření na ochranu dětí v zasaženém ozbrojeném konfliktu, včetně uprchlíků. Přezkoumává i dodržování práv, které Mezinárodní pakt o občanských a politických právech přiznává pouze dětem (např. v čl. 6, 10, 18).

Tyto mechanismy nemají přímý účinek na ukončení závadného stavu, ale zprostředkovávají informace o stávající situaci jiným orgánům a mezinárodním organizacím, včetně veřejnosti.³⁴⁶

Rada bezpečnosti OSN sice nemá pravomoc dohlížet na plnění mezinárodních úmluv, jedná však, pokud nedovolené jednání představuje hrozbu míru a mezinárodní bezpečnosti.

Zájem o problematiku ochrany práv dětí v ozbrojených konfliktech vyjadřuje poprvé samostatnou rezolucí 1261 (1999).³⁴⁷ Rezoluce odsuzuje porušování práv dětí v ozbrojených konfliktech a vyzývá dotčené státy, aby tomuto porušování zabránily a plnily povinnosti, které jim z mezinárodního práva vyplývají. Vyzývá k přijetí opatření na ochranu dětí v ozbrojených konfliktech, konkrétně ohledně přístupu k humanitární pomoci a přístupu pracovníků OSN, včetně zvláštní ochrany dívek před sexuálně motivovaným násilím. Dále vyzývá k odzbrojování, demobilizaci, rehabilitaci a reintegraci bývalých dětských vojáků a žádá, aby mírové operace napříště zahrnovaly i zvláštní ochranu dětí. Rezoluce tedy vytyčila široký rámec pro ochranu dětí zasažených ozbrojeným konfliktem, včetně ochrany dětí v rámci mírových operací OSN.

Od této chvíle se také začleňují přímé odkazy na porušování práv dětí i do rezolucí týkajících se situace v jednotlivých zemích, ve kterých probíhá konflikt.

³⁴⁴ Jakýkoli jednatel, který se nachází v jurisdikci smluvní strany a vyčerpal vnitrostátní opravné prostředky, může podat Výboru stížnost. Jediným omezením je, že tuto stížnost může podat osoba, jejíž právo bylo porušeno, osobně, případně prostřednictvím zástupce (zejména v případě dětí se bude zřejmě jednat o zákonného zástupce). Stížnost třetí osoby (ve veřejném zájmu) je tedy nepřijatelná.

³⁴⁵ Impact of armed conflicts on children. Report of the expert of the Secretary-General, Ms. Garça Machel, submitted pursuant to General Assembly resolution 48/157, odst. 236.

³⁴⁶ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 109.

³⁴⁷ Rezoluce 1261 z 30. srpna 1999 (UN Doc. S/RES/1261).

Pravidelným obsahem následujících rezolucí Rady bezpečnosti je požadavek okamžitého zastavení povolávání dětí do ozbrojených sil a zamezení jejich účasti v bojových akcích.³⁴⁸ Rezoluce Rady bezpečnosti 1314 v odst. 9 uznává, že hrubé, systematické a rozsáhlé porušování mezinárodního humanitárního práva, mezinárodního práva lidských práv, včetně práv týkajících se dětí, může zakládat hrozbu pro mezinárodní mír a bezpečnost.³⁴⁹

Rezoluce Rady bezpečnosti 1379 (2001)³⁵⁰ je významným krokem v „ěře aplikace“. Kromě jiného žádá generálního tajemníka, aby i nadále ve svých zprávách Radě uváděl své připomínky a návrhy ohledně ochrany dětí a aby podal Radě zprávu o implementaci této rezoluce a rezolucí č. 1261 a 1314 do 31. října 2002. K této zprávě má být připojen seznam států, které rekrutují nebo jinak využívají děti v ozbrojených konfliktech a tím porušují své mezinárodněprávní povinnosti.

Rezoluce Rady bezpečnosti 1460 (2003)³⁵¹ je ovlivněna zprávou generálního tajemníka vypracovanou na základě předchozí rezoluce.³⁵² Klade na generálního tajemníka požadavek zahrnovat do svých zpráv k situaci v jednotlivých zemích zvláštní aspekt – ochranu dětí v ozbrojených konfliktech. Generální tajemník má dále zpracovat zprávu o implementaci této rezoluce a rezoluce č. 1379.³⁵³ Rezoluce vyjadřuje odhodlání Rady podniknout příslušné kroky v případě, že učiněný pokrok v dané věci nebude dostatečný.

Rezoluce Rady bezpečnosti 1539 z roku 2004³⁵⁴ je dalším významným krokem k „ěře aplikace“. ³⁵⁵ Generálního tajemníka žádá o vypracování zprávy o implementaci této a předcházejících rezolucí, která by měla obdobný obsah jako zpráva vypracovaná

³⁴⁸ Rezoluce Rady bezpečnosti 1314 (Rezoluce 1261 z 30. srpna 1999, UN Doc. S/RES/1261) kromě předložení konkrétnějšího plánu pro ochranu dětí v ozbrojených konfliktech nastíněnou předchozí rezolucí, vyzývá státy k podpisu nově přijatého Opčního protokolu k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů, což je dalším z pravidelných požadavků rezolucí.

³⁴⁹ Tato kvalifikace by umožňovala případnou ochranu práv dětí postupem podle kapitoly VII Charty OSN. Arzoumanian, Naïri et Pizzutelli, Francesca: *Victimes et bourreaux: questions de responsabilité liées à la problématique des enfants-soldats en Afrique*. IRRC December 2003, vol. 85, no. 852.

³⁵⁰ Rezoluce 1379 z 20. listopadu 2001 (UN Doc. S/RES/1379).

³⁵¹ Rezoluce 1460 z 30. ledna 2003 (UN Doc. S/RES/1460).

³⁵² Rezoluce obsahuje znovupotvrzení předchozích požadavků na dodržování závazků státy, na spolupráci a koordinaci aktivit v rámci OSN, na kontrolu nelegálního obchodu se zbraněmi, mírové operace OSN a ochranu dětí v mírových procesech a fázích obnovování a rekonstrukce po ukončení ozbrojeného konfliktu.

³⁵³ Ta má mj. obsahovat pokrok zemí v zamezení rekrutace a využívání dětí v ozbrojených konfliktech, které byly uvedeny v seznamu jeho předchozí zprávy, zhodnocení porušování práv dětí a jejich zneužívání v ozbrojených konfliktech, konkrétní návrhy ke zkvalitnění systému monitoringu a aplikace norem mezinárodního práva a standardů k ochraně práv dětí v rámci stávajícího systému OSN, a nejučinnější metody, techniky a postupy k vedoucí k odzbrojování, demobilizaci, rehabilitaci a reintegraci dětí a zamezování jejich rekrutace.

³⁵⁴ Rezoluce 1539 z 22. dubna 2004 (UN Doc. S/RES/1539).

³⁵⁵ Mj. žádá generálního tajemníka, aby, pokud možno do tří měsíců, navrhl akční plán souhrnného a systematického monitorování a oznamování, který by využíval expertiz OSN a příspěvků národních vlád, regionálních organizací a nevládních organizací a různých činitelů občanské společnosti, a který by obsahoval aktuální, přesné a spolehlivé informace o porušování mezinárodního práva a jiných zneužívání dětí zasažených ozbrojeným konfliktem.

na základě rezoluce č. 1460. Státy figurující na seznamu připojeném ke zprávě mají předložit akční plán k ukončení najímání dětí. Rada bezpečnosti formálně přiznala primární odpovědnost mírových misí a národních týmů OSN za další plnění rezolucí a závazků ohledně dětí v ozbrojeném konfliktu.³⁵⁶

Dalšími oblastmi, kterými se rezoluce zabývá, je význam vzdělávání pro prevenci odvádění a znovuodvádění dětí do ozbrojených sil, sexuální zneužívání žen a dětí v humanitárních krizích, vč. činů páchaných humanitárními pracovníky a pracovníky mírových misí.³⁵⁷

Přelomovou byla rezoluce Rady bezpečnosti 1612 z roku 2005. Strany, které rekrutují děti a používají je jako vojáky, jsou uváděny na seznamu a mohou být sankcionovány.

Rezoluce zakládá systém monitorování a oznamování, který je podrobněji popsán v následující kapitole. Tento systém monitorování a oznamování vychází ze zprávy generálního tajemníka, vypracované na základě předchozí rezoluce Rady bezpečnosti.³⁵⁸

³⁵⁶ Jsou tedy odpovědní za koordinaci a dodržování rezolucí a závazků. Mají proto zahajovat dialog se stranami konfliktu, vést ke konkretizaci akčních plánů, pravidelně hodnotit dodržování závazků stranami a podávat zprávy generálnímu tajemníkovi. Jedná se o klíčovou změnu, kdy se neformální a ad hoc koordinace mezi vedením a operacemi v terénu stává formálním postupem.

Úřad zvláštního zástupce generálního tajemníka OSN pro otázky dětí v ozbrojených konfliktech ve spolupráci s UNICEF, UNIFEM a Úřadem pro koordinaci humanitárních záležitostí vypracoval seznam priorit v ochraně dětí v ozbrojených konfliktech, který byl použit mj. pro stanovení misí OSN např. v Libérii, Côte d'Ivoire, Burundi, Súdánu a Haiti. Základní myšlenky jsou: odzbrojování, demobilizace a rehabilitace, opatření proti sexuálnímu násilí a vykořisťování, monitorování a podávání zpráv o porušeních práv dětí a odpovědnost stran konfliktu za plnění svých povinností vůči dětem.

Co se školení pro příslušníky mírových misí týče, pracovní skupina (složená ze zástupců Úřadu zvláštního zástupce generálního tajemníka OSN pro otázky dětí v ozbrojených konfliktech, UNICEF, oddělení pro mírové operace a Save the Children) vypracovala manuál pro školení o dětských právech a ochraně dětí, poprvé užitý pro školení vojenského a civilního personálu misí v Demokratické republice Kongo a Sierra Leone.

Rezoluce Valného shromáždění OSN A/59/426 z 8. října 2004.

³⁵⁷ V této souvislosti vyzývá k začlenění Šesti základních principů přijatých Meziagenturním stálým výborem (IASC) do kodexů chování personálu mírových operací. Těmi jsou:

- 1) Sexuální vykořisťování a zneužívání humanitárními pracovníky zakládají závažný prohřešek a jsou tudíž důvodem k ukončení pracovního vztahu.
- 2) Sexuální aktivita s dětmi (osobami mladšími 18 let) je zakázána bez ohledu na zletilost podle místních předpisů. Omyl ve věku dítěte neospravedlňuje.
- 3) Výměna peněz, zaměstnání, zboží nebo služeb za sex, včetně sexuálních služeb nebo jiných forem ponižujícího nebo vykořisťujícího jednání, je zakázána.
- 4) Sexuální vztahy mezi humanitárními pracovníky a beneficienty se silně nedoporučují, protože jsou založeny na podstatně nerovnováze sil. Tyto vztahy podřívají důvěryhodnost a integritu práce humanitární pomoci.
- 5) Pokud má humanitární pracovník podezření nebo je znepokojen ohledně sexuálního zneužívání nebo vykořisťování jiným humanitárním pracovníkem, ať už stejné agentury nebo jiné, je povinen to stanoveným způsobem nahlásit.
- 6) Humanitární pracovníci jsou povinni vytvářet a udržovat prostředí bránící sexuálnímu zneužívání a vykořisťování a které podporuje implementaci jejich kodexů chování. Vedoucí pracovníci na všech úrovních mají zvláštní odpovědnost podporovat a rozvíjet systémy udržující takovéto prostředí.

SEA Information Sheet UN, op. cit., s. 2.

³⁵⁸ Kromě spuštění mechanismu vůči zemím, které jsou na seznamu zemí tvořící přílohu zprávy generálního tajemníka, má být vypracován posudek o efektivitě tohoto mechanismu, kvalitě takto získaných informací, návaznosti na práci orgánů OSN, o rozdělení odpovědnosti, financování a návrzích pro plnou implementaci tohoto mechanismu.

Zřizuje se i pracovní skupina Rady bezpečnosti, která se setkává jednou za dva měsíce, aby zhodnotila zprávy jednotlivých zemí.³⁵⁹

Kontrolní mechanismus založený rezolucí 1612 lze provázat činností Výboru pro práva dítěte. Na základě zjištění vyjádřených v závěrečných hodnoceních (*Concluding Observations*) může Výbor doporučit konkrétní oblasti, na které by se měl mechanismus rezoluce 1612 zaměřit. Pokud by státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy o právech dítěte nebo Opčního protokolu, včas Výboru nepředložily zprávy o plnění povinností vyplývajících z těchto dokumentů, nově založený mechanismus by měl přispět k tomu, aby státy tuto povinnost splnily.³⁶⁰

V roce 2009 byla přijata rezoluce Rady bezpečnosti 1882.³⁶¹ V odst. 7 písm. c) Rada znovu potvrzuje svůj úmysl podniknout opatření vůči stálým porušovatelům mezinárodních povinností.³⁶²

V již tradiční zprávě předkládané generálním tajemníkem o implementaci této rezoluce se nově v odst. 3 zdůrazňuje nutnost označit v příloze strany konfliktu, které útočí na děti v ozbrojeném konfliktu (zabíjení, mrzačení, znásilňování a jiné sexuální násilí).

b) Zvláštní mechanismy

S rezolucí Rady bezpečnosti 1612 z 29. července 2005³⁶³ vznikl nový mechanismus garance dodržování lidských práv spočívající v kontrole a předkládání pravidelných zpráv. Vychází ze spolupráce všech, kteří mohou být přímo či nepřímo spojeni s porušováním práv dětí v kontextu ozbrojeného konfliktu (např. stát přímo zasažený ozbrojeným konfliktem, třetí státy, nevládní organizace, občanská společnost a veřejní funkcionáři, orgány OSN aj.). Zakládá se na shromažďování informací všemi,

³⁵⁹ Skládá se ze všech členů Rady bezpečnosti. Jejím cílem je posuzovat zprávy vypracované na základě odst. 3 rezoluce 1612 (2005), hodnotit pokrok v rozvoji a implementaci akčních plánů vypracovaných na základě odst. 7 a posuzovat další relevantní informace, které jí budou předloženy. Pracovní skupina předkládá Radě bezpečnosti doporučení možných opatření na ochranu dětí zasažených ozbrojeným konfliktem a může se obracet na jiné orgány OSN s žádostí o podporu implementace rezoluce 1612.

³⁶⁰ Report of the Committee on the Rights of the Child, UN Doc. A/61/41, 2006, odst. 27-29.

³⁶¹ Rezoluce 1882 z 4. srpna 2009 (UN Doc. S/RES/1882). Pozitivně hodnotí pokrok učiněný od přijetí předchozí rezoluce v propouštění a znovuzačleňování dětí do rodin a komunit a systematictější dialog mezi OSN a stranami konfliktu, na druhou stranu si uvědomuje i absenci pokroku v jiných otázkách práv dětí a jejich ochraně v ozbrojených konfliktech. Taktéž předchozí rezoluci založená pracovní skupina by měla lépe komunikovat se sankčními výbory Rady bezpečnosti.

³⁶² Mj. zakázat export a dodávání lehkých zbraní a dalšího vojenského vybavení a vojenské pomoci. (s odkazem na předchozí rezoluce, např. 1612 (2005) odst. 9) V odst. 16 vyzývá zúčastněné členské státy k tomu, aby podnikly rozhodná a bezprostřední opatření proti stálým pachatelům násilí a zneužívání páchaného na dětech v ozbrojených konfliktech, a aby braly k odpovědnosti osoby odpovědné za porušování mezinárodního práva v rámci systému národní justice, mezinárodní justice a smíšených trestních soudů a tribunálů.

³⁶³ UN.Doc S/RES/1612

kteří tak mohou činit, jejich analýze jak dotčeným státem, tak v rámci OSN a výzvami různým činitelům k přijetí patřičných opatření.

Tento mechanismus neaspiruje na to, aby nahradil úlohu a odpovědnost dotčených států, ale aby ji doplnil.³⁶⁴ Reflektuje proces globalizace a zohledňuje všechny aktuální činitele na mezinárodní scéně, vychází nicméně z významné úlohy států dané státní suverenitou: vychází ze státních hranic, souhlasu státu a podpůrně z role mezinárodního společenství v této oblasti.³⁶⁵

Dále je nutné zdůraznit, že se nepředpokládá žádný přímý způsob reakce, nezakládá rozhodnutí Rady bezpečnosti o tom, zda situaci zařadí do své agendy.³⁶⁶ Získané informace se pouze zpřístupní dalším činitelům na mezinárodní scéně, aby přijali příslušná opatření podle vlastního uvážení.³⁶⁷ Uvedení ozbrojeného konfliktu nebo nesplnění povinností stranou konfliktu nemá vliv na právní postavení strany konfliktu.

Další vůdčí myšlenkou je nevytvářet nový orgán pro plnění těchto funkcí, nýbrž využít orgány již existující, s cílem zamezit duplicitě jejich činnosti a možnosti vzniku závislosti na zvláštním zdroji financování.³⁶⁸

System kontrol se soustřeďuje na nejzávažnější porušení, konkrétně na vraždy nebo mrzačení dětí, jejich odvádění a využívání jako dětských vojáků, útoky proti školám a nemocnicím, znásilňování a jiné závažné sexuální násilí vůči dětem, únosy dětí a odpírání přístupu k humanitární pomoci dětem v ozbrojených konfliktech.³⁶⁹

Předmětem kontroly má být nejen soulad s mezinárodním právem smluvním a obyčejovým, ale také rezolucemi Rady bezpečnosti, národními zákony a závazky mezi dotčenými stranami, včetně mírových dohod.³⁷⁰

Kontrole mají být podrobeny státy, další strany konfliktu a personál mírových operací a humanitární pomoci.³⁷¹

³⁶⁴ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 116.

³⁶⁵ *Ibid.*, s. 116.

³⁶⁶ UN.Doc S/RES/1612, odst. 4.

³⁶⁷ Pokud tedy zpráva generálního tajemníka OSN obsahuje konkrétní doporučení, Rada bezpečnosti má vyhrazeno právo rozhodnout se kdy a jak jednat. Ani odpověď dalších činitelů se nepředpokládá automaticky. Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 117.

³⁶⁸ *Ibid.*, s. 117.

³⁶⁹ Párr. 68 de Informe del Secretario General de las Naciones Unidas sobre los Niños y los Conflictos Armados de 9 de febrero de 2005 (UN.Doc A/59/695) in Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 117 an.

³⁷⁰ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 188.

³⁷¹ Přestože není běžné, aby byli pracovníci OSN a pracovníci humanitární pomoci podrobováni kontrole mimosmluvním mechanismem s výslovným mandátem k takové kontrole, jedná se o reakci na sérii nahlášených sexuálních zneužívání dětí personálem mírových operací generálnímu tajemníkovi OSN. *Ibid.*, s. 118.

První fáze kontroly probíhá uvnitř státu a spočívá ve shromažďování, zkoumání a shrnování informací. Do této fáze se zapojují i např. nevládní organizace na ochranu dětí, humanitární organizace a ostatní subjekty vytvářející síť ochrany práv dětí. Zpráva se zašle zvláštní skupině pro dohled a předkládání zpráv (složené z činitelů OSN pracujících na daném území a zúčastněných nevládních organizací, které mají zkušenost s dohledem a předkládáním zpráv).³⁷² V případě potřeby je možné zřídit mechanismus „sousedského dozoru“, a to zejména na základě konzultací se sousedními státy, které se mohou cítit dotčeny činnostmi odporujícími ochraně dětí. Hodnotící zprávy vypracované skupinou pro dohled a předkládání zpráv se zasílají zvláštnímu zástupci generálního tajemníka.³⁷³ Pro umožnění rychlé reakce ze strany porušujícího státu se zpráva postoupí také orgánům tohoto státu.

Druhá fáze se soustřeďuje na zkoumání a sjednocování informací a přípravu závěrečných zpráv zvláštním zástupcem generálního tajemníka ve spolupráci se zvláštní skupinou pro otázky dětí v ozbrojených konfliktech. Roční zpráva má obsahovat úplný přehled závažných porušení během ozbrojeného konfliktu, jakož i v dalších znepokojujících situacích. V odůvodněných případech by měla také obsahovat příklady konkrétních opatření k ochraně práv dětí a splnění povinností stranami konfliktu.³⁷⁴ Tyto zprávy se zasílají činitelům, kteří mají možnost přijmout opatření k nápravě, např. Radě bezpečnosti, Valnému shromáždění, regionálním organizacím, vládám, Mezinárodnímu trestnímu soudu, Výboru pro lidská práva, popř. jiným.³⁷⁵ Zdůrazňuje se, že porušení se přičtou straně konfliktu, která je způsobila, a nikoliv nutně státu, ke kterému náleží.

Třetí fáze spočívá v možnosti přijmout opatření, která, vzhledem k absenci povinnosti jednat, představuje největší slabinu celého systému a která může způsobit, že celé předchozí úsilí vyjde naprázdno. R. ABRIL STOFFELS zdůrazňuje, že problém nespočívá v absenci relevantních informací, ale v absenci politické vůle reagovat na porušování práv dětí.³⁷⁶

Jedním z významných institutů pro aplikaci norem na ochranu dětí v ozbrojených konfliktech je Úřad zvláštního zástupce generálního tajemníka OSN pro otázky dětí v ozbrojených konfliktech.³⁷⁷ Myšlenka jeho zřízení pochází ze světového summitu o dětech v roce 1990, po různých iniciativách³⁷⁸ byl nakonec schválen rezolucí Valného shromáždění OSN 51/77 z 12. prosince 1996.

Základními cíli jeho činnosti by mělo být zvýšení citlivosti občanské společnosti na otázky dětí v ozbrojeném konfliktu, šíření povědomí o platných právních normách a podpora mezinárodní spolupráce. Zvláštní zástupce je výslovně žádán o to, aby hodnotil

³⁷² Ibid., s. 119. Tyto skupiny jsou koordinačním centrem všech aktivit. Mají za úkol vypracovávat roční zprávu o dané zemi a měsíční zprávu obsahující aktuální informace. Dále mají vést databázi takto shromážděných informací.

³⁷³ Ibid., s. 119.

³⁷⁴ Párrafo 94 del Informe del Secretario General de las Naciones Unidas sobre los Niños y los Conflictos Armados de 9 de febrero de 2005 (UN Doc.A/59/695) in Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 120.

³⁷⁵ Ve vztahu k nevládním organizacím se tak zakládá spolupráce s obousměrným tokem informací.

³⁷⁶ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 122.

³⁷⁷ Viz rezoluce Valného shromáždění OSN z 20. 2. 1997 (UN Doc A/RES/51/77).

³⁷⁸ Zřízení této pozice pro kontrolu implementace této zprávy a zajištění toho, že otázky dětí a ozbrojených konfliktů se budou držet vysoko na programu jednání o mezinárodních lidských právech, míru, bezpečnosti a rozvoje bylo mj. klíčovým bodem zprávy, kterou předložila Garça Machel Valnému shromáždění 26. srpna 1996. Ayissi, Anatole: *Protecting children in armed conflict: from commitment to compliance*, p. 3 in United Nations: *Disarmament Forum: Children and Security*. No 3. [online]. 2002.

uskutečněný pokrok, přijatá opatření a obtíže, které vyvstanou v souvislosti s ochranou dětí v ozbrojených konfliktech, prostřednictvím zpracování zpráv, které zvláštní zástupce postoupí hlavním orgánům OSN.³⁷⁹ Slabina i síla tohoto institutu spočívá v tom, že jeho efektivita spočívá na osobě, která stojí v jeho čele – zvláštním zástupci generálního tajemníka.³⁸⁰

Zvláštní zástupce generálního tajemníka OSN pro otázky dětí v ozbrojených konfliktech se pravidelně účastní např. zasedání Výkonného výboru pro mír a bezpečnost, Výkonného výboru pro humanitární otázky a zpracovává zprávy a přehledy ohledně dětí zasažených ozbrojeným konfliktem, čímž přispívá k činnosti výkonného koordinačního mechanismu v rámci OSN pro podporu řešení otázky dětí v ozbrojeném konfliktu.³⁸¹

Úlohou zvláštního zástupce generálního tajemníka OSN pro otázky dětí v ozbrojených konfliktech je navrhnout, propagovat a tlačít na to, aby otázka dětí v ozbrojených konfliktech byla ve středu zájmu systému OSN a šla i nad jeho rámec. Zatímco formuluje iniciativy a napomáhá jejich koncepci a rozvoji, jejich realizaci nechává na příslušných partnerech (např. UNICEF, UNHCR, nevládních mezinárodních organizacích aj.).

Základními prioritami pro udržení otázky dětí v centru pozornosti klíčových institucí jsou podle zvláštního zástupce:

- 1) Závazek nejvyšších orgánů zajímat se o otázku dětí zasažených ozbrojeným konfliktem a tento zájem podporovat;
- 2) začlenění této problematiky do politik, strategických plánů a programů;
- 3) využívat přiměřeně vlastních znalostí a expertíz pro formování politik, strategií a stálých operací;
- 4) získat přiměřené zdroje, které by výše uvedená kritéria podporovaly.³⁸²

Co se týče zločinů spáchaných vůči dětem, Úřad zvláštního zástupce generálního tajemníka OSN pro otázky dětí v ozbrojených konfliktech rozlišuje šest kategorií:

³⁷⁹ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 114.

³⁸⁰ První zvláštní zástupce, Olara A. Otunu, vytyčil směr činnosti: jeho rozšíření vůči všem činitelům mezinárodního společenství, plnění mezinárodních norem (včetně plnění funkcí aj. agenty OSN), začlenění otázek souvisejících s dětmi v ozbrojených konfliktech do mírových operací a práci dalších organismů působících v těchto souvislostech (UNICEF, UNHCR, UNHCHR aj.) a regionálních organizací (Africká unie, CEDEAO, Organizace amerických států, EU aj.). Dále se soustředil na spolupráci a podporu nevládních organizací a začleňování těchto otázek do mírových dohod a jiných dohod, které jsou přijímány na mezinárodní úrovni. *Ibid.*, s. 115.

³⁸¹ Rezoluce Valného shromáždění OSN A/59/426 z 8. října 2004.

³⁸² *Ibid.*

zabíjení a mrzačení dětí³⁸³; jejich nábor a využívání jako dětských vojáků; znásilnění a další druhy závažného sexuálního násilí; únosy dětí motivované politicky nebo za účelem náboru, sexuálního vykořisťování nebo nucených prací; útoky proti školám a nemocnicím³⁸⁴ a upření humanitární pomoci dětem, ať už úmyslné nebo jako výsledek bezpečnostní situace, porušující jejich základní práva, včetně práva na život.³⁸⁵ Mezi dalšími oblastmi souvisejícími s ozbrojeným konfliktem a majícím vliv na životy dětí jsou ilegální zadržení, nucené přesídlení, nebezpečné práce.

3. Role nevládních organizací a občanské společnosti

Nevládní organizace mají velký význam při ochraně dětí v ozbrojených konfliktech, zejména v případech, na které se mezinárodní společenství nesoustřeďuje. Shromažďování dat a jejich poskytování státům a mezinárodním organizacím přispívá k přijetí opatření na ochranu dětí a informování široké veřejnosti. V této oblasti je třeba jmenovat Save The Children, Amnesty International a Mezinárodní výbor Červeného kříže,³⁸⁶ Human Rights Watch. Spolu se sdělovacími prostředky a světovým veřejným míněním vykonávají neformální kontrolu, jejíž význam v moderních ozbrojených konfliktech roste. Přestože samy nevládní organizace nemají donucovací pravomoc vůči stranám konfliktu, prostřednictvím ovlivňování veřejného mínění mohou zprostředkovaně působit na vlády válčících stran. Tento vliv může být oboustranný. Válčící strany, které si uvědomují význam obrázku, který o nich podávají média, mohou za tímto účelem poskytovat lepší podmínky pro činnost nevládních organizací.³⁸⁷

Vykonávají také programy a projekty schválené různými mezinárodními organizacemi (hl. ve spolupráci s UNICEF a UNHCR).

³⁸³ Definované jako jakékoli jednání, jehož důsledkem je smrt nebo trvalé zranění či postižení, zjizvení, zohavení nebo zmrzačení.

³⁸⁴ Počet těchto útoků v poslední době dramaticky roste. Jejich vysoká závažnost spočívá v tom, že kromě těch, jež zasáhne přímo, významně omezuje přístup dalších osob k zajištění základních potřeb. Rezoluce Valného shromáždění OSN A/62/228 z 13. srpna 2007, část II, odst. 20.

³⁸⁵ Rezoluce Valného shromáždění OSN A/62/228 z 13. srpna 2007, část I, odst. 3.

³⁸⁶ Práve Mezinárodnímu výboru Červeného kříže a Mezinárodní federaci společností Červeného kříže a Červeného půlměsíce a jejich národních společností je Ženevskými úmluvami svěřeno monitorování respektování mezinárodního humanitárního práva. Zároveň přijímají konkrétní doporučení k ukončení porušování tohoto práva a zabránění opakování podobných situací. Přispívají ale i jinými způsoby, např. poskytováním lékařské péče, pomáhají znovu sjednotit rozdělené rodiny a mají přístup k vnitřně přesídleným osobám. Specifické postavení Mezinárodního výboru Červeného kříže tedy spočívá v tom, že se významně podílí na tvorbě pravidel humanitárního práva, kontroluje jeho plnění a často slouží jako poradní orgán, a to i u mezinárodních soudů. NICHOLLS, Leath M. *The Humanitarian Monarchy Legislates: The International Committee of the Red Cross and Its 161 Rules of Customary International Humanitarian Law*, p. 227-228 in Fuchs, Jiří: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 204.

³⁸⁷ Fuchs, Jiří: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 205. Na druhou stranu G. MACHEL upozorňuje na fakt, že jejich informace nejsou nikdy neutrální, nýbrž jsou ovlivněny stranou konfliktu, fakty spojenými s obchodem nebo stupněm zájmu veřejnosti. Rezoluce Valného shromáždění OSN z 26. srpna 1996, para. 28 (A/51/306).

Po ukončení konfliktu jsou jejich úkoly mj. podílet se na rozvoji demokratických institucí na všech úrovních (vč. soudního systému), podporovat výchovu a vzdělávání, podporovat zranitelné skupiny obyvatelstva (např. děti), podporovat vznik vztahů vzájemné důvěry mezi různými společenskými skupinami a vytvářet mechanismy, které by napomáhaly čelit případnému navrácení konfliktu.³⁸⁸

Kromě toho se zasazují o přijímání mezinárodních úmluv, např. Opčního protokolu k Úmluvě o právech dítěte nebo Ottawské úmluvy.³⁸⁹ K vytváření tlaku na státy vznikají i koalice nevládních organizací, např. Mezinárodní kampaň za zákaz nášlapných min a Koalice proti využívání dětských vojáků.³⁹⁰

Organizace občanské společnosti mohou být jak skupiny národního, tak mezinárodního charakteru, včetně náboženských skupin. Podílejí se na shromažďování informací a vypracovávání expertíz v otázkách dětí a ozbrojených konfliktů, zejména prostřednictvím konzultací na regionální úrovni, zjišťováním v terénu a zkoumáním,³⁹¹ monitorováním dodržování práv dětí, humanitární pomoci. Šíří také obsah Úmluvy o právech dítěte a hrají čím dál významnější roli při plnění závazků na ochranu dětí, hlavně poskytováním asistence vládám.

³⁸⁸ Jéhane Sedky-Lavandero, La Prevención de Conflictos, en Mariano Aguirre y Tamara Osorio (coord.), Anuario 1998, Barcelona, CIP/Fundación Hogar del Empleado, Icaria, 1998 in Sedky-Lavandero, Jéhane: *Ni un solo niño en la guerra: infancia y conflictos armados*, s.72.

³⁸⁹ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 123.

³⁹⁰ Ta hrála mj. významnou roli v negociačním procesu Opčního Protokolu k Úmluvě o právech dítěte. Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 75.

³⁹¹ Impact of armed conflicts on children. Report of the expert of the Secretary-General, Ms. Garça Machel, submitted pursuant to General Assembly resolution 48/157, odst.. 307.

VIII. Závěry

Ozbrojené konflikty představují nejtvrďší a nejvíc do očí bijící porušování práv dítěte. Neporušuje se pouze nejzákladnější z lidských práv – právo na život, ale dochází k systematickému porušování práv dětí jako celku: právo na zdraví, vzdělání, vyrůstat ve středu své rodiny, na ochranu a další práva.³⁹²

System mezinárodněprávní ochrany dětí zanechává smíšené pocity. Na jednu stranu existují četné normy upravující základní práva nebo situace, kdy jsou děti obzvláště zranitelné. Mezi dvěma odvětvími mezinárodního práva, humanitárním právem a právem lidských práv, je velmi úzký vztah (zejména vzhledem k čl. 38 Úmluvy o právech dítěte), který umožňuje širší a účinnější ochranu dětí v kontextu ozbrojeného konfliktu.

V posledních letech se mezinárodní společenství zaměřilo zejména na otázku dětských vojáků. Přes všechna omezení a nedostatky Opčního protokolu k Úmluvě o právech dítěte je tento dokument malým, ale významným krokem v dlouhém boji proti využívání dětí jako vojáků.³⁹³ Jeho podpis a ratifikace by měly být jedním ze základních cílů.

I přes dosažený standard ochrany zůstává řada otazníků. Neexistují definice toho, co je přímá a nepřímá účast v bojových akcích. Není pochyb o tom, že aktivní účast kombatanta je účastí přímou. Kvalifikace dalších aktivit je však obtížnější. Např. podle UNICEF je možné vykládat přímou účast nejen jako aktivní účast kombatanta, ale také vojenské aktivity a přímé funkce podpory. Tyto funkce mohou zahrnovat průzkumnictví, špionáže, sabotáže a účast dětí jako fiktivních cílů, kurýrů, přepraveců, kuchařů nebo dozorců. Také mohou zahrnovat sexuální zneužívání dětí nebo jejich nucené sňatky.³⁹⁴ Další nevyřešenou otázkou je, zda existuje spojení mezi přímou účastí v bojových akcích a činnostmi škodlivou pro bezpečnost státu. A konečně, není pro

³⁹² To popisuje podrobněji G. MACHEL: „War violates every right of a child – the right to life, the right to be with family and community, the right to health, the right to the development of the personality and the right to be nurtured and protected. Many of today’s conflicts last the length of a “childhood“, meaning that from birth to early adulthood, children will experience multiple and accumulative assaults. Disrupting the social network and primary relationships that support children’s physical, emotional, moral, cognitive and social development in this way, and for this duration, can have profound physical and psychological implications.“ Impact of armed conflicts on children. Report of the expert of the Secretary-General, Ms. Garça Machel, submitted pursuant to General Assembly resolution 48/157, op. cit., odst. 30.

³⁹³ Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*, s. 74-75.

³⁹⁴ UNICEF-coalición para acabar con la utilización de los niños soldados: Guía del protocolo facultativo sobre la participación de niños y niñas en los conflictos armados UNICEF, květen 2004, p. 16 in Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, op. cit. s. 45

rozvoj osobnosti dítěte stejně škodlivé být obětí násilí jako účastnit se ho? Pokud je tedy cílem ochrana dítěte, měla by se stanovit jednotná hranice osmnácti let pro zákaz všech forem účasti v ozbrojených konfliktech.³⁹⁵

Jsou zde ale i další oblasti, které by si zasloužily podrobnější právní úpravu, např. právní odpovědnost dětí, přístup humanitárních pracovníků, rehabilitace a reintegrace dětí, vzdělávání. Zatím jen minimální pozornost byla věnována zvláštní situaci dívek, zejména s ohledem na sexuální násilí, jehož jsou oběťmi.

Právní úpravu týkající se mezinárodněprávní ochrany dětí lze rozdělit do dvou kategorií: na normy, které ukládají státům povinnosti a normy, které zabezpečují jejich dodržování. Klíčová je tedy otázka, zda je nedostatečná úprava jednotlivých práv a povinností subjektů mezinárodního práva, nebo pouze kontrolní mechanismy jejich dodržování.

Přes významné pokroky, které byly dosaženy na poli ochrany dětí v ozbrojených konfliktech, situace dětí v konfliktu zůstává vážná a nepřijatelná. Ve většině současných ozbrojených konfliktů jsou práva dětí systematicky porušována.³⁹⁶ To je důvod kampaně za „éru aplikace“, která je ústředním motivem činnosti zvláštního zástupce generálního tajemníka OSN pro otázky dětí v ozbrojených konfliktech.³⁹⁷

Trendem posledních let je vzrůstající zájem na zajištění ochrany dětí v ozbrojených konfliktech jak právní cestou, tak cestou mezinárodní politiky. Politický tlak na národní i mezinárodní úrovni je významným faktorem pro zabránění účasti dětí v těchto konfliktech. Na národní úrovni je třeba tlačit na státy a nestátní ozbrojené skupiny, aby dodržovaly převzaté závazky. Ochrana dětí musí být základní prioritou při vytváření jednotlivých politik států. Na mezinárodní úrovni je třeba zaměřit se méně na vypracovávání nových standardů ochrany a soustředit veškeré síly na zabezpečení dodržování standardu současného, včetně vynucování splnění povinnosti nebo trestání porušitelů. Až delší čas ukáže účinnost nového kontrolního mechanismu zavedeného Radou bezpečnosti v roce 2005. Do té doby budou práva dětí z velké části záviset na asistenci a pomoci nevládních organizací, které také upozorňují na porušování těchto práv.

³⁹⁵ Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*, s. 45.

³⁹⁶ *Ibid.*, s. 124.

³⁹⁷ *Report of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict (2004)* adopted by the General Assembly on 8 October 2004, UN Doc. A/59/426.

Použité prameny a literatura

Použité prameny (české):

Informační centrum OSN v Praze: *Úmluva o právech dítěte* [online]. Praha 2005 [cit. 24. 3. 2009] URL: <www.osn.cz/dokumenty-osn/.../umluva-o-pravech-ditete.pdf>

Informační centrum OSN v Praze: *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech* [online]. Praha 2005 [cit. 15. 4. 2009] URL: <www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/mezinar.pakt-obc.a.polit.prava.pdf>

Informační centrum OSN v Praze: *Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech* [online]. Praha 2005 [cit. 15. 4. 2009] URL: <www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/mezinarodni-pakt-o-hospodarskych-socialnich-a-kulturnich-pravech.pdf>

Informační centrum OSN v Praze: *Úmluva o právním postavení uprchlíků* [online]. Praha 2005 [cit. 26. 3. 2010] URL: <www.unhcr.cz/dokumenty/umluva-postaveni-uprchliku.pdf>

Informační centrum OSN v Praze: *Deklarace práv dítěte* [online]. Praha 2005 [cit. 20. 7. 2009] URL: <www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/deklarace-prav-ditete.pdf>

Ministerstvo obrany: *Protokol o zákazu nebo použití min, nástrah a jiných prostředků ve znění ze dne 3. května 1996, který je přílohou Úmluvy o zákazu nebo omezení použití některých konvenčních zbraní, které mohou způsobovat nadměrné utrpení nebo mít nerozlišující účinky.* [online]. 2010 by webmaster [cit. 4. 3. 2010] URL: <<http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=8438>>

Projekt „Podpora dětských práv“: *Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů* [online]. 2006 by webmaster [cit. 29. 3. 2009] URL: <www.detskaprava.cz/nactileti/download/op1.pdf>

Rada Evropské unie: *Aktualizace Obecných zásad EU týkajících se dětí a ozbrojených konfliktů* [online]. 2009? by webmaster [cit. 25. 3. 2009] URL: <www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/10019.cs08.pdf>

Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 168/1991 Sb. o Dodatkových protokolech I a II k Ženevským úmluvám z 12. 8. 1949. [online]. 2005 by webmaster [cit. 24. 3. 2009] URL: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1991/1991.html>>

Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 65/1954 Sb. ze dne 15. prosince 1954 o Ženevských úmluvách ze dne 12. srpna 1949 na ochranu obětí války [online]. Ministerstvo vnitra 2009 [cit. 28. 3. 2009] URL: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701/.cmd/ad/.c/313/.ce/10821/.p/8411/_s.155/701?PC_8411_number1=65/1954&PC_8411_l=65/1954&PC_8411_ps=10#10821>

Použité prameny (zahraniční):

African Union: *African Charter on the Rights and Welfare of the Child*, OAU Doc. CAB/LEG/24.9/49 (1990) [online]. 2009? by webmaster [cit. 28. 3. 2009] URL: <<http://www.africa-union.org/root/au/Documents/Treaties/treaties.htm>>

Fundación Valencia Tercer Milenio: Declaration of Responsibilities and Human Duties. 2002 [online]. [cit. 30. 6. 2010] URL: <<http://globalization.icaap.org/content/v2.2/declare.html>>

Humanitarian Reform Support Unit: *Sexual Exploitation and Abuse (SEA) Information Sheet*. [online]. 2010 by webmaster [cit. 4. 3. 2010] URL: <www.humanitarianreform.org/humanitarianreform/Portals/1/dusterapproachpage/Kenya/GBV/SEXUAL_EXPLIOTATION_AND_ABUSE_INFORMATION_SHEET_FINAL.doc>

International Criminal Court: *Elements of Crimes*. (2002), ICC-ASP/1/3(part II-B) [online]. 2008 by webmaster [cit. 3. 10. 2010] URL: <<http://www.icc-cpi.int/Menus/ICC/Legal+Texts+and+Tools/Official+Journal/Elements+of+Crimes.htm>>

International Criminal Court: *Rules of Procedure and Evidence* (2002), ICC-ASP/1/3 [online]. 2008 by webmaster [cit. 28. 6. 2009] URL: <<http://www.icc-cpi.int/Menus/ICC/Legal+Texts+and+Tools/Official+Journal/Rules+of+Procedure+and+Evidence.htm>>

International Criminal Court: *Situations and Cases: Situation in Democratic Republic of the Congo* (2002) [online]. 2009? by webmaster [cit. 10. 6. 2010] URL: <<http://www.icc-cpi.int/Menus/ICC/Situations+and+Cases/Situations/Situation+ICC+0104/>>

International Labour Organization: *Convention 138: Convention concerning minimum age for admission to employment (1973)* [online]. 2006 by webmaster [cit. 28. 3. 2009] URL: <<http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C138>>

International Labour Organization: *Convention 182: Convention concerning the prohibition and immediate action for the elimination of the worst forms of child labour (1999)* [online]. 2000 by webmaster [cit. 28. 3. 2009] URL: <<http://www.ilo.org/public/english/standards/relm/ilc/ilc87/com-chic.htm>>

International Labour Organization: *Recommendation 190: Recommendation concerning the prohibition and immediate action for the elimination of the worst forms of child labour (1999)* [online]. 2000 by webmaster [cit. 28. 3. 2009] URL: <<http://www.ilo.org/public/english/standards/relm/ilc/ilc87/com-chir.htm>>

Office of the High Commissioner for Human Rights: *Declaration on the Protection of Women and Children in Emergency and Armed Conflict*, General Assembly resolution 3318 (XXIX) of 14 December 1974 [online]. 2002 by webmaster [cit. 29. 6. 2009] URL: <<http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/24.htm>>

Office of the High Commissioner for Human Rights: *Report of the Committee on the Rights of the Child*, UN Doc. A/57/41 (2002) [online]. 2010 by webmaster [cit. 10. 6. 2010] URL: <<http://tb.ohchr.org/default.aspx?ConvType=20&docType=36>>

Office of the High Commissioner for Human Rights: *Report of the Committee on the Rights of the Child*, UN Doc. A/61/41, (2006) [online]. 2010 by webmaster [cit. 10. 6. 2010] URL: <<http://tb.ohchr.org/default.aspx?ConvType=20&docType=36>>

Office of the High Commissioner for Human Rights: *Report of the Committee on the Rights of the Child*, UN Doc A/63/41 (2008) [online]. 2010 by webmaster [cit. 10. 6. 2010] URL: <<http://tb.ohchr.org/default.aspx?ConvType=20&docType=36>>

Office of the High Commissioner for Human Rights: *United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice ("The Beijing Rules")*, General Assembly resolution 40/33 of 29 November 1985 [online]. 2002 by webmaster [cit. 28. 6. 2009] URL: <http://www.unhcr.ch/html/menu3/b/h_comp48.htm>

Office of the High Commissioner for Human Rights: *Vienna Declaration and Programme of Action (1993)* adopted by the General Assembly on 12 July 1993, UN Doc A/CONF.157/23 [online]. 2000 by webmaster [cit. 22. 7. 2009] URL: <[http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/A.CONF.157.23.En](http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/A.CONF.157.23.En)>

Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict: *Statement by Ms. Radhika Coomaraswamy (2009)* [online]. 2009? by webmaster [cit. 5. 3. 2010] URL: <<http://www.un.org/children/conflict/french/23-june-2009-symposium-on-children-and-young-people-a.html>>

Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict: *The Paris Commitments: The Paris Commitments to protect children from unlawful recruitment or use by armed forces or armed groups*. Consolidated version [online]. 2009? by webmaster [cit. 28. 6. 2009] URL: <www.un.org/children/conflict/english/parisprinciples.html>

Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict: *The Paris Principles: Principles and Guidelines on Children Associated with Armed Forces or Armed Groups* (2007) [online]. 2009? by webmaster [cit. 28. 6. 2009] URL: <www.un.org/children/conflict/english/parisprinciples.html>

Rome Statute of the International Criminal Court, A/CONF.183/9 [online]. 2008 by webmaster [cit. 28. 3. 2009] URL: <<http://www.icc-cpi.int/Menus/ICC/Legal+Texts+and+Tools/Official+Journal/Rome+Statute.htm>>

The Special Court for Sierra Leone: *Prosecutor v. Alex Tamba Brima, Brima Bazzy Kamara, Santigie Borbor Kanu*, Case No. SCSL-04-16-T, 19 July 2007 [online]. 2010 by webmaster [cit. 10. 6. 2010] URL: <<http://www.scs-l.org/LinkClick.aspx?fileticket=v3P%2fxMoNm6U%3d&tabid=173>>

The Special Court for Sierra Leone: *Prosecutor v. Sam Hinga Norman*, Case No. SCSL-2003-14-AR72(E), Appeals Chamber, 31 May 2004 [online]. 2010 by webmaster [cit.

10. 6. 2010] URL: < <http://www.sc-sl.org/LinkClick.aspx?fileticket=9xsCbIVrMIY%3d&tabid=194>>

The Special Court for Sierra Leone: *Statute of the Special Court for Sierra Leone* (2002) [online]. 2009 by webmaster [cit. 28. 3. 2009] URL: <<http://www.sc-sl.org/LinkClick.aspx?fileticket=uCInd1MJJeEW%3D&>>

United Nations: *Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on their Destruction*, 18 September 1997[online]. 2009 by webmaster [cit. 26. 4. 2009] URL: <www.un.org/Depts/mine/UNDocs/ban_trty.htm >

United Nations: Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu, Case No. ICTR-96-4-T, 2 September 1998 [online]. [cit. 10. 6. 2010] URL: <<http://www.un.org/ict/english/judgements/akayesu.html>>

United Nations: *Report of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict (2004)* adopted by the General Assembly on 8 October 2004, UN Doc A/59/426 [online]. UN Website Section of the Department of Public Information, 2005 [cit. 25. 3. 2009] URL: < <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/544/82/PDF/N0454482.pdf?OpenElement>>

United Nations: *Report of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict (2007)* adopted by the General Assembly on 13 August 2007, UN Doc A/62/228 [online]. [cit. 28. 6. 2009] URL: <http://www.un.org/children/conflict/_documents/machel/MachelReviewReport.pdf>

United Nations: resolution adopted by the General Assembly on 20 December 1993, UN Doc A/RES/48/157 [online]. [cit. 6. 10. 2009] URL: < <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N94/120/21/PDF/N9412021.pdf?OpenElement>>

United Nations: resolution adopted by the General Assembly on 26 August 1996, UN Doc A/51/306 [online]. [cit. 28. 6. 2009] URL: <<http://www.un.org/documents/ga/docs/51/plenary/a51-306.htm>>

United Nations: *Resolution 955 (1994)* adopted by the Security Council on 8 November 1994, UN Doc S/RES/955 (1994) [online]. 2009 by webmaster [cit. 28. 6. 2009] URL: < <http://www.un.org/documents/scres.htm>>

United Nations: *Resolution 1261 (1999)* adopted by the Security Council on 25 August 1999, UN Doc S/RES/1261 (1990) [online]. 2009 by webmaster [cit. 28. 6. 2009] URL: < <http://www.un.org/documents/scres.htm>>

United Nations: *Resolution 1314 (2000)* adopted by the Security Council on 11 August 2000, UN Doc S/RES/1314 (2000) [online]. 2009 by webmaster [cit. 28. 6. 2009] URL: < <http://www.un.org/documents/scres.htm>>

United Nations: *Resolution 1379 (2001)* adopted by the Security Council on 20 November 2001, UN Doc S/RES/1379 (2001) [online]. 2009 by webmaster [cit. 28. 6. 2009] URL: < <http://www.un.org/documents/scres.htm>>

United Nations: *Resolution 1460 (2003)* adopted by the Security Council on 30 January 2003, UN Doc S/RES/1460 (2003) [online]. 2009 by webmaster [cit. 28. 6. 2009] URL: <<http://www.un.org/documents/scres.htm>>

United Nations: *Resolution 1539 (2004)* adopted by the Security Council on 22 April 2004, S/RES/1539 (2004) [online]. 2009 by webmaster [cit. 28. 6. 2009] URL: <<http://www.un.org/documents/scres.htm>>

United Nations: *Resolution 1612 (2005)* adopted by the Security Council on 26 July 2005, S/RES/1612 [online]. 2009 by webmaster [cit. 28. 6. 2009] URL: <<http://www.un.org/documents/scres.htm>>

United Nations: *Resolution 1882 (2009)* adopted by the Security Council on 4 August 2009, UN Doc S/RES/1882 (2009) [online]. 2009 by webmaster [cit. 4. 3. 2010] URL: <<http://www.un.org/documents/scres.htm>>

Updated Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (2009) [online]. 2009? by webmaster [cit. 5. 11. 2009] URL:<<http://www.icty.org/sections/LegalLibrary/StatuteoftheTribunal>>

Použitá literatura:

Abril Stoffels, Ruth: *La protección de los niños en los conflictos armados*. Tirant lo blanch. Valencia 2007, 126 s. ISBN: 978-84-8456-656-4

Bílková, Veronika: *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta. Praha 2007, 333 s. ISBN: 80-85889-82-6

Čepelka, Č., Šturma, P.: *Mezinárodní právo veřejné*. Eurolex Bohemia. Praha 2003, 761 s. ISBN: 80-86432-57-2

Detrick, Sharon: *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*. Martinus Nijhoff Publishers. Haag 1999, 737 s. ISBN 90-411-1229-4

Detrick, Sharon, Doek, Jaap and Cantwell, Nigel: *The United Nations Convention on the Rights of the Child : A Guide to the „Travaux Préparatoires“*. Martinus Nijhoff Publishers. Haag 1992, 712 s. ISBN 0-7923-1671-1

Fuchs, Jiří: *Mezinárodní humanitární právo*. Ministerstvo obrany – Agentura vojenských informací a služeb. 1. vydání. Praha 2007, 230 s. ISBN: 978-80-7278-424-0

Gómez Isa, Felipe: *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Núm. 10, La participación de los niños en los conflictos armados : El Protocolo Facultativo a la Convención sobre los Derechos del Niño*. Universidad de Deusto. Bilbao 2000, 82 s. ISBN: 84-7485-711-2

Pilloud, Claude, De Preux, Jean, Sandoz, Yves et. al. with the collaboration of Pictet, Jean: *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. International Committee of the Red Cross : Martinus Nijhof Publishers, Geneva 1987, 1625 s. ISBN 90-247-3460-6

Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. *Los derechos del niño: estudios con motivo del X aniversario de la Convención de los Derechos del Niño*. Dirección General de Acción Social del Menor y de la Familia. Madrid 2002, 392 s. ISBN: 84-7850-998-4

Sánchez, Gervasio: *Salvar a los niños soldados : La historia del misionero Chema Caballero en Sierra Leona*. Debate. Barcelona 2004, 238 s. ISBN: 84-8306-601-7

Sedky-Lavandero, Jéhane: *Ni un solo niño en la guerra: infancia y conflictos armados*. Barcelona : ICARIA : CIP; FUHELM, D.L. 1999. 160 s. ISBN: 84-7426-421-9

Použité články:

Arzoumanian, Naïri et Pizzutelli, Francesca: *Victimes et bourreaux: questions de responsabilité liées à la problématique des enfants-soldats en Afrique*. IRRC December 2003, vol. 85, no. 852.

Druba, Volker: *The Problem of Child Soldiers*. International Review of Education 48(3-4): 271-277. Kluwer Academic Publishers, 2002.

Hýbnerová, Stanislava: *Ochrana práv dítěte za ozbrojeného konfliktu*. Dosud nepublikováno.

United Nations: *Disarmament Forum: Children and Security*. No 3. [online]. 2002, 85 s. ISSN 1020-7287 URL: <http://www.unidir.org/bdd/fiche-periodique.php?ref_periodique=1020-7287-2002-3-en>

RESUMÉ

Děti jsou obzvláště zranitelné a potřebují zvláštní ochranu a péči, proto jim mezinárodní právo přiznává zvláštní práva. Ozbrojené konflikty pro děti představují největší hrozbu. Vybrala jsem si toto téma, protože obdivuji sílu, s jakou se děti vyrovnávají s ozbrojeným konfliktem. Navíc jsou děti nezbytné při usmíření a obnově společnosti po ukončení konfliktu. Cílem této práce je popsat a analyzovat úroveň mezinárodněprávní ochrany dětí zasažených ozbrojeným konfliktem, včetně aplikace těchto norem. Tento nástin je obsažen v první kapitole.

Druhá, úvodní kapitola, je rozdělena do pěti částí. První popisuje vztah mezinárodního humanitárního práva a mezinárodního práva lidských práv. Druhá část se zabývá absencí všeobecně aplikovatelné definice „ozbrojeného konfliktu“ a významem této skutečnosti pro aplikaci právních dokumentů. Třetí část stručně představuje základní myšlenky ochrany dětí v ozbrojených konfliktech. Čtvrtá část definuje pojem „dítě“ a osvětluje problémy, které přináší všeobecně přijímaná definice. Pátá část studuje podstatu současných ozbrojených konfliktů a jejich vliv na děti, ať už se jich (přímo či nepřímo) účastní nebo ne.

Třetí kapitola pojednává o dětech, které se účastní ozbrojených konfliktů, zejména se zaměřuje na problematiku dětských vojáků, a popisuje příslušné normy na jejich ochranu. První část je rozdělena podle konkrétních dokumentů na systém Ženevských úmluv, dva Dodatkové protokoly k Ženevským úmluvám, Úmluvu o právech dítěte a Opční protokol k ní, úmluvy a doporučení, které považují účast v ozbrojených konfliktech za formu dětské práce, Africkou chartu práv a blaha dítěte, činnost mezinárodních trestních tribunálů a na Pařížské závazky. Druhá část pojednává o právní úpravě, která má za cíl přispět k opětovnému začlenění do společnosti dětí, které se přes příslušné zákazy bojových akcí účastnily.

Čtvrtá kapitola se zabývá ochranou dětí, které se ozbrojeného konfliktu nezúčastnily, a o důsledcích konfliktu na jejich život. Kromě ochrany, která se poskytuje všem civilistům, mají s ohledem na jejich zranitelnost a specifické potřeby zvláštní práva. První část pojednává o vzdálení dětí od míst boje v rámci možností mezinárodního humanitárního práva. Druhá část se zabývá častými jevy provázejícími ozbrojené konflikty: uprchlictvím a vnitřním přesídlením. Třetí část se věnuje některým bojovým strategiím a prostředkům, jejich vlivu na děti a jejich právní úpravě. Čtvrtá

část se zabývá uspokojováním zvláštních potřeb dítěte během ozbrojeného konfliktu. Pátá část vychází ze zvláštního významu rodiny ve vztahu k zajištění příslušné péče, ochrany a rozvoje dítěte. Tato část se dále člení na analýzu ochrany matek, jejímž prostřednictvím dochází k ochraně dítěte, na popis právních institutů majících za cíl předcházet oddělování dětí od rodin nebo přispět k opětovnému sjednocování rodin, a dále popisuje některé aspekty výchovy a vzdělávání dětí během ozbrojených konfliktů.

Pátá kapitola se zabývá dvěma okruhy otázek: zda existuje právní odpovědnost dětí za činy spáchané v souvislosti s ozbrojeným konfliktem, a jaké sankce jim za to mohou být uloženy.

Šestá kapitola se zabývá dalším jevem provázejícím ozbrojené konflikty: sexuálním násilím. Popisuje ochranu, kterou mezinárodní právo poskytuje, včetně rozhodovací činnosti mezinárodních soudů.

Sedmá kapitola se zabývá aplikací a vynucování norem popsaných v předchozích kapitolách. První část zabývající se smluvními mechanismy se dále dělí na mechanismy mezinárodního humanitárního práva, subjekty odpovědné za porušení mezinárodního práva, přístup Mezinárodního trestního soudu a mechanismus kontroly dodržování Úmluvy o právech dítěte. Druhá část popisuje mimosmluvní mechanismy. Analyzuje obecné mechanismy v rámci OSN, zejména sleduje vývoj rezolucí Rady bezpečnosti. Dále se podrobněji zabývá systémem, který založila Rada bezpečnosti rezolucí 1612, a představuje Úřad zvláštního zástupce generálního tajemníka OSN pro otázky dětí v ozbrojených konfliktech. Třetí část popisuje úlohu nevládních organizací a občanské společnosti při ochraně práv dětí v ozbrojených konfliktech.

Závěry jsou obsaženy v osmé kapitole. Přestože existuje množství relevantních právních instrumentů k ochraně dětí během ozbrojeného konfliktu, zůstávají ještě některé otázky nezbytné pro aplikaci těchto instrumentů nezodpovězeny. Podle mého názoru základním problémem není nízký standard ochrany mezinárodního práva. Problémem je zajistit, aby bylo zajištěno dodržování stávající úrovně ochrany, včetně vynucování plnění příslušných ustanovení a sankcionování těch, kteří je porušili.

INTERNATIONAL PROTECTION OF CHILDREN IN ARMED CONFLICTS

SUMMARY

Children are particularly vulnerable individuals and therefore, they have particular rights under international law that recognize their special need for protection. Armed conflicts constitute the biggest threat to them. I have chosen this topic for admiring the strength of children affected by armed conflicts to face all the problems brought by armed conflicts. On the other hand, children are indispensable in reconciliation and reconstruction of society. The aim of the thesis is to describe and analyze the protection provided by law to the children affected by armed conflicts and the application of those provisions. Chapter One deals with these questions.

Chapter Two is introductory and is subdivided into five parts. Part One describes the relation between international humanitarian law (IHL) and international human rights law and their applicability. Part Two deals with the absence of universally applicable definition of “armed conflict” and the applicability of legal instruments. Part Three briefly introduces basic ideas of protection of children in armed conflicts. Part Four defines the term “child” and explains possible problems of universally accepted definition. Part Five analyzes contemporary armed conflicts and the impact on children, whether they participate (directly or indirectly) in them or not.

Chapter Three is focused on children who participate in armed conflicts (with emphasis on child soldiers) and examines relevant legal documents. Part One is divided into nine sections according to the instrument dealing with child participation in hostilities: first, the system of the four Geneva Conventions, two Additional Protocols to them, Convention of the Rights of the Child and Optional Protocol to it, conventions and recommendations which consider participation in hostilities as a form of child labour, African Charter on the Rights and Welfare of the Child, activities of international criminal tribunals and finally, Paris Principles. Part Two reflects the fact that in spite of the existence of provisions forbidding the participation of children in hostilities, other provisions contain sets of rights in order to support reintegration of former child soldiers into society.

Chapter Four concentrates on problems resulting from armed conflict and its impact on children who do not participate in it. They are subjects of the same protection as any other civilians and moreover, there are also special provisions that recognize their

particular vulnerability and needs in armed conflicts. Part One describes the way of removing children from hostilities under IHL. Part Two illustrates two frequent phenomena of armed conflicts: refugees and internally displaced persons. Part Three shows some war strategies that have particular impact on children and legal provisions dealing with them. Part Four considers special needs of children. Part Five highlights special role of family in protection, care and full development of children. This part is divided into sections consisting of protection of children along with protection of mothers, prevention of separation from their families and uniting of separated families, and finally, describing some aspects of education.

Chapter Five discusses the existence of legal responsibility of children for acts committed in the context of armed conflict. It also describes the limits of punishments which can be imposed for such acts.

Chapter Six points out other phenomenon of armed conflicts: sexually motivated violence. It describes the protection provided by international law and contains also the approach to decision-making by international criminal courts.

Chapter Seven examines the application and enforcement of previously described provisions. Part One is divided into four sections focusing on conventional mechanism within IHL and enforcement, entities who could be held responsible for violation of international law, approach of the International Criminal Court and application and implementation of the Convention of the Rights of the Child. Part Two describes non-conventional mechanism. First section analyzes those within the United Nation and compares resolutions adopted by the Security Council on children in armed conflicts. Second section examines the mechanism established by the resolution 1612 adopted by the Security Council and presents Secretary-General's Special Representative on Children and Armed Conflict. Part Three describes the role of Non-Governmental Organizations and civil society in protection of rights of children in armed conflicts. Conclusions are drawn in Chapter Eight. There is a number of relevant children's rights instruments and IHL to provide special protection. Still, there are unanswered questions essential for their application. In my view, the key problem is not a low standard of rights of children in armed conflict. It is indispensable respect and ensure respect for contemporary standard of protection, including the enforcement as well as imposition of sanctions on perpetrators.

Klíčová slova: ozbrojený konflikt, dítě

Key words: armed conflict, child